

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ШТОТЫДНЁВІК

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 25 мая 1990 г. № 21 (3535) ⊙ Выходзіць з 1932 г. ⊙ Цана 10 кап.

Удзельнікам Усесаюзнага свята славянскага пісьменства і культуры

Дарагія сябры!

Вітаю вас, удзельнікаў Усесаюзнага свята славянскага пісьменства і культуры, якія сабраліся ў гэтыя дні ў сталіцы Беларусі Мінску.

Такія сустрэчы становяцца добрай традыцыяй народаўбратоў, садзейнічаюць развіццю іх гістарычнай памяці, прагрэсу нацыянальнай культуры, умацаванню духоўнай агульнасці. Яны дазваляюць зноў і зноў звяртацца да вытокаў мудрасці многіх пакаленняў, якія пакінулі нам у спадчыну трывалыя міжнацыянальныя сувязі, гуманістычныя каштоўнасці, вельмі багатую літаратуру і мастацтва.

Упэўнен, што Дні славянскага пісьменства стануць добрым прыкладам дружбы і ўзаемаразумення паміж краінамі і народамі.

М. ГАРБАЧОЎ.

Слаў КАРАСЛАВАЎ: «Справа Кірылы і Мяфодзія— справа ўсіх славян»

Імя балгарскага паэта і белетрыста Слава Хрыстава Караслава вядома савецкім чытачам, у асноўным дзякуючы яго раману «Браты з Салонікаў». Ён уваходзіць у склад балгарскай дэлегацыі, якая прымае ўдзел у Свяце славянскага пісьменства і культуры ў Мінску.

Цяпер славянскія народы зноў вядуць пошук сваёй духоўнай апоры, сваёй дарогі ў

(Працяг на стар. 13).

Напярэдадні адкрыцця Свята славянскага пісьменства і культуры 23 мая ў Мінску ў Доме літаратара адбылася прэс-канферэнцыя, у якой прынялі ўдзел прадстаўнікі афіцыйных дэлегацый, якія прыбылі на свята. Адкрываючы яе, старшыня Рэспубліканскага таварыства беларускай мовы Н. Гілевіч падкрэсліў, што Усесаюзнае свята славянскага пісьменства і культуры мае асаблівую афарбоўку, бо праходзіць у Беларусі, на зямлі вялікага славянскага асветніка і гуманіста Францішка Скарыны, 500-годдзе якога сёлета па рашэнні ЮНЕСКА адзначае ўсё прагрэсіўнае чалавецтва. У нашай краіне такое свята прайшло ў Мурманску, Ноўгарадзе, Волагдзе, Кіеве, Варашылаўградзе і некаторых іншых гарадах, а сёлета факел дружбы нашых народаў успыхне ў Беларусі.

Н. Гілевіч пазнаёміў прысутных з прадстаўнікамі афіцыйных дэлегацый, якія прыехалі ў горад Мінск.

Пасля на прэс-канферэнцыі да прысутных звярнуліся намеснік старшыні Міжнароднага фонду славянскага пісьменства і славянскіх культур А. Мілоў, кіраўнік дэлегацыі Украіны, член-карэспандэнт АН УССР П. Сохань, М. Бычвараў (Балгарыя), М. Ягела (Польшча), Й. Гласны (Чэхаславакія), У. Волкаў (РСФСР), І. Клекерэ (Латвія).

Былі дадзены адказы на многія пытанні прысутных.

НАШ КАР.

Пяць дзён, якія не перавярнулі свет, і трыццаць хвілін, якія абнадзеілі

— такім запомніўся парламенцкаму карэспандэнту «ЛіМа» першы этап работы сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі

...18 мая, 22.00. Са стэнаграмы сесіі: «**Председательствующий.** Уважаемые народные депутаты! Сегодня нас по праву можно назвать прозаседавшимися...»

Мінаў самы доўгі і самы напружаны парламенцкі дзень. Таму, відаць, нашы дэпутаты, звычайна вельмі неабыякавыя да стылю вядзення сесіі, не надалі ўвагі згаданаму няўдаламу жарту міністра юстыцыі В. Ціхіні. У той момант усе — у зале, на плошчы, дома ля радыёпрыёмнікаў — чакалі адказу на пытанне: «Х Т О ?».

Зноў вяртаю чытачоў у дзень 18 мая, бо лічу, што выбары Старшыні Вярхоўнага Савета БССР — і самі дэбаты, і іх вынік — далі досыць аб'ектыўны адбітак сацыяльна-палітычных працэсаў, якімі жыве сёння рэспубліка. Больш таго, з'явіліся своеасаблівым індыкатарам, які бясстрасна выявіў, так бы мовіць, ступень рэфармуемасці нашага грамадства.

Усе маглі бачыць — дэпутатам было з каго выбіраць. Гэтаксама як і ўсім нам сёлета было з каго выбіраць нашых дэпутатаў. Выбар зроблены. Ці мог ён быць інакшым? Не думаю...

«Абыякавасць улады да самых неадкладных бедаў народа ў спалучэнні з яго доўгацярплівасцю мы можам назваць «сіндромам Расіі!» — так афарыстычна выказаўся днямі адзін з прамоўцаў на з'ездзе народных дэпутатаў РСФСР. Памяняем Расію на Беларусь у гэтай фразе — ці зменіцца яе горкі сэнс? Назіраючы за ходам выбараў кіраўніка беларускага парламента, я ўспамінаў не менш скрушную канстатацыю Васіля Быкава, яго словы на нядаўнім пісьменніцкім з'ездзе: «Столькі гадоў нацыя без лідэра», хоць і разумеў, што лідэраў нацыі не выбіраюць ні тайным, ні адкрытым галасаваннем.

Доўгія гады самазадаволенага панавання саслужылі кепскую службу самой сістэме — атрафіравалі здольнасць генерыраваць свежыя ідэі і вылучаць яркіх асоб. З іншага боку, «новыя людзі», з'яўленне якіх

(Працяг на стар. 2).

(Пачатак на стар. 1).

было непазбежнае, яшчэ не паўсталі ва ўвесь рост. Вось чым, думаецца, можна растлумачыць вынікі выбараў у нашым парламенце. А за ўсім гэтым — няпэўнасць, драматызм моманту, *які мы перажываем.*

51,1 працэнта галасоў атрымаў М. Дзямянцей і стаў Старшынёй Вярхоўнага Савета. На пытанне карэспандэнта БЕЛТА, як ён адчувае сябе ў такой сітуацыі, Мікалай Іванавіч адказаў: «Зусім упэўнена. У мяне ніякіх сумненняў няма».

Між тым, тое, што адбылося ў апошні перад перапынкам дзень сесіі, наўрад ці дадало Старшыні ўпэўненасці. Звярнуся да стэнаграмы...

«Я не хотел выступать раньше, до избрания Председателя.., но сегодня я об этом хочу сказать... Я убедился, что Центральный Комитет моей партии перешел не к поиску, как это раньше он делал, путем сближения с другими силами, которые, может быть, вчера очень громко кричали *на этой площади, — а пошел* на конфронтацию. Почему мы, Ефрем Евсеевич, сегодня не ищем (это и к вам относится, Николай Иванович) на деле компромиссы? Почему мы сегодня не учитываем реальность и реальную расстановку сил в нашем обществе? Ведь это по крайней мере неразумно» (дэпутат А. Лукашэнка).

«...я не хочу больше выходить из этого здания так, как вчера выходил... Я хочу быть как гражданин Белоруссии — чистым, откровенным и смелым. И я бы просил вас, Николай Иванович, как Председателя Верховного Совета БССР, выйти на эту площадь и объясниться с гражданами» (дэпутат *Я. Глушкевіч*).

«Няўжо прадстаўнікі Кампартыі не адчулі таго напружання і той канфрантацыі, якая спела і ўнутры вашай партыі і ўнутры нашага грамадства? Няўжо элементарна няможна *было зразумець, як кансалідаваць* наш Вярхоўны Савет і як зняць напружанне ў грамадстве? На гэта вы не пайшлі. І вось вынік. Цяпер могуць пачацца забастоўкі ў Гомелі, могуць пачацца забастоўкі ў Менску...» (дэпутат З. Пазняк).

Так у залу парламента ўварвалася дыханне плошчы. Пяцідзённае «супрацьстаянне» не магло не разрадзіцца. Хтосьці з калег напісаў, што, напрыклад, выступленне лідэра БНФ на сесіі «падліло масла ў агонь». Мне здаецца, што і яно, і іншыя выступленні на сесіі 19 мая з'явіліся хутчэй халодным душам...

Трыццаціхвілінны перапынак, пад час якога М. Дзямянцей перагледзеў сваю (ці толькі сваю?) прапанову аб кандыдатуры першага намесніка Старшыні Вярхоўнага Савета, — абнадзеіў не толькі тым, што ў выніку на адну з вышэйшых дзяржаўных пасад быў выбраны *Станіслаў Шушкевіч.* Заведзеная машына рушыла было ў вызначаным кірунку, але мусіла даць задні ход. Ці не ўпершыню гэта адбылося вось так, амаль увачавідкі.

Па-другое, і гэта, бадай, самае галоўнае, — адбыўся нейкі зрух, надзвычай важны дзеля паспяховасці ўсёй далейшай працы сесіі. І ўвогуле дзеля станаўлення беларускага парламента. Мы з'яўляемся сведкамі цяжкага, складанага, часам непаслядоўнага і нават выбухованебяспечнага працэсу *ператварэння трох соцень* з лішкам малазнаёмых альбо зусім незнаёмых людзей — у калектыў, здольны выяўляць вс лю і мудрасць, прымаць ад казныя рашэнні. Не хацелася б перабольшваць вынікі гэтага працэсу, яны пакуль што больш чым сціплыя, *але яны* — ёсць.

Андрэй ГАНЧАРОЎ.

МІНСАВЕТ ПАЧЫНАЕ І...

Праз вокны Мінскага гарвыканкома добра відаць Дом урада. Так што ўдзельнікі сесіі новага гарсавета (а яна пачалася праз два дні пасля адкрыцця сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі) маглі бачыць пікеты, а часам і немалыя згуртаванні людзей, якія сустракалі народных дэпутатаў БССР...

Каля ўвахода ў гарвыканком такога бачыць не давялося. А дэпутаты гарадскога Савета на самым пачатку сваёй работы *вырашылі* звярнуцца да калег з просьбай: улічыць патрабаванні выбаршчыкаў Мінска і неадкладна арганізаваць прамую радыё- і тэлетрансляцыю (у запісе) сесіі Вярхоўнага Савета. Пытанне аб трансляцыі з гарадской сесіі нават не ўзнікала.

І ўсё ж, думаю, рашэнняў Мінсавета выбаршчыкі таксама чакаюць з нецярплівасцю. Мне падалося слушным выказванне аднаго з дэпутатаў у кулуарах сесіі: за нашай работай будуць уважліва сачыць дэпутаты Маскоўскага, Ленінградскага, Кіеўскага і шмат якіх яшчэ гарадскіх Саветаў. Вопыт народаўладдзя, якога так яшчэ не хапае нашаму грамадству, аднолькава каштоўны для ўсіх народных дэпутатаў — незалежна ад іх рангу. Ды і звычныя нашы ўяўленні аб строга вертыкальнай іерархіі ўлады (табелі аб рангах) карэкціруюцца жыццём. *Новыя законы* — у прыватнасці, аб мясцовым самакіраванні, аб уласнасці, аб статусе народнага дэпутата ў СССР і г. д. — у прынцыпе ствараюць новую сітуацыю. Цяпер Савет абыдзецца і без дазволу або інструкцый зверху, можа дзейнічаць самастойна, выказваючы інтарэсы выбаршчыкаў. І што важна, на гэтым шляху ён можа рухацца далей і хутчэй, чым вышэйшыя органы ўлады.

У першы дзень работы Мінсавета яго дэпутаты з трывогай гаварылі аб тым, што ўсхвалявала многіх мінчан — раптам у сталічных магазінах узніклі вялізныя чэргі за мукой, крупамі, макаронамі і г. д. Але гэта не была праблема аднаго толькі Мінска. І справа тут не ў нейкіх асаблівасцях псіхалогіі жыхароў Мінска або Віцебска, а ў агульнай эканамічнай сітуацыі нестабільнасці, вынікі якой адчуваюцца абсалютна ва ўсіх рэспубліках і рэгіёнах краіны.

Яшчэ цікавы факт. Як засведчыў на сесіі выконваючы абавязкі старшыні Мінгарвыканкома Г. Цішкевіч, адна з прычын мяснога і кілбаснага дэфіцыту *ў тым, што каля трыццаці пра*цэнтаў мясапрадуктаў скупляюцца немінчанамі. Дык што рабіць? Забараніць вываз прадуктаў, увесці жорсткае рацыяніраванне, карткі? Але ж не трэба забываць, што не ў Мінску выпрацоўваецца сельскагаспадарчая прадукцыя. І ўвод у дзеянне новых магутнасцей па вырабу мясных паўфабрыкатаў, пра што гаварылася на сесіі, само па сабе яшчэ не дапаможа вырашыць харчовую праблему.

Праблема харчавання — *далёка не адзіная (хоць і адна з* першых па важнасці) для нашай сталіцы. Патрэбы ў таварах лёгкай прамысловасці задаволены сёння ў горадзе на 70—80 працэнтаў. Попыт перавышае прапанову прыкладна на мільярд рублёў (па нехарчовых таварах).

Дэфіцыт гарадскога бюджэту на сёння — каля 60 мільёнаў рублёў. Між тым, толькі на камунальнае будаўніцтва патрабуецца ў дзесяць разоў больш.

Жыллё. Па забяспечанасці ім Мінск займае 15—16-е месца ў Саюзе. Больш як 120 тысяч сем'яў чакаюць паляпшэння сваіх жыллёвых умоў. А кожны *год насельніцтва* сталіцы рэспублікі павялічваецца на 35—36 тысяч. У горадзе не хапае паліклінік, бальніц, школ, дзіцячых садоў, устаноў культуры, магазінаў, пральняў і г. д. Расце злачыннасць. І толькі з кааператывамі выканкому яшчэ *неяк удаецца змагацца:* за апошні час 362 з іх былі закрыты.

Вось такая — у канспектыўным плане—карціна выявілася перад дэпутатамі гарсавета ў інфармацыйным дакладзе, з якім выступіў Г. Цішкевіч. *Галоўнай прычынай такога становішча* дакладчык назваў жорсткую цэнтралізацыю планавання і размеркавання фондаў і рэсурсаў па рэшткавым прынцыпе. Пры гэтым да самага апошняга часу 70 працэнтаў усіх капіталаўкладанняў выдзялялася на будаўніцтва вытворчых аб'ектаў у горадзе.

Хоць у дэпутатаў і былі сур'ёзныя *пытанні да дакладчыка*— у першую чаргу, звязаныя з экалогіяй горада, — трыццацімінутная інфармацыя задаволіла дэпутатаў сваёй сцісласцю, канкрэтнасцю і рэальным аналізам стану спраў. Дарэчы, яшчэ на пачатку работы сесіі, *калі абмяркоўваўся парадак* дня, была зроблена спроба нагогул зняць пытанне аб дакладзе: работнікам апарату яўна не хацелася браць на сябе адказнасць. З іншага боку, дэпутаты, якія ўваходзілі ў арганіза-

Ці ж знянацку?

Пры абмеркаванні на сесіі Вярхоўнага Савета БССР парадку дня, уключэння ў яго пытання аб ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай аварыі некаторыя дэпутаты сцвярджалі, што трагедыя гэтая застала знянацку многія арганізацыі, у тым ліку штаб грамадзянскай абароны рэспублікі, што ў нас наогул не было вопыту барацьбы з радыяцыйным забруджваннем.

Лічу, што аўтары падобных разваг не маюць рацыі. На самай справе, з узнікненнем ядзернай зброі ў 50-ых гадах была адразу распрацавана і навуковая канцэпцыя па вызначэнні радыяцыйнай забруджанасці і абароне людзей ад яе ўздзеяння. Калі гаварыць пра армію, дык афіцэрскі склад — ад камандзіра ўзвода і вышэй — павінен быў самастойна вызначаць магчымую дозу абпраменьвання і праводзіць мерапрыемствы па абароне асабовага складу ад яе ўздзеяння.

Бяда ў тым, што адсутнасць інфармацыі аб руху паветраных мас з канцэнтрацыяй радыеактыўных аэразоляў у час аварыі на Чарнобыльскай АЭС прывяла да таго, што людзі не ведалі, як сябе паводзіць у гэтай экстрэмальнай сітуацыі. Вельмі, напрыклад, рызыкавалі здароўем тыя, хто на няведанні трапілі пад дождж у час праходжання радыеактыўных воблакаў.

Маюць рацыю, на мой погляд, дэпутаты, якія патрабуюць палітычнай ацэнкі службовых асоб, вінаватых у засакрэчванні аб'ектыўнай інфармацыі аб памерах і небяспецы чарнобыльскай катастрофы, якія не прынялі своечасовых мер па аслабленні яе ўздзеяння на людзей.

І. КРАСНІКАЎ,
пенсіянер.

Зноў не адбыліся...

З кожным новым турам перманентных выбараў народных дэпутатаў БССР усё больш людзей «галасуе нагамі» — г. зн. з'яўляецца на выбарчыя участкі. Можа, аўтары закона аб выбарах якраз і разлічвалі на затуханне выбарчай актыўнасці? Цяжка сказаць. Але, як бы там ні было, канфлікты — і даволі сур'ёзныя — вакол выбараў працягваюцца.

Вось адзін з іх. У выніку паўторнага галасавання па 3-й Серабранскай выбарчай акрузе (Мінск) 11 мая большасць галасоў набраў кандыдат Г. Мухін. Але пытанне ў тым, ці адбыліся выбары наогул? Адказ на гэтае пытанне залежыць ад таго, які працэнт выбаршчыкаў прыняў удзел у галасаванні, і ці не было ў ходзе яго парушэнняў закона. Сапернік Мухіна — кандыдат А. Саманкоў адразу пасля заканчэння галасавання заявіў пратэст у сувязі з фальсіфікацыяй, якая, на яго думку, мела месца на некалькіх участках. Акруговая выбарчая камісія праз некалькі дзён правяла праверку на ўчастках №№ 32 і 46 у прысутнасці абодвух кандыдатаў. Свае вывады камісія пад старшынствам П. Цюсянкова зрабіла на пасяджэнні 17 мая. Галоўны вывад быў такі: выбарчыя камісіі на правераных участках у сваіх пратаколах фактычна занізілі колькасць выбаршчыкаў на некалькі сот чалавек. А гэта, як вырашыла акруговая камісія, істотна скажае вынікі галасавання ў цэлым па акрузе.

Канчатковы вердыкт: з улікам праверкі лічыць, што ў галасаванні прынялі ўдзел 49,5 працэнта выбаршчыкаў акругі, а значыць, выбары не адбыліся.

Што ж, гэта адпавядае формуле закона. І можна было б толькі паспачуваць кандыдату, якому не хапіла некалькіх дзесяткаў галасоў для таго, каб быць абраным у Вярхоўны Савет рэспублікі. Але ён і яго даверанная асоба не спачування патрабуюць, а ўважлівага вывучэння ўсіх абставін справы. Рашэнне акруговай камісіі Мухін абскардзіў. Галоўная прэтэнзія — чаму не былі ўдакладнены спісы выбаршчыкаў, якія не пераглядаліся з лютага гэтага года, калі выбарчая кампанія толькі пачыналася? Дарэчы, аб неабходнасці такой праверкі гаварыў і член Цэнтральнай выбарчай камісіі В. Фядотаў, які прысутнічаў на пасяджэнні акруговай камісіі ў Ленінскім райвыканкоме. Члены камісіі, аднак, прынялі рашэнне аднагалосна.

Канешне, трэба пагадзіцца, кепскую паслугу аказалі абодвум кандыдатам участковыя камісіі. Пратакольная дакладнасць — гэта не проста словы, калі размова ідзе пра закон. Але і акруговая камісія, падобна на тое, не пажадала ўнікаць ва ўсе тонкасці даволі непрыемнай справы, разбірацца ва ўсіх яе абставінах.

Які ж вынік? Невядома, як доўга будзе заставацца вакантным яшчэ адно дэпутацкае месца. Пакуль што Цэнтральная выбарчая камісія вядзе праверку па Серабранскай акрузе № 3.

В. Т.

ЗАБРУДЖАНАЯ ПРАДУКЦЫЯ І ЧЫСТЫ ЭКСПЕРЫМЕНТ

У гутарцы з В. Гігевічам і А. Чарновым («ЛіМ», 27.04.90 г.) прафесар Я. Пятраеў небеспадстаўна асуджае практыку паэтапнага адсялення насельніцтва з забруджаных раёнаў. Праўда, думку аб тым, што ў Беларусі, магчыма, праводзіцца своеасаблівы эксперымент над народам, прафесар адхіліў. А дарэмна, бо навука ў галіне радыяцыйнай бяспекі даўно гаворыць аб неабходнасці правядзення эксперымента з масавым апраменьваннем людзей (пажадана некалькіх мільёнаў) для вывучэння ўздзеяння малых доз радыяцыі на чалавека... Больш таго, сёння, пасля аварыі канстатавана: «В долгосрочном плане существует потенциальная возможность получения информации с помощью крупного эпидемиологического исследования населения, подвергнувшегося облучению в связи с последствиями в Чернобыле; такое исследование осуществляется в настоящее время в Советском Союзе». (Факты о малоинтенсивном излучении, МАГАТЭ, 1989, с. 10). Думаю варта мець на ўвазе гэтую акалічнасць.

Ці не для чысціні эксперымента патрэбны паэтапнае адсяленне, пражыванне добраахвотнікаў на моцна забруджанай тэрыторыі і вытворчасць забруджанай прадукцыі, «аздараўленні» на працягу месяца, двух і больш, так званыя часовыя дапушчальныя ўзроўні (ЧДУ), якія здольны зрабіць масла, смятану, твораг, сыр «чыстымі».

Дарэчы, у згаданай кнізе прыводзяцца навейшыя, удакладнёныя фактары рызыкі для насельніцтва, якія павялічыліся ў некалькі разоў у параўнанні з папярэднімі. Гэтае павелічэнне дае падставу ўпэўнена гаварыць, што колькасць ракавых захворванняў ад чарнобыльскай аварыі на працягу 70 гадоў будзе вымярацца не многімі дзесяткамі тысяч, а ўжо сотнямі тысяч.

Карэкціроўка статыстычных звестак па захворваннях з Беларусі ў Маскве расцэньваецца Я. Пятраевым як сведчанне сяброўскай карупцыі, кругавой парукі. З такой ацэнкай можна толькі пагадзіцца. А вось са сцверджаннем, што «ўрад рэспублікі, калі казаць папраўдзе, не мог прыняць своечасовых адпаведных рашэнняў», — аніяк. Змаглі ж кіраўнікі рэспублікі, да прыкладу, супрацьстаяць калісці ўсесаюзнаму ведамству і адмовіць яму ў будаўніцтве АЭС у Віцебскай вобласці. Маглі б, думаю, і КПБ, і ўрад рэспублікі яшчэ ў 1986 годзе супрацьстаяць і Міністэрству аховы здароўя СССР і рашуча спыніць дзеянне злачынных ЧДУ — прававой глебы для правядзення эксперымента. Маглі б, трэба было толькі прыслухацца да беларускіх вучоных, іх высноў і выкарыстаць рычагі ўлады ў адносінах да ведамстваў. Але гэтага не адбылося...

В. ГОЛУБ,
інжынер-фізік.

г. Обнінск.

цыйны камітэт па падрыхтоўцы сесіі — напрыклад, дэпутат І. Чарняўскі і іншыя,—настойвалі на справаздачы былога старшыні Мінгарвыканкома В. Міхасёва. У рэшце рэшт быў знойдзены кампраміс: у парадак дня быў унесены не справаздачны, а інфармацыйны даклад выканкома. А былы мэр горада Міхасёў, як высветлілася, за некалькі дзён да сесіі быў прызначаны намеснікам старшыні Дзяржплана БССР і на пасяджэнне гарсавета не з'явіўся.

Дэпутаты гарсавета ўзялі даволі хуткі старт. Абраўшы на самым пачатку работы трох старшынь, яны без сур'ёзных затрымак прынялі парадак і сістэму электроннага галасавання, стварылі сакратарыят, рэдакцыйную і мандатную камісіі. У ходзе даволі вострага абмеркавання быў зацверджаны — з удакладненнямі і папраўкамі — парадак дня. Сярод важнейшых пытанняў сесіі — прыняцце дэкларацыі аб паўнаўладдзі гарсавета; аб сродках масавай інфармацыі; выбары старшыні гарсавета; выбары старшыні гарвыканкома; аб неадкладных мерах, звязаных з вынікамі чарнобыльскай катастрофы і інш.

У першы дзень работы сесіі нават падумалася, што 157 дэпутатаў Савета, якія зарэгістраваліся на першым пасяджэнні, змогуць, не ў прыклад сваім калегам у Вярхоўным Савеце, рухацца наперад куды больш хутка і плённа. Праўда, як і ў Вярхоўным Савеце, у Мінсавеце многія месцы застаюцца пакуль вакантнымі: з 250 дэпутатаў выбраны толькі 186. Таму кожны голас на сесіі важыць вельмі многа. Неўзабаве выявілася, напрыклад, што без удзелу ў галасаванні членаў мандатнай камісіі прымаць рашэнні сесія не можа — не хапае кворуму. Заставалася дачакацца даклада камісіі. Але чакаць яго давялося... некалькі дзён, пакуль члены камісіі вырашалі прынцыповыя пытанні. Так што работа сесіі на нейкі час аказалася паралізаванай.

Падобна на тое, што новаму гарадскому Савету давядзецца прайсці яшчэ праз многія рыфы, пакуль будуць прыняты важныя рашэнні, заснаваныя на кансенсусе і набытым дэпутатамі вопыце. Знайсці кансенсус яўна будзе не лёгка, бо ў Савеце адразу з'явіліся «фракцыі»—«Дэмакратычная плынь», «Дэмакратычнае пагадненне». Заявіла аб сабе і дэпутацкая група «Адзінства», члены якой выказалі занепакоенасць супрацьстаяннем дзвюх першых груповак. Усё гэта, у прынцыпе, нармальна. Працэс размежавання па нейкіх прынцыповых пазіцыях, відаць, непазбежны. Толькі, усё ж, не хацелася б, каб сесія Мінгарсаветаператваралася ў яшчэ адно поле палітычных баталій.

Наша грамадства ўвесь час знаходзіцца ў стане нейкай унутранай вайны. То мы біліся за ўраджай, то змагаліся за «образцовый коммунистический порядок», то ваявалі з бюракратызмам. Цяпер будзем стаяць насмерць за дэмакратыю і плюралізм? Палітычная барацьба ёсць палітычная барацьба, і ад гэтага, вядома, нікуды не падзенешся. Але і праца — у прыватнасці, заканатворчая — ёсць праца. Часам нерамантычная, нават руцінная, але неабходная. Якім будзе плён гэтай працы — пабачым. Пакуль жа Мінсавет толькі пачынае...

Віталь ТАРАС.

...ТЭЛЕФОННЫ ЗВАНОК з Віцебска быў нечаканы. Намеснік старшыні абласнога аддзялення Савецкага фонду культуры Л. Міхневіч паведаміла, што я аднагалосна вылучаны іхняй арганізацыяй кандыдатам у народныя дэпутаты БССР. Канешне ж, пачуць такую навіну ад сваіх землякоў было прыемна. Але, навучаны «вопытам» свайго вылучэння Барысаўскай гарадской радай ТБМ, калі вельмі салідныя людзі з салідныя ус-я ацэньваў вельмі сціпла — працэнтаў дзесяць. На выхад у другі тур не разлічваў. Гэтую магчымасць пакінуў усім тром сваім сапернікам.

З ТАКОЙ рэальнай ацэнкай сітуацыі, але з добрым настроем у працэ ўванні цікавых сустрэч з землякамі я і ўключыўся ў перадвыбарчую барацьбу. А пачалася яна нечакана. Калі з Ларысай Міхневіч і пісьменнікам Віктарам Карамазавым — маімі даверанымі

Перабудова і мы: урокі, трывогі, спадзяванні

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

ВЫБАРЫ ПА-ВІЦЕБСКУ, або Як я «спрабаваў захапіць уладу»

тановы ўвялі ў зман і мяне, і тых, хто вылучаў, і сарвалі пасяджэнне рады (праўда, не зусім — мы правялі цікавую літаратурную сустрэчу), быў я на гэты раз асцярожны, спытаў: «А ці ўсё ў вас правільна аформлена? Ці ёсць згода акруговай выбарчай камісіі? Ставіцца ж столькі бар'ераў, што ўсе і не пераскочыш». Ларыса Віктараўна запэўніла, што ніякіх непаразуменняў не будзе, і назвала акругу: Віцебская — Першамайская № 184.

З гэтага дня і пачаўся мой выбарчы марафон. Спачатку — клопаты з афармленнем дакументаў, затым — званкі, перамовы па розных пытаннях. Нарэшце, рэгістрацыя скончылася, усё ўтрэслася. Можна было пачаць больш-менш спакойна разбірацца ў сітуацыі.

Акруга вялікая як па тэрыторыі, так і па колькасці выбаршчыкаў — каля 27 тысяч (скажу для параўнання, што ў некаторых безальтэрнатыўных кандыдатаў, кіруючых работнікаў, у сельскіх акругах было па 17—18 тысяч выбаршчыкаў). Знаходзіцца акруга на ўскраіне Віцебска, убірае ў сябе некалькі параўнаўча нядаўна пабудаваных мікрараёнаў. Асноўныя выбаршчыкі — рабочыя, інжынеры вытворчага аб'яднання «Віцязь», ВРТЗ, трэста № 28, камбіната шаўковых тканін і яшчэ некалькіх прадпрыемстваў, астатнія — студэнты педагагічнага і медыцынскага інстытутаў, настаўнікі, пенсіянеры.

На мандат дэпутата прэтэндуюць чацвёра: начальнік сектара канструктарскага бюро «Дысплей» вытворчага аб'яднання «Віцязь» К. Карнілаў, праараб трэста № 28, былы «афганец» А. Стэльмах, першы намеснік старшыні Камітэта дзяржаўнай бяспекі БССР Э. Шыркоўскі і я — галоўны рэдактар часопіса «Полымя».

Прыкінуў і вырашыў, што ў першым туры выбараў не пераможа ніхто. Чатыры кандыдаты, у кожнага ёсць нейкія перавагі, у кожнага будуць свае прыхільнікі, а таму набраць больш за 50 працэнтаў галасоў — немагчыма.

Пасля патоку маны ў афіцыйнай прэсе, шматгадовага цкавання творчай інтэлігенцыі, пасля арыенціровак, спушчаных зверху для ідэалагічнага актыву (што толькі не плялі мясцовыя лектары пра сваіх землякоў Васіля Быкава, Рыгора Барадуліна і мяне), свой шанц

асобамі — зайшлі ў акруговую выбарчую камісію, якая знаходзілася ў школе № 12, у пакой забегла дырэктар і сказала: «Вось я і дапільнавала вас. Мы даўно ўжо чакалі. Просім выступіць спачатку перад старшакласнікамі, а затым збяруцца яшчэ і настаўнікі». За двое сутак свайго падарожжа на аўтобусах па Віцебшчыне (правялі ўрок беларускай літаратуры ва Ушацкім музеі народнай славы для вучняў і студэнтаў Віцебскага педінстытута, сустрэліся з сястрой Васіля Уладзіміравіча Быкава, адведалі маіх бацькоў) мы былі і закалыханыя, і запыленыя, і стомленыя. Самы час пабыць у гасцініцы, адпачыць. Але што зробіш. Мусілі паслухацца.

Сустрэчы былі цікавыя, асабліва з настаўнікамі, якая цягнулася больш дзвюх гадзін. Натуральна, што настаўнікаў хвалявалі праблемы школы, адукацыі, але не толькі яны. Заклапочана гаварылі пра сацыяльную неабароненасць людзей разумовай працы, пра рост злачыннасці, пра падзеі ў Азербайджане і Арменіі, пра тое, што і ў Віцебску нейкімі невядомымі сіламі запускаюцца чуткі аб будучых яўрэйскіх пагромах, нагнятаецца атмасфера падазронасці і варожасці, асабліва напады вядуцца на прадстаўнікоў БНФ. Настаўнікі цікавіліся: «Вы член БНФ? Ці праўда, што БНФ паставіў мэту — аддзяліць Беларусь ад СССР, рэстаўрыраваць капіталізм, выселіць з рэспублікі прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей і г. д.?» Давялося даваць тлумачэнні, што я не член БНФ, але падтрымліваю ўсе канструктыўныя пачынанні гэтага руху, што ў ацэнцы БНФ ёсць многа недасведчанасці, прадузятасці. Трэба канкрэтна разбірацца, а не давяраць розным чуткам. У ходзе гаворкі мы прыйшлі разам да высновы, што сёння само жыццё прымушае кансерватараў лявець, станавіцца больш прагрэсіўнымі а радыкалаў — быць больш абачлівымі, што перадвыбарчыя платформы гэтых дзвюх плыняў супадаюць у агульных рысах. Шкада толькі, што дыялога з БНФ, з усімі дэмакратычнымі сіламі ў кіраўніцтва рэспублікі ніяк не атрымліваецца. Зноў асобныя прадстаўнікі апарату стараюцца стварыць вобраз ворага, а зараз — перад выбарамі — здань «захопу ўлады»... (Далей я раскажу, як гэтыя нашы назіранні знайшлі сваё яскравае пацвярджэнне ў Віцебску).

(Працяг на стар. 14—15).

...І МНОГА ПАЛІТЫКІ

У першай палове мая ў Мінску знаходзіўся вядомы латышскі паэт і перакладчык, заслужаны дзеяч культуры Латвійскай ССР, галоўны рэдактар газеты «Літаратура ун Максла» («Літаратура і мастацтва») Марыс ЧАКЛАЙС. Марыс Чаклайс не першы раз прыязджае ў нашу рэспубліку. Ён бываў у нас і раней, даўно цікавіцца нашай літаратурай, сябруе з беларускімі пісьменнікамі. У новай кнізе М. Чаклайса «Лабрыт, Геракліт» («Добрай раніцы, Геракліт») ёсць вершы, прысвечаныя Беларусі і беларускім паэтам.

З госцем, са сваім двойчы калегам — па паэтычнаму цэху і па пасадзе — гутарыць галоўны рэдактар «ЛіМа» Анатоль Вярцінскі.

— Вітаю цябе, Марыс, у нашым стольным Мінску. Прыемна усведамляць, што твае сустрэчы з Беларуссю, з беларускімі пісьменнікамі і, нарэшце, асабіста нашы з табой сустрэчы (то на рыжскім узмор'і, то ў Мінску) сталі ўжо традыцыяй. Скажы, што цябе прывяло да нас на гэты раз? Жаданне атрымаць з першых рук інфармацыю пра наша сённяшняе літаратурнае жыццё? Імкненне асвяжыць беларускія ўражанні наогул? Ці крыху папрацаваць у цішыні гасцінічнага нумара, удалі ад штодзённых клопатаў? Ведаю, што табе добра працуецца, калі ты прыязджаеш да нас...

— Так, я заўсёды,— і ў самыя дрымотныя, застойныя гады,— лічыў і гаварыў, што мы ў Латвіі занадта мала аддаём увагі Беларусі, беларускай культуры, літаратуры, занадта, я б сказаў, фрагментарна ведаем аб кропках узаемнага судакранання і ў гісторыі, і ў фальклоры. Усё-ткі мы — балты, нават першая палова назвы твайго народа нас звязвае. І ў песнях, і ў танцах, і проста ў вельмі прыгожых тварах беларускіх жанчын часам праскаквае нешта такое знаёмае, што спахопліваешся: няўжо?

Мы даўно знаёмыя з Рыгорам Барадуліным. Яшчэ з маладосці, з тых бурных шасцідзесятых. Ды і з табой, сапраўды, даўно ўжо знаёмыя. У свой час на адной усесаюзнай пісьменніцкай нарадзе я быў у адным семінары з вашай тонкай лірычнай паэтэсай Яўгеніяй Янішчыц. Шкада, што так трагічна абарвалася яе жыццё... Варта сказаць, што заўсёды сачу за суровай прозай Васіля Быкава, з цікавасцю чытаю кампактныя мініяцюры Янкі Брыля, палымяную публіцыстыку Алеся Адамовіча, своеасаблівыя вершы Алеся Разанава.

Ты маеш рацыю: я некалькі разоў працаваў у Мінску, па два-тры тыдні, і ніколі не ад'язджаў без вершаў. Пісалася і на гэты раз. Але самае галоўнае — хацелася пабыць у вас, убачыць і адчуць, што новага з'явілася ў вас за апошнія гады, якія прынеслі столькі змен...

— Якія ўражанні? Як табе, чалавеку збоку, здаецца сённяшняя беларуская сітуацыя?

Літаратурная (толькі што, як ты ведаеш, прайшоў наш чарговы пісьменніцкі з'езд)? Грамадска-палітычная? Што ты можаш сказаць аб перабудовачных працэсах у нашай рэспубліцы?

— Мы ў рэдакцыі атрымоўваем твой «ЛіМ», часопіс «Крыніца» («Родник»). Яны даюць пэўнае ўяўленне аб тым, што адбываецца ў вашай рэспубліцы. На жаль, афіцыйныя выданні працягваюць па-старому даваць прыўзнятую «рэчаіснасць». На працягу тыдня, будучы ў Мінску, глядзеў «Панараму» і некаторыя іншыя тэлеперадачы. І павінен сказаць, прабач мяне за адкрытасць, — вельмі пустыя часам перадачы. У той жа «Панараме»: нейкія кветачкі, лужкі, дзіцячыя каляскі, парачкі з дзецьмі і без дзяцей, і яшчэ ўсмешлівыя начальнікі, вялікія і малыя. І яшчэ вельмі многа людзей у вайсковай форме... Май, мір, праца! (Маю на ўвазе першамайскую перадачу). У той жа час у вашага ТБ не знайшлося хвіліны для таго, каб паведаміць своечасова аб тым, што адбылося 3 мая у Латвійскім парламенце.

Звярнуў увагу на такую асаблівасць сённяшняга жыцця Мінска, як з'яўленне нефармальных выданняў. Нечаканая інфармацыя, свежы погляд... Ды, напэўна, цяжка гэтым выданням выходзіць — некаторыя з іх, заўважыў, могуць друкавацца толькі ў прыбалтыйскіх рэспубліках.

Чарнобыльская трагедыя... Самае жахлівае — гэта тое, што ўтойвалася праўдзівая інфармацыя аб выніках аварыі. І магу ўявіць, што перажываеце ўсе вы, увесь беларускі народ зараз, калі многае стала вядома, а магчымасці для ліквідацыі вынікаў катастрофы мізэрныя. Вядома, дапамога прыйдзе, у тым ліку і міжнародная, але як выкрасліць гэтыя чатыры гады, якія, несумненна, адаб'юцца на генафондзе нацыі?.. У глыбіні душы спачуваю твайму народу. І не магу не зразумець яго пачуцці, якія выліваюцца то ў мітынгі на плошчы, то ў забастоўкі гомельскіх рабочых...

— Мы з табой амаль адначасова сталі рэдактарамі. Адклалі, можна сказаць, убок свае паэтычныя задумы і планы і ўзначалілі газеты. Як ты сябе адчуваеш у якасці рэдактара, журналіста? Некалькі слоў пра тваю «Літаратуру ун Максла» (тыраж, штаты, матэрыяльная база, роля газеты ў сённяшнім жыцці Латвіі).

— Ты працуеш рэдактарам, калі не памыляюся, з лета 1986 года, калі, помню, нечакана паехаў са з'езда пісьменнікаў СССР. Я — з красавіка 1987 года. Ды творчыя задумы не адкладваў убок. За гэтыя тры гады напісаў і выдаў дзве кнігі вершаў. Пішу таксама нешта накшталт «накідаў да мемуараў». Словам, працую ў паэзіі не менш, чым раней.

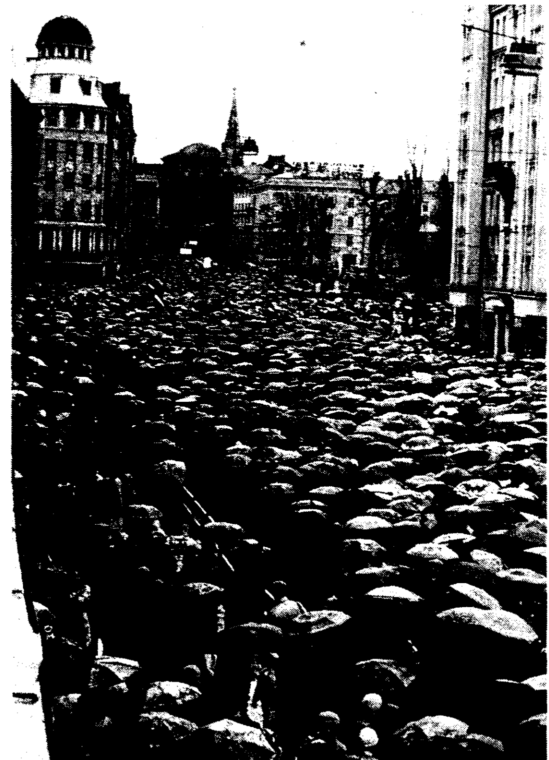
Наконт маіх дачыненняў з журналістыкай. У 1964 годзе я скончыў Латвійскі універсітэт па гэтай спецыяльнасці. 14 гадоў прапрацаваў у газеце, якую зараз рэдагую,— літсупрацоўнікам, загадчыкам аддзела. Так што праца ў гэтым выданні для мяне добра знаёмая. Праўда, зусім іншая справа — працаваць рэдактарам, калі ёсць магчымасць уплываць на ўвесь лад газеты (што і раблю). Зараз у нас паўжартам, паўсур'ёз гавораць, што ад «Літаратуры ун Максла» засталося толькі адно «ун», г. зн., што ў нас мала літаратуры, мала мастацтва і многа палітыкі. Але, я думаю, палітызацыя і такіх газет, як нашы, непазбежная. Бо працэсы не чакаюць, яны адбываюцца, і не дапамагчы адным ці не перашкодзіць другім было б зараз проста злачынна.

Ты пытаешся наконт тыражу. У 1987 годзе ў нашага «ЛіМа» было 54 тысячы падпісчыкаў, зараз — амаль 108 тысяч. Калі ж улічваць, што кожную газету чытаюць як мінімум 3 чалавекі і што латышоў ва ўсім свеце ўсяго 1,5 мільёна (газета ідзе і за мяжу), то ў нас няма патрэбы ісці далей у бок «дэмакратызацыі», пашыраць кола чытачоў свайго выдання. Нельга траціць якасны ўзровень. Ды і з паперай у нас зараз так дрэнна, што з мая месяца мы пачалі выходзіць толькі 3 разы ў месяц (скарочаны выпуск і ўсіх другіх газет). Абстаноўка ўскладняецца ў сувязі з прэтэнзіямі ЦК ЛКП (на платформе КПСС) на Дом друку, друкарню, памяшканні і г. д. З будучага года, напэўна, пяройдзем на гаспадарчы разлік, г. зн. будзем, апрача ўсяго іншага, самі распараджацца сваімі прыбыткамі, якія немалыя. Нязвыкла будзе, але гэта дадае неабходнасці думаць, вырашаць, дадае сіл.

— Не магу, як ты разумееш, не спытацца, не даведацца з першых вуснаў пра падзеі ў Латвіі. Што ты адчуваеш і думаеш у гэты пераломны для твайго народа момант, на гэтым крутым гістарычным павароце ў лёсе тваёй Радзімы?

— Што я думаю? Радуюся разам з усімі сваімі суайчыннікамі і ў той жа час усведамляю ўсю складанасць набыцця сапраўднага суверэнітэту. Але адно бясспрэчна: працэсы ў Латвіі, у маім народзе такія глыбокія, што калі б наш нова-выбраны Вярхоўны Савет не прыняў дэкларацыю аб незалежнасці, то ён павінен быў тут жа падаць у адстаўку. І яшчэ. Народ абудзіўся, але ён умее стрымліваць эмоцыі, дакладней — успышкі непрыязі, успышкі негатыўнага стану духу. Мой народ, я гэта ведаю, умее быць цярплівым, быць добразычлівым да людзей іншых нацыянальнасцей. Шлях да незалежнасці будзе, вядома доўгім і цярністым, але другога не дадзена. Зараз або ніколі — гэта не крылаты выраз, гэта сама рэальнасць. У Латвіі пасля вайны, пасля рэвалюцый, калектывізацый і дэпартацый засталося 52 працэнты латышоў і, такім чынам, само фізічнае існаванне народа пад пытаннем. Так што перабудова азначае для нас выратаванне нацыі.

Наконт становішча так званага рускамоўнага насельніцтва. Фарбы тут яўна згушчаюцца. Па-першае, недакладны сам гэты тэрмін «рускамоўнае». Прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей гавораць у нас паміж сабою на розных мовах. Напрыклад, літоўцы паміж сабой перамаўляюцца па-літоўску, а з латышамі — па-латышску. Потым, у нас няма дыскрымінацыі ў дачыненні да прадстаўнікоў нелатышскай часткі народа. Наадварот, менавіта ў апошні час у рэспубліцы ўзнікла многа нацыянальна-культурных таварыстваў (беларускае, яўрэйскае, эстонскае, польскае і г. д.), якія аб'ядналіся і ўтварылі адпаведную асацыяцыю. Ці такі факт: у новы парламент Латвіі выбраны беларус Альфрэд Чэпаніс (намеснік Старшыні Савета Міністраў), полька Іта Казакевіч, яўрэй Маўрык Вульфсан і інш. Што добра аднаму народу, тое добра і другому. Так я думаю...

Надвор'е ў Рызе...

Фота Г. ЯНАЙЦІСА («Літаратура ун Максла»).

«Мір на Зямлі»

Летняя школа славяназнаўства ў Празе збірае ўлюбёнцаў чэшскай мовы з усіх кантынентаў (дарэчы, такіх летніх школ у Чэхаславакіі некалькі). Цікава назіраць, як стараюцца паразумецца на занятках у Карлавым універсітэце пасланцы з Японіі і Францыі, В'етнама і Егіпта, Латвіі і Амерыкі... Амаль кожны год на вучобу ў Чэхаславакію трапляюць і беларусы...

Аднаго разу на «вылеце»-экскурсіі рыжанка Гуна Лінкевіча пазнаёміла мяне са сваёй суседкай — амерыканскай выкладчыцай і паэтэсай Дагмар Волкат. Яны весела шчабяталі па-англійску, а мне прыйшлося высільвацца па-чэшску. Даведаўся, што Дагмар Волкат — са штата Агайо (у гэтым штаце — у Кліўлендзе — месціцца беларускае згуртаванне «Полацак»), у горадзе Калумбус ва універсітэце выкладае англійскую літаратуру. Бацька яе паходзіць з Маравы (з-пад горада Брно), і яна ў Летняй школе сур'ёзна ўзялася за вывучэнне чэшскай мовы.

Леташняй вясной Дагмар Волкат са сваімі выхаванцамі наведала СССР (Тбілісі, Маскву, Ленінград). У лістах са Злучаных Штатаў піша, што вывучае творчасць Пушкіна, цытуе радкі з вершаў Еўтушэнкі і Вазнясенскага. Многа ведае пра лёс Беларусі. Слаўнымі пісьменнікамі лічыць Купалу, Коласа, Мележа, Танка. З вершаў Максіма Танка вылучае, да прыкладу, яго «Сонечны гадзіннік». Пытаецца: «Няўжо Шагал — ураджэнец аднаго з гарадоў Беларусі? Гэта мой улюбёны мастак!».

Я паспрабаваў перакласці верш Дагмар Волкат «Чатыры чэшскія браты». Дарэчы, гэты верш аўтаркі быў удастоены ў Агайо літаратурнай прэміі.

На многіх паштоўках з далёкага Калумбуса Дагмар Волкат часта пакідае значок-прыклейку, на якой пад выявай сцягоў ЗША і СССР ёсць надпіс: «Peace on the Earth» — «Мір на Зямлі». Мір на Зямлі — з гэтымі словамі хочацца жыць і працаваць.

Сяргей ПАНІЗНІК.

Дагмар Т. ВОЛКАТ

Чатыры чэшскія браты

Прысвячаецца бацьку

Наталяюся Чэхаславакіяй,
са спадчынных краявідаў
маёй незабыўнай
бацькаўшчыны
лаўлю вас, дзяцінства згукі
трыццацігадовай даўнасці.

Вы вярнулі мяне да цётчыных
слёз,
на чырвона-бурыя лабякі палёў,
у песні народныя, дзе
прынцэсы
па заснаванні замкаў блукаюць,
як дух маёй хроснай маці,
па палацах і крэпасцях.

Вы мяне перанеслі ў мазаіку
сядзібаў,
пад ліпы высозныя, слівы,
ажыннік,
да поліўкі, жытняга хлеба,
крынічнай вады,
якім каралі адбівалі паклоны;
у лябёжае сярэднявечча
запрудаў.

Вы мяне прызямлілі каля
статуй, фантанаў,
на ячмянёвыя дзялянкі між
станцый,
да гусянят, куранят на
вясковым раздоллі,
на брук ля аркестрыка
прыдарожнай кавярні,
у полымя зёлкавых красак
ля вясніц.

Збыліся ўсе мары, і я
наталяюся
жывіцай бароў, цішынёю
азёраў,
раскошай сабора караля
Карэла.[1]

Як можна забыць было повязі
з дэмам,
дзе маё ўзгадаванае сэрца?

Быў вечар нядзельны,
стрыечны мой брат
павёў нагадаць навакольныя
сцежкі.
Прыйшлі на цвінтар, дзе
на шэрых надгробках
свіціліся ў прыцемку ціхім
імёны
братоў чатырох (усе з нашага
роду),
забітых нацысцкім тэрорам.

О, чэшскіх чацвёра братоў
(з майго роднага Тршэсця)[2]
навекі за вамі таема —
аб жудасных стратах.

1) Карл IV (1316—1378) з 1346 г. чэшскі кароль, а потым імператар рымска-германскай імперыі.

2) Гарадок Тршэсць знаходзіцца ў 14 вярстах ад Йіглавы па Мараве.

Спрэчкі, палеміка

Валянцін АКУЛАЎ,
доктар філасофскіх навук,
прафесар

Логіка жыцця і стэрэатыпы мыслення

Артыкул І. Антановіча «Магія слоў і логіка жыцця», апублікаваны ў «Рабочей трибуне» ў нумары за 6 мая г. г. і чамусьці ўзноўлены ў нашым рэспубліканскім друку, выгадна адрозніваецца ад мноства іншых, якія распрацоўваюць той жа сюжэт. Адрозніваецца не навізной і сілай крытычнага пафасу, не грунтоўнасцю і аргументаванасцю пазітыўнага зместу. Зусім наадварот, схільнасцю прымаць «магію слоў» за «логіку жыцця» аўтар грашыць не менш, чым яго апаненты. Тым не менш трэба прызнаць: перад намі адна з нямногіх (калі не адзіная пакуль) спроб даць крытычны аналіз тэарэтычных асноў «Дэмакратычнай» і «Марксісцкай» платформ у КПСС. Ужо само па сабе гэта робіць артыкул І. Антановіча надзвычай цікавым. Цікавасць гэтая нашмат павялічваецца ад таго, *што логіка аналізу* змушае аўтара, *можа*, нават насуперак уласнаму жаданню, агаляць адначасова і тэарэтычны падмурак, на якім грунтуецца абараняемая ім платформа КПСС. Карацей кажучы, артыкул, несумненна, варты таго, каб прыглядзецца да яго больш уважліва...

Як і трэба было чакаць, свой першы крытычны ўдар І. Антановіч наносіць па тым палажэнні «Дэмакратычнай платформы», што крызіс у партыі і краіне — гэта крызіс перш за ўсё самой камуністычнай ідэалогіі. Аспрэчваць фактычны бок гэтай высновы аўтар, натуральна, нават і не спрабуе. Ды і дзіўна было б рабіць гэта, маючы перад вачыма працэсы, якія адбыліся і адбываюцца ў краінах так званай «сусветнай сацыялістычнай сістэмы». Хіба што паклікаць у сведкі вопыт Албаніі, Кубы, Паўночнай Карэі ці, на горшы выпадак, Кітая, які прадэманстраваў нядаўна ўсяму свету жыццёвасць камуністычнай ідэалогіі на плошчы Цяньаньмэнь. Таму ён ідзе іншым шляхам: спрабуе абаперціся на аргументы тэарэтычнага характару. «А агульнавядома ж, — гаворыць І. Антановіч, — што эвалюцыя ідэалогіі толькі адлюстроўвае грамадска-эканамічныя і сацыяльна-палітычныя працэсы ў грамадстве. Ідэалогія хварэе на ўсе хваробы, на якія хварэе і грамадства». Інакш кажучы, камуністычная ідэалогія сама па сабе тут зусім ні пры чым. Ідэалагічны крызіс, які перажывае сёння «свет сацыялізму»,—усяго толькі адлюстраванне грамадска-эканамічных і сацыяльна-палітычных працэсаў, што адбываюцца ў ім.

Тое, што «эвалюцыя ідэалогіі толькі адлюстроўвае грамадска-эканамічныя і сацыяльна - палітычныя працэсы ў грамадстве» — гэта праўда. Што б ні казалі, а Маркс меў рацыю: не свядомасць грамадства вызначае ўрэшце грамадскае быццё людзей, а грамадскае быццё вызначае свядомасць грамадства. Але... пры адной абавязковай умове: калі мы маем справу з **нармальным** грамадствам, г. зн. з грамадствам, якое развівалася і развіваецца па аб'ектыўных, іманентна ўласцівых яму законах. Ці стане хто сёння сцвярджаць, што ўсе гэтыя 70 з гакам гадоў грамадства наша развівалася па сваіх унутраных законах? Не, мы «будавалі» яго, прычым будавалі ў адпаведнасці з камуністычнай мадэллю, камуністычнай ідэалогіяй. І свядомасць савецкага чалавека таксама фарміравалася зусім не ў згодзе з той аб'ектыўнай заканамернасцю, на якую спасылаецца І. Антановіч. Мы яе «ўносілі ў масы», кіруючыся рэцэптам, выпісаным яшчэ на парозе XX стагоддзя. Але калі гэта так, дык дзеля чаго апеляцыя аўтара да законаў функцыянавання грамадства? Таму, для каго закон не пісаны, няма чаго спасылацца на закон.

Калі чалавечы арганізм развіваецца па логіцы генетычна закладзенай у ім чалавечай прыроды, ён і сфарміруецца ў нармальнага чалавека. Калі ж, накшталт іспанскіх кампрачыкосаў, «будаваць яго», г. зн. фарміраваць у адпаведнасці з зададзенай мэтай, «ідэалам», мы і атрымаем Квазімоду ці штосьці падобнае. І калі ўсе гэтыя гады і дзесяцігоддзі мы будавалі наша грамадства ў адпаведнасці з камуністычнай ідэалогіяй і ў выніку атрымалі грамадства-вырадка, дык хіба не відавочна, што вінавата ў гэтым перш за ўсё ідэалагічная мадэль, якую мы рэалізавалі, «апрадмецілі», як гавораць філосафы?

Праўда, можна запярэчыць: кампрачыкосы, маўляў, ставілі антыгуманныя мэты. Мы ж ставілі перад сабою мэту самую высакародную, самую гуманную. І не наша віна, што вынік аказаўся зусім не такі, якога мы чакалі. Часткова гэта, вядома, так. І ўсё ж я настойваю, што аналогія справядлівая. Бо палітыкі, якія ўзяліся не больш і не менш, як «перарабіць свет», проста абавязаны былі ведаць тую заканамернасць, якую Гегель назваў калісьці «іроніяй гісторыі»: людзі імкнуцца да аднаго, а атрымліваюць нешта дыяметральна супрацьлеглае. А калі ўжо не хапіла часу і жадання прыслухацца да парады чалавека, які сёе-тое разумеў у гісторыі, дык варта было б задумацца хоць бы над народнай мудрасцю, якая па-свойму выяўляе тую ж заканамернасць: добрымі намерамі дарога ў пекла выбрукавана. Так, гісторыя іранізуе. Але яна іранізуе толькі з тых, хто, не засвоіўшы як след і арыфметыкі быцця, спрабуе яго *«пераўтварыць», будучы цвёрда* перакананым, што ўжо зразумеў усю яго вышэйшую матэматыку.

Вінавата, кажуць, не камуністычная ідэалогія, вінаваты яе сталінскія скажэнні, якія прывялі да таго, што грамадства, пабудаванае *намі*, *аказалася* дэфарміраваным. Але хто можа сказаць сёння, якая камуністычная мадэль грамадства ў сапраўдным яе змесце? А галоўнае — якія шляхі рэалізацыі гэтай мадэлі? Дзе ўпэўненасць у тым, што распрацаваная новая мадэль будзе менавіта тым, што нам патрэбна? Дзе гарантыі, што, нават пазбавіўшы грамадства ад сталінскіх дэфармацый, перабудаваўшы яго ў адпаведнасці з нашымі ўяўленнямі пра «дэмакратычны сацыялізм», мы атрымаем нешта жыццяздольнае, што зможа даць чалавеку чалавечыя ўмовы жыцця? Такіх гарантый няма. Есць наш «сацыялістычны выбар», якому, як нас запэўніваюць, мы далі клятву на вернасць у 1917 годзе і ад якога адступіць ужо аніяк не можам.

Матэрыялізму ўва ўсім гэтым няма, вядома, ні кроплі. Шляхі грамадскага развіцця не выбіраюць. Яны дыктуюцца логікай быцця, прыроднага і сацыяльнага. Няма на зямлі ўлады, слушна гаворыць Пляханаў, якая магла б сказаць грамадству: ты павінна ісці ў той, а не ў гэты бок, як няма на зямлі ўлады, якая магла б прадвызначыць нормы паводзін фізічным ці хімічным працэсам. Дык, можа, час перастаць гуляць у ідэалагічныя цацкі і прыняць, нарэшце, жыццё такім, якое яно ёсць? Можа, час перастаць ужо эксперыментаваць і даць магчымасць грамадству развівацца ў адпаведнасці з яго ўласнымі законамі? Мы ўжо заплацілі за наш «сацыялістычны выбар» дзесяткамі мільёнаў чалавечых жыццяў. *Можа, хопіць спакушаць лёс? Мы прынялі праўд за жывую* рэальнасць. Ці не час адумацца, стаць відушчымі?

Само сабой зразумела, што без сацыяльнага прагназіравання грамадства проста не магло б існаваць, бо працэс грамадскага развіцця — працэс свядомы і *мэтазгодны*. *Але адна* справа сацыяльнае прагназіраванне, заснаванае на навуковым аналізе тэндэнцый развіцця грамадства, і зусім іншая справа — сацыяльнае пражэкцёрства, якое сягае на сто гадоў наперад і ў аснове якога не ляжыць нічога, акрамя гульні ўяўлення і добрых пажаданняў. У першым выпадку мы маем справу з навуковым кіраўніцтвам грамадскімі працэсамі. У другім — з палітычнай угрум-бурчэеўшчынай з яе неадольным свербам перакройваць жыццё шляхам спалучэння «ідэі прамалінейнасці з ідэяй усеагульнага ашчасліўлівання».

Я нічога не маю супраць камуністычнай ідэі самой па сабе. Больш таго, як матэрыяліст-дыялектык я гатовы пагадзіцца, што сам ход гістарычнага развіцця вядзе чалавецтва да такога грамадскага ўладкавання, пры якім «свабоднае развіццё кожнага стане ўмовай свабоднага развіцця ўсіх». Але я рашуча супраць таго, каб гвалтаваць грамадства дзеля дагаджэння ідэі, выдаваць уласную *нецярплівасць за тэарэтычны* аргумент. Палітычная партыя, якая арыентуецца на прыгожы лозунг, а не на суровую рэальнасць, — гэта не народная, а папуліцкая партыя, дзейнасць якой у канечным выніку прыводзіць да гвалту і трагедыі грамадства. *Ленін, па-мойму,* зразумеў гэта ў пачатку 20-х гадоў. Мы ж не хочам зразумець і праз 60 гадоў, хоць уласная гісторыя павінна была, здавалася б, нас сяму-таму навучыць.

Што тычыцца «Марксісцкай платформы», дык яна непрымальная для І. Антановіча перш за ўсё вось чаму: «яе аўтары пазбягаюць нават упаміну імя Леніна, замоўчваюць пра яго ўдзел у Кастрычніцкай рэвалюцыі, наогул пра ленінізм як тэорыю і практыку сацыялістычнага будаўніцтва ў нашай краіне. Між тым за гэтай «недагаворанасцю» прыхавана палітычная небяспека бадай ці не большая, чым фракцыйная скіраванасць «Дэмакратычнай платформы». Бо калі ігнараваць ленінізм як частку марксісцкай ідэйнай спадчыны, дык і рэальны сацыялізм XX стагоддзя быццам бы акажацца выпадковым».

Што ж, давайце разбірацца і з гэтым. Павінен адразу ж зрабіць агаворку: я арганічна не прымаю шабас, які ўсчаўся апошнім часам вакол імя Леніна. І наогул, мы паводзім сябе ў дачыненні да нашых «правадыроў», як паганцы ў дачыненні да сваіх багоў. Псіхалагічна гэта можна зразумець: сляпое пакланенне мае сваім адваротным бокам такое ж сляпое знеслаўленне, тут дзейнічае псіхалагічны закон антытэзы. І тым не менш. Што дазволена дзікуну, не да твару цывілізаванаму чалавеку. Ды гэта, так бы мовіць, а propos.

Гаворка, як я разумею, ідзе тут пра дзве асноўныя ідэі ленінскай канцэпцыі сацыялізму: *1) магчымасць сацыялістычнай* рэвалюцыі ў краіне з адносна невысокім узроўнем развіцця прадукцыйных сіл; 2) магчымасці пабудовы сацыялізму ў адной асобна ўзятай краіне. Менавіта ў гэтых пунктах Ленін перш за ўсё і разышоўся з *Марксам. І давайце не будзем* хітраваць. А то ж сёй-той ужо сумняваецца, а ці быў Ленін наогул ленінцам, спрабуе ідэю магчымасці пабудовы сацыялізму ў асобна ўзятай краіне прыпісаць выключна Сталіну. Я зноў і самым старанным чынам перагарнуў сталінскія «Пытанні ленінізму». Павінен з усёй адказнасцю сказаць: Сталін досыць дакладна перадае погляды Леніна, сутнасць яго сацыялістычнай тэорыі. Іншая справа, што Сталін цалкам праігнараваў, і, мяркую, праігнараваў невыпадкова, тыя сумненні ў вернасці абранага шляху, якія пачалі адольваць Леніна ў апошнія гады жыцця пад уплывам вопыту грамадзянскай вайны і першых гадоў Савецкай улады.

Аднак на чым быў заснаваны прагноз Леніна аб магчымасці сацыялістычнай рэвалюцыі першапачаткова ў адной краіне? Ніякага сакрэту тут няма: Ленін зыходзіць з нібыта адкрытай ім заканамернасці аб нераўнамернасці развіцця капіталізму ў эпоху імперыялізму. *А разам з тым ніякая гэта* не заканамернасць імперыялізму, гэта агульная заканамернасць развіцця чалавечай цывілізацыі. Дастаткова звярнуцца да вопыту сусветнай гісторыі, каб навочна пераканацца ў гэтым. Але і гэта яшчэ не ўсё. Нават калі згадзіцца з Леніным, то, па яго ж уласнай логіцы, варта было б прызнаць, што сацыялістычная рэвалюцыя павінна адбыцца першапачаткова ў найбольш развітой капіталістычнай краіне. Ленін жа пастулюе не толькі магчымасць, але і ледзь ці не неабходнасць таго, што яна адбудзецца ў краіне з адносна невысокім узроўнем развіцця капіталізму, капіталістычнага спосабу вытворчасці. Супярэчнасць яўная. Але і яна лёгка вырашальная. Справа ў тым, што Ленін разглядаў імперыялізм як **адзіную сусветную сістэму**, прарыў у якой павінен быў адбыцца першапачаткова ў найбольш слабым звяне і далей распаўсюдзіцца ўжо па ўсім ланцугу. Гэты прагноз і тэарэтычныя яго абгрунтаванні аказаліся памылковыя. Ніякай сусветнай сацыялістычнай рэвалюцыі не адбылося, і Расія была аддадзена на волю ўласнага лёсу.

Такім чынам, фактычна ўжо к 1919 году Ленін і бальшавікі стаялі перад альтэрнатывай: альбо прызнаць Кастрычніцкую рэвалюцыю гістарычнай памылкай, альбо паспрабаваць будаваць сацыялізм у адной краіне, прычым краіне слаба развітой, эканамічна шматукладнай, якая ўключала ў сябе рэгіёны, дзе панавалі яшчэ родапляменныя адносіны. Бальшавікі абралі другі шлях. Я думаю, што гэта быў жэст адчаю. Ва ўсякім разе, ён ніяк не мог быць апраўданы ні з пазіцый марксісцкай сацыялагічнай тэорыі, ні, тым больш, з пазіцый матэрыялістычнай дыялектыкі. Справа, разумеецца, не ў тэорыі матэрыялістычнай дыялектыкі, *а ў самім жыцці*, якое яна ідэальна рэканструюе.

Мне не хацелася б звяртацца да азоў гэтай тэорыі, весці гаворку на абстрактнай мове яе катэгорый. І ўсё ж. Існуе аб'ектыўная заканамернасць, пацверджаная ўсім вопытам *культуры: развіццё любой* з'явы адбываецца не інакш, як шляхам пераходу ад аднаго якаснага стану ў другі. Прычым кожны такі пераход аказваецца ўнутрана дэтэрмінаваным працэсам якасных змен з'явы. Абапіраючыся на гэтую агульную дыялектычную заканамернасць, Маркс робіць вывад: ніводная грамадска - эканамічная фармацыя не можа сысці з гістарычнай арэны, пакуль яна не вычарпала магчымасцей свайго развіцця, г. зн. не спарадзіўшы ўнутры сябе ўмовы свайго ўласнага адмаўлення. У дадзеным выпадку гэтая заканамернасць была па-валюнтарысцку парушана. Мы спрабавалі будаваць сацыялізм, не лічачыся з тым, што грамадства да гэтага проста не было гатова — ні эканамічна, ні ў сацыяльна - палітычных адносінах, ні духоўна. Гэта значыць, у ім не саспелі тыя ўнутраныя ўмовы, якія Маркс лічыў абавязковай гарантыяй пераходу да сацыялізму. Аб гэтым і папярэджвалі бальшавікоў Пляханаў і яго прыхільнікі.

Што ж адказаў Ленін? Адказ вядомы і ўтрымліваецца ў ягоным лісце да Суханава: а чаму, уласна кажучы, мы павінны чакаць, пакуль гэтыя ўнутраныя ўмовы саспеюць? Узяўшы ў рукі палітычную ўладу і выкарыстоўваючы яе механізмы, *мы створым гэтыя ўмовы*, прычым значна хутчэй. Насуперак марксізму, Ленін наогул быў схільны думаць, што палітыка не можа не мець першынства перад эканомікай.

Я пытаюся: ці варта шмат мудраваць над пытаннем, адкуль вырасла наша адміністрацыйна-камандная сістэма з яе дыктатам дзяржавы над грамадствам? Паўтараю: першыя ўжо крокі ў гэтым напрамку паказалі Леніну памылковасць гэтай палітычнай устаноўкі і вымусілі перайсці да нэпа, што сталася адначасова і пераацэнкай яго поглядаў на сацыялізм. І гэта трэба, вядома, улічваць. Але пры гэтым не варта рабіць выгляд, што сталінская практыка пабудовы сацыялізму наогул не мае ніякіх каранёў у ленінізме, што каманднa - адміністрацыйная сістэма — вынаходніцтва выключна аднаго Сталіна. Высакародны гнеў, які выказваецца ці імітуецца паасобнымі палітыкамі і тэарэтыкамі з выпадку паказу гэтай сувязі, у любога чалавека, які больш-менш знаёмы з тэорыяй і практыкай бальшавізму, можа выклікаць толькі ўсмешку шкадавання. Гавораць аб ленінскай ідэі сацыялізму як ладзе цывілізаваных кааператараў. Але ж спецыялістам добра вядома і тое, як паступіў Ленін з «цывілізаванымі кааператарамі» ў 1922 годзе.

У артыкуле «Сацыялістычная ідэя», на які, пэўна, абапіра-

(Працяг на стар. 12).

Памяць вайны, праўда пра вайну

З крытыкам, членам рэдкалегіі «ЛіМа» Нічыпарам ПАШКЕВІЧАМ гутарыць карэспандэнт штотыднёвіка Міхась ЗАМСКІ

М. ЗАМСКІ. — **Рыхтуючыся да гутаркі з вамі, Нічыпар Еўдакімавіч, я падумаў, што пяць, тым больш дзесяць гадоў назад мае пытанні вам мелі б, відаць, іншы характар. Фальш многіх нашых уяўленняў аб вайне выйшла на паверхню ў перабудовачныя гады з апублікаваннем схаваных раней ад людскога вока дакументаў, якія пралілі святло праўды і на даваенны альянс Сталіна з Гітлерам, і на прычыны адступлення Чырвонай Арміі, на сапраўдныя нашы людскія і матэрыяльныя страты. Пры ўсім гераізме нашых воінаў, на кожнага забітага на фронце немца прыпадала, аказваецца, тры забітыя савецкія салдаты. Паводле падлікаў некаторых нашых гісторыкаў, Савецкі Саюз страціў у час другой сусветнай вайны не 20 мільёнаў жыццяў, як гэта «прынята» лічыць, а ці не ўдвая больш.**

«А ўсё такі вайну мы выйгралі!» — гэтую, сказаную з выклікам фразу, можна і сёння пачуць з вуснаў ветэранаў (пераважна былых вайскоўцаў), абураных да глыбіні душы абвінавачваннямі па адрасе Сталіна. Вядома ж, «выйгралі». Але ж не намаганнямі крывавага тырана. Перамог народ, ахвяраваўшы мільёнамі лепшых сваіх сыноў і дачок.

Айчынная вайна перавярнула, перайначыла жыццё ўсіх, хто перажыў яе, пакінула ў кожным з нас незабыўны след. Пра гэта я думаю і сёння, напярэдадні 45-годдзя Перамогі, пад час нашай гутаркі тут, у холе Дома літаратараў ля стэнда з фотакарткамі пісьменнікаў-франтавікоў і партызан. Іх больш за дзвесце. Ёсць тут і ваш, Нічыпар Еўдакімавіч, фотаздымак, на якім вы яшчэ зусім малады...

Н. ПАШКЕВІЧ. — Мне тут дваццаць. Сорак пяты год... У такое свята, як Дзень Перамогі, сапраўды хочацца спыніцца ля гэтага, як мы гаворым паміж сабой, «іканастаса». Са скрухай углядаешся ў твары тых, хто не прыйшоў з вайны, аддаўшы жыццё за нашу свабоду, за Радзіму. Другое пачуццё — настальгія па тым часе, па юнацтве, калі наперадзе было цэлае жыццё. Пераважная большасць пісьменнікаў таго пакалення працягвае заставацца ў страі, і хацелася б ім пажадаць, каб яны і далей мацаваліся, калі не целам (гэта, на жаль, мала залежыць ад нас), дык духам.

Я зараз сустракаюся з маладымі пісьменнікамі (а з вышыні свайго ўзросту мы лічым маладымі і трыццацігадовых) і, бывае, думаю, як хутка сталелі маладыя ў вайну, як хутка сталеў іх талент. Цікава нагадаць, што Пятрусь Броўка і Пятро Глебка ўступілі ў вайну трыццацішасцігадовымі. Трыццаць гадоў споўнілася напярэдадні вайны Змітраку Астапенку, Васілю Вітку, Анатолю Астрэйку. Аляксею Зарыцкаму, Максіму Танку, Аркадзю Куляшову, Аляксею Русецкаму, Рыгору Няхаю, Рыгору Жалезняку не было тады і трыццаці. Пімену Панчанку, Янку Брылю, Кастусю Кірэенку, Алесю Бачылу, Міхасю Калачынскаму, Антону Бялевічу, Міколу Сурначову падбіралася толькі пад дваццаць пяць, а Іван Мележ, Анатоль Вялюгін, Аляксей Пысін, Пятро Прыходзька, Мікола Аўрамчык, Паўлюк Пранузa, Аркадзь Гейне, Мікола Лупсякоў, Аляксей Коршак пераступілі парог вайны прыкладна дваццацігадовымі, а то і ў больш раннім узросце...

На гэтым стэндзе мы не бачым Алеся Звонака, Міколы Хведаровіча, Сяргея Грахоўскага, Станіслава Шушкевіча, Барыса Мікуліча, Янкі Скрыгана і некаторых іншых. А яны маглі быць тут, абавязкова былі б, калі б злы лёс не загнаў іх за калючы дрот сталінскіх лагераў ці ў ссылку. Чытаючы ўспаміны Сяргея Грахоўскага, добра адчуваеш, як рваліся палітзняволеныя на фронт, ды прынята было лічыць, што «ворагам народа» там не месца...

На тых пісьменнікаў, хто перажыў вайну, змагаўся на фронце, у партызанах, у падполлі, лёг першы цяжар асэнсавання векапомных падзей, іх замацавання ў народнай памяці, у памяці пакаленняў. Нельга тут не сказаць пра феномен беларускай паэзіі ваеннага часу. У многіх паэтычных творах з выключнай сілай увасобіліся і боль, і трагедыя народа, і патрыятычныя пачуцці абаронцаў Радзімы. Не можаш без хвалявання і сёння чытаць лепшыя старонкі ваеннай лірыкі Максіма Танка, Алеся Коршака, Міколы Сурначова, Змітрака Астапенкі. А Пімен Панчанка з яго шматлікімі франтавымі вершамі і цыклам «Іранскі дзённік», дзе так непаўторна выказана туга аб роднай беларускай зямлі? А Аркадзь Куляшоў? Хто можа заставацца раўнадушным, чытаючы яго «Ліст з палону», «Над брацкай магілай», баладу «Маці»? Класікай нашай паэзіі стала куляшоўская паэма «Сцяг брыгады». Напісаная ў 1942 годзе, яна прывяла ў захапленне Аляксандра Твардоўскага, яе першага «прафесіянальнага» чытача, дакладней, слухача. Як увогуле ў франтавых умовах, аддаючы да таго ж усе сілы рабоце на газету, можна было стварыць такую вялікую рэч? — здзіўляўся ён.

М. З. — Скончылася вайна, надышоў новы час, надышла пара новых песень?

Н. П. — Калі вы маеце на ўвазе ваенную тэму, то трэба адказаць, што спачатку «песні» былі даволі дзіўныя. Памяць пра вайну на доўгія гады як бы стала для кіруючых колаў лішняй абузай. Прыгадваецца такі характэрны факт. У 1952 годзе мы ў «Звяздзе» (я там тады працаваў) парашылі ў дзень дзесяцігоддзя з часу гібелі героя партызанскай вайны, камбрыга Канстанціна Заслонава даць старонку матэрыялаў пра яго і яго баявых паплечнікаў. І вось занеслі план гэтага нумара за 14 лістапада ў ЦК партыі, сакратару па прапагандзе Гарбунову (не ведаю, як цяпер, а тады ў абавязковым парадку насілі ў ЦК і планы чарговага нумара, і свежыя адбіткі палос перад іх падпісаннем «да друку»). Цімафей Сазонавіч азнаёміўся з планам і сваім лагодненькім голасам гаворыць: «Ну што вы тут прыдумалі? Рабіць вам больш нечага? Ну, адважна ваявалі Заслонаў і заслонаўцы. Дык усе ж мы ваявалі. А цяпер у нас іншыя клопаты».

І ўсё скончылася тым, што замест тэматычнай старонкі ў газеце была змешчана.. інфармацыя аб працоўных поспехах калектыву Аршанскага паравознага дэпо імя Заслонава.

У гэтым факце, як у кроплі вады, адбілася атмасфера абыякавага стаўлення афіцыйнай ідэалогіі да перажытай народам трагедыі, да гераікі партызанскай вайны. Нагадаю і той паказальны факт, што асноўны ўказ Вярхоўнага Савета краіны аб узнагароджанні партызан ордэнамі і медалямі, якога нецярпліва чакалі тысячы і тысячы, з'явіўся толькі ў 1949 годзе. А з падпольшчыкамі пачалі са скрыпам «разлічвацца» ўвогуле праз дзесяцігоддзі.

Гэтая атмасфера абыякавасці лёгка пранікла і ў практыку творчых арганізацый і ўстаноў, абярнуўшыся тут скрытай і адкрытай непрыхільнасцю да ваеннай тэматыкі. На пісьменніцкіх сходах і з'ездах, у афіцыйных дакладах і некаторых прамовах пра творы аб ваенным ліхалецці гаварылася, як правіла, «праз губу». Можна было пачуць і прамыя папрокі таму-сяму за доўгае «сядзенне ў акопах». Сучаснасць, мірная стваральная праца людзей — напісаўшы пра гэта хоць кволенькую рэч, можна было лёгка трапіць у хвалебную памінальніцу, разлічаную нават на ўсесаюзную трыбуну (спашлюся тут хоць бы на выступленне тагачаснага старшыні праўлення нашага Саюза пісьменнікаў Петруся Броўкі на Другім усесаюзным пісьменніцкім з'ездзе — там у ліку «значных твораў, якія апяваюць мірную стваральную працу народа», называюцца ці маюцца на ўвазе многія такія кволенькія аповесці, апавяданні, паэмы, вершы. Глядзі стэнаграфічную справаздачу з'езда, выдадзеную Масквой у 1956 годзе).

Але, на шчасце, літаратура жыве ў рэшце рэшт сваёй галавой. Прыйшоў час, і яна, наперакор высокім указанням і «бацькоўскім» парадам, з новай сілай адчула свой абавязак перад жывой памяццю народа, перад франтавікамі і партызанамі, салдацкімі мацяркамі і ўдовамі. Тут я падкрэсліў бы асаблівую ролю многіх з тых, хто ўзяўся за пяро ў розныя гады пасля вайны, — і былых воінаў, як Алесь Адамовіч, Васіль Быкаў, Андрэй Макаёнак, Алесь Асіпенка, Аляксей Кулакоўскі, Іван Навуменка, Аляксей Карпюк, Валянцін Тарас, Аркадзь Марціновіч, Іван Новікаў, Васіль Хомчанка, і «дзяцей вайны» — Рыгора Барадуліна, Анатоля Вярцінскага, Генадзя Бураўкіна, Ніла Гілевіча, Уладзіміра Дамашэвіча, Віктара Казько, Барыса Сачанку, Янку Сіпакова, Івана Чыгрынава... Дзякуючы ім, ваенныя нягоды, чалавек на вайне адкрываліся нам шмат у чым па-новаму, літаратура напоўнілася нязнанымі дагэтуль страсцямі і галасамі.

М. З. — Чым усё ж растлумачыць тое імкненне афіцыйнай ідэалогіі прыглушыць цікавасць літаратуры да падзей вайны, штурхнуць яе да сутнасці на бяспамяцтва?

Н. П. — Напэўна, жаданнем як найпрасцей мабілізаваць усе сілы народа на выкананне надзённых эканамічных і палітычных задач, на «паспяховае аднаўленне і далейшае развіццё...» Працаваць, маўляў, трэба, а не аглядвацца назад, не развярэджваць душы ні горкімі, ні гордымі ўспамінамі.

М. З. — Мне здаецца, былі тут і больш «глыбінныя» прычыны. Відаць, партакратыя на чале з крамлёўскімі ўладарамі, як агню, баялася ўсёй праўды пра вайну, каб пад яе святлом не разбурыліся многія афіцыйныя догмы і стэрэатыпы, звязаныя з непрыемнымі праблемамі вайны...

Н. П. — Магчыма, былі і такія патаемныя разлікі. Літаратура адразу магла «выдаць» многа непажаданага, хоць і стараліся хутчэй схаваць ад яе вока ў недаступныя архівы ўсё «небяспечнае». У жывой памяці людзей многае такое жыло, што дай толькі волю... Возьмем тую ж сітуацыю, што стварылася на нашай беларускай зямлі. Яна спарадзіла і найвялікшую трагедыю народа, і выклікала да жыцця бяспрыкладны яго гераізм. Асэнсоўваючы ўсё, што адбывалася, можна разглядаць гэтую сітуацыю, як факт, як «данасць», не ставячы лішніх пытанняў. А можна і задумацца над тым, чаму яна ўзнікла, у чым яе вытокі. І ці толькі захапленне і гонар павінны выклікаць мужнасць народа, масавы гераізм простых людзей, старых і дзяцей? А ці нельга было пры нейкіх іншых прадпасылках нашага даваеннага жыцця пазбегнуць гэтай трагічнай сітуацыі і гэтага «звышнарматыўнага» гераізму? Ды ці мала аспектаў жыцця народа ва ўмовах акупацыі, партызанскай і падпольнай барацьбы пры сумленным і праўдзівым іх асвятленні далі б лішні клопат тагачасным ідэалагічным кіраўнікам. Гэтымі днямі я з задавальненнем прачытаў у газетах паведамленне аб рэабілітацыі камісіяй ЦК КПБ аднаго з кіраўнікоў Мінскага падпольнага гаркома партыі Івана Кавалёва, які доўгія гады лічыўся здраднікам, правакатарам, гітлераўскім паслугачом і паслужыў некаторым нашым пісьменнікам прататыпам вобразаў адпаведнага «гарту». А між тым, яшчэ ў 1957 годзе, калі я быў аспірантам Акадэміі грамадскіх навук пры ЦК КПСС, мне ўдалося прабрацца ў адзін з мінскіх архіваў і пазнаёміцца з машынапісным томам успамінаў былых удзельнікаў мінскага падполля. Там былі неабвержныя доказы таго, што Кавалёў ніякі не правакатар, што гэта немцы, арыштаваўшы яго і давёўшы катаваннямі да паўсмяротнага стану, учынілі вакол яго імені подлую правакацыю. Але ж вось колькі гадоў такія дакументы хаваліся ў закрытых архівах, а бязлітасная легенда працягвала жыць. Некаму ж яна, пэўна, была выгадна? І ці не варта было б каму-небудзь з празаікаў альбо публіцыстаў прычыніцца сваім пяром да гэтай павучальнай гісторыі. (Трэба, дарэчы, аддаць належнае Івану Новікаву, які ў сваім рамане «Ачышчэнне» разгортвае блізкую да гэтай калізію барацьбы за добрае імя абылганых падпольшчыкаў).

М. З. — Складанейшая матэрыя — праўда на вайне...

Н. П. — Асэнсаванне літаратарам ваенных падзей, псіхалогіі чалавека ў гэтых экстрэмальных умовах залежыць, на мой погляд, ад яго жыццёвага вопыту, мастацкай індывідуальнасці. Адзін пісьменнік ідзе ад дакумента, ад свайго перажывання, другі схільны, напрыклад, тую ж вайну легендарызаваць. У беларускай літаратуры набярэцца, як кажуць, на поўны веер розных мастацкіх падыходаў і манер.

М. З. — Па маім разуменні, легендарызацыя падзей вайны, ды і не толькі вайны, пра якую вы гаворыце, як пра мастацкі метад, — прадукт нашай сістэмы, якая дзесяцігоддзямі ўзводзіла ману ў прынцып. Мана, або, калі гаварыць больш далікатна, — жыццёвая няпраўда пакладзена ў аснову многіх нашых кніг пра вайну. Пры ўсёй маёй глыбокай павазе да класіка беларускай літаратуры Міхася Лынькова менавіта як няпраўду я некалі ўспрыняў яго раман-эпапею «Векапомныя дні» з яе, на мой погляд, спрацаванымі па старых лекалах героямі, якія нагадваюць расстаўленыя на шахматнай дошцы фігуры.

Н. П. — Міхась Лынькоў як пісьменнік выйшаў з грамадзянскай вайны, якая ў нашай літаратуры, мастацтве паказвалася пераважна ў гераічным, узнёслым плане. Глыбіні чалавечай душы, псіхалагічны аналіз, па-мойму, не яго стыхія. Што тычыцца «Векапомных дзён», дык гэта была грандыёзная задума пісьменніка —стварыць абагулены вобраз Беларусі ў гады вайны, даць усебаковую панараму падзей, уславіць гераіку партызанскай

барацьбы, патрыятызм і адданасць беларускага народа савецкаму ладу. Шмат якімі старонкамі і вобразамі раман усё ж робіць немалое ўражанне. Пісаў яго майстар слова. Але ўвогуле пра мастацкую перамогу тут гаварыць цяжка. Адзін з самых вялікіх пралікаў рамана — яго ўнутраная статычнасць. Вы маеце рацыю, гаворачы, што героі твора нагадваюць шахматныя фігуры, якія рухаюцца па волі чалавека, што сядзіць за дошкай. За гры гады вайны ніякіх змен, зрухаў у псіхалогіі персанажаў рамана па сутнасці не адбываецца — як і ў псіхалогіі народа-змагара. Тым не менш, ніхто не можа папракнуць Міхася Ціханавіча ў прыстасаванстве. Так ён мысліў, так глядзеў на свет. Дарэчы, некалькі гадоў назад маскоўскае выдавецтва «Прогресс» выдала на іспанскай мове скарочаны варыянт «Векапомных дзён» спецыяльна для Кубы. Мне якраз давялося пісаць да кнігі прадмову.

М. З. — Палічылі, відаць, маскоўскія выдаўцы, што дапамога «Востраву Свабоды» не павінна абмяжоўвацца танкамі і ракетамі, патрэбны і ідэалагічныя «малітоўнікі».

Н. П. — Дэфіцыт глыбокай, бескампраміснай праўды пра вайну наша літаратура пераадольвала і пераадольвае вельмі марудна. Дужа ўжо многа было ў нас і раманаў, і аповесцей, і апавяданняў, пазбаўленых і смелага погляду, і таленту, павярхоўных, а то і проста фальшывых, абразлівых для тых, хто зведаў нягоды таго часу.

М. З. — З'яўленне кніг Васіля Быкава, Алеся Адамовіча, некаторых іншых пісьменнікаў, акрамя ўсяго, добра высвеціла рэальную «каштоўнасць» гэтай прадукцыі.

Н. П. — Высвеціла то высвеціла, але і сёння яшчэ ручай лубачнага «сачыніцельства» на ваенную тэму, на жаль, не перасыхае.

М. З. — У 1966 годзе вы, Нічыпар Еўдакімавіч, атрымалі Дзяржаўную прэмію БССР за кнігу крытыкі «На шырокіх шляхах жыцця», дзе аналізавалася беларуская проза аб Вялікай Айчыннай вайне. Мо не вельмі далікатнае пытанне да вас — вы сёння трымаецеся сваіх тагачасных ацэнак літаратурных твораў?

Н. П. — Зборнік артыкулаў, пра які вы гаворыце, я адразу перапрацаваў у манаграфію, якая выйшла ў Маскве («На эпическом направлении», «Советский писатель», 1969 год). У ёй беларуская проза аб вайне была ахоплена больш поўна. Дык вось — ці трымаюся я сёння тагачасных ацэнак твораў? Гледзячы пра што канкрэтна ішла размова ў кніжцы. Такім бездапаможным, прымітыўным рэчам, як, напрыклад, аповесць І. Гурскага «Лясныя салдаты» альбо зборнік апавяданняў М. Клімковіча «Лясное возера», няцяжка было знайсці адэкватныя ацэнкі адразу і назаўсёды — час тут не можа нічога змяніць. Але справа, відаць, не ў асобных ацэнках, а ў больш істотным — у эстэтычных поглядах крытыка, з пазіцый якіх ён асэнсоўваў гэтую плынь беларускай прозы, у глыбіні аналізу і дакладнасці абагульненняў. Шчыра скажу, што, заглядваючы сёння ў даўно напісаныя старонкі, перажываеш даволі супярэчлівыя пачуцці. Не сорамна ўвогуле за назіранні над дылогіяй А. Адамовіча «Партызаны», раманам І. Навуменкі «Сасна пры дарозе», раманамі А. Кулакоўскага «Расстаёмся ненадоўга» і «Сустрэчы на ростанях». На ўзроўні аб'ектыўна-цвярозага аналізу, думаю, удалося ўтрымацца пры разглядзе рамана-эпапеі М. Лынькова «Векапомныя дні», асабліва яго жанравай прыроды. Але часта робіцца і няёмка — за пэўную прадузятасць думкі, за падгонку асобных твораў, вобразаў, сітуацый да сваёй ідэі. Даследуючы праблему маштабна-эпічнага адлюстравання народнага жыцця пад час акупацыі, я, напрыклад, прад'явіў прэтэнзіі за сюжэтную камернасць, звужанасць аўтарскага погляду аповесцям «Сярод ночы» Лідзіі Арабей і «Палон» Барыса Сачанкі, падышоў да іх з меркамі рамана. А яны былі задуманы і выкананы ў жанры аповесці, з прыватным чалавечым лёсам у цэнтры. Горка-іранічную, спачувальную ўсмешку выклікае сёння натужнае імкненне тады-сяды пры размове аб прынцыпах тыпізацыі спалучыць, «узгадніць» свой жыццёвы вопыт, жывыя назіранні з дагматамі тагачаснай афіцыйнай эстэтыкі, якімі нашы крытычныя галовы былі нафаршыраваны па макаўку. Часам бачыш жа і добра адчуваеш, што персанажу не хапае чалавечай натуральнасці, але паколькі ён надзелены ўсімі «выйгрышнымі» рысамі ўзорнага героя-змагара, яго паблажліва залічаеш у рэшце рэшт у здабыткі прозы. А ў другім выпадку, шчыра парадаваўшыся праўдзе чалавечага сэрца, праўдзе аўтарскай думкі, усёй атмасферы твора, усё ж пад націскам пануючых поглядаў на тыповае пачынаеш абстаўляць сказанае агаворкамі, складаць, што называецца, баланс, які дагадзіў бы ўсім. У адным месцы, прыпамінаецца, мне ў гэтым сэнсе дапамаглі ў час рэдагавання рукапісу ў выдавецтве «Советский писатель». Напаткаўшы высокую ацэнку вострапраблемнай аповесці Васіля Быкава «Мёртвым не баліць», работнікі выдавецтва добра-такі збянтэжыліся. Усё справядліва, да аповесці яны ставіліся вельмі прыхільна. Але ж яна забаронена, і цэнзура такое ні за што не прапусціць! Каб усё ж захаваць адпаведныя радкі, пайшлі на кампраміс. Давялося тут жа, за выдавецкім сталом, дапісаць абзац пра «згушчэнне ценевых фарбаў», «змрачнаватую атмасферу» і «аднабаковы характар абагульненняў».

Словам, было б па меншай меры наіўна, калі б я сёння ва ўсім прытрымліваўся тагачасных поглядаў і ацэнак. Ды і вузлавыя праблемы асэнсавання літаратуры аб вайне бачацца сёння ў больш складаным варыянце. Узровень задае тут сама літаратура лепшымі творамі і ранейшых, і апошніх гадоў. Для прозы, па-мойму, застаецца актуальнай задача эпічнага, маштабнага адлюстравання народнага жыцця ў ваенную эпоху. Але не шляхам стварэння бязмежных і на паверку плоскіх, хоць і маляўнічых панарам, яны ўжо добра скампраметавалі сябе. Нашай свядомасцю сёння валодаюць творы, у якіх па-філасофску асэнсоўваюцца лёс чалавека, драмы яго ўзаемадзеяння з грамадскімі абставінамі, няспрошчана вырашаюцца праблемы выбару. Творы, прасякнутыя ідэяй каштоўнасці чалавечага жыцця, сапраўднага, а не нейкага асаблівага, «нашага» гуманізму, паводле якога дзеля «гістарычнай справы» можна асабліва і не задумвацца над мільённымі стратамі людскіх жыццяў.

М. З. — Слухаючы гэта, я думаю якраз пра быкаўскую прозу...

Н. П. — Яе перш за ўсё я і меў на ўвазе. Але аддадзім належнае і іншым празаікам. Успомнім раман «Пошукі будучыні» Кузьмы Чорнага, яго апавяданні ваеннага часу, а таксама некаторыя апавяданні Міхася Лынькова, раман Янкі Брыля «Птушкі і гнёзды», «Хатынскую аповесць» Алеся Адамовіча, аповесці Івана Пташнікава «Тартак» і «Найдорф», раманы Івана Чыгрынава «Плач перапёлкі», «Апраўданне крыві», «Свае і чужыя», нарэшце, многія ваенныя старонкі новага рамана Івана Шамякіна «Зеніт» (сучасны пласт яго сюжэта, па-мойму, даволі банальны)... Гуманістычны пафас — крыніца прывабнасці і сілы лепшых твораў нашай прозы пра вайну.

М. З. — І ўсё ж, на мой погляд, Васіль Быкаў найбольш плённа і ўражальна распрацоўвае сітуацыі сутыкнення чалавека і абставін, сітуацыі выбару, калі душы і маральныя якасці людзей раскрываюцца да канца.

Н. П. — Згодзен з вамі. Быкаў — гэта асаблівы талент мастака, псіхолага і філосафа, бескампраміснага даследчыка чалавечай душы ў яе ўзаемадзеянні з неміласэрнымі жыццёвымі абставінамі. Я лічу, напрыклад, яго новую аповесць «У тумане» жамчужынай творчасці пісьменніка і ўсёй нашай прозы. Звычайная для ваеннага часу гісторыя, з якой няўмека зрабіў бы пасрэднае апавяданне, пад пяром Быкава напоўнілася пранізліва-пякучым болем за чалавека і загучала як магутная філасофская прытча-метафара не толькі ваеннай эпохі...

М. З. — На нашай з вамі памяці вялася ганебная вайна супраць Васіля Уладзіміравіча. Гэта была вайна з правам пісьменніка мець свой, не падуладны афіцыйнаму, погляд на жыццё, на гісторыю нашага грамадства, нарэшце, на Айчынную вайну.

Н. П. — Самастойнасць думкі ў нас ніколі не была ў цане, заўсёды лічылася непажаданай з'явай, якая можа пагражаць устоям сістэмы. Сярод прычын антыбыкаўскай вайны я б назваў яшчэ кансерватыўнасць грамадскай атмасферы, прымітыўнасць нашай нарматыўнай эстэтыкі. Быкаў, як вы, відаць, ведаеце, атрымліваў удары не толькі ад ідэалагічных органаў, але і ад братоў-пісьменнікаў.

Увогуле мне няпроста пра гэта гаварыць, бо нейкім чынам быццам бы і я трапіў у варожы Быкаву лагер. Даводзілася чуць такія намёкі. Што ж, я сапраўды быў спачатку сярод тых, хто не ўспрыняў творчасць Васіля Быкава, яе наватарскай сутнасці. Хачу нагадаць свой артыкул амаль трыццацігадовай даўнасці «Героі ці ахвяры лёсу?», надрукаваны ў «ЛіМе» і прысвечаны дзвюм першым аповесцям пісьменніка. Там побач з захапленнем быкаўскім рэалізмам было нямала беспадстаўных крытычных заўваг і нацяжак, якія ішлі ад спрошчаных уяўленняў аб духоўным свеце савецкага чалавека, аб маральных вытоках яго патрыятызму, але ж не было ніякіх палітычных абвінавачванняў. Асэнсоўваючы гэты свой артыкул, разумею, што пісаў яго, будучы ў палоне той самай нарматыўнай эстэтыкі, пра якую гаварыў вышэй. Вавёрка ў коле, ды і толькі. Па розуме, па мужнасці Васіль Быкаў аказаўся вышэй за нас, змог разарваць гэтае кола. Хвала яму за гэта.

Не ўтаю яшчэ адзін выпадак, звязаны з разборам прозы Быкава, за які я зараз таксама перажываю сорам. Я маю на ўвазе сваю закрытую рэцэнзію, напісаную па заказе выдавецтва на яго зборнік аповесцей і апавяданняў. Не разабраўшыся як след, напрыклад, у філасофіі апавядання «Адна ноч» (там, памятаеце, апавядаецца пра нашага салдата, які, апынуўшыся ў паўзасыпаным сутарэнні з нямецкім салдатам, замест таго, каб адразу забіць яго, вядзе з ім «мірную» спрэчку), я «пасыпаў» на аўтара папрокі за прыніжэнне вобраза савецкага воіна, за «песімістычную» накіраванасць думкі. Ох, гэтыя бадзёры, бяздумны «гістарычны аптымізм»! Колькі мы, крытыкі, папрацавалі на яго абарону і прапаганду, не зважаючы часцяком на горкую чалавечую праўду.

М. З. — Пачынаючы гаворку аб працаўніках Васіля Быкава, я, Нічыпар Еўдакімавіч, і блізка не меў на ўвазе менавіта вас. Бяда вось у чым — вайна супраць самастойнай, смелай пісьменніцкай душы працягваецца. Тыя ж людзі (ці іх духоўныя нашчадкі), што некалі цкавалі Быкава, працягваюць сваю чорную справу ў адносінах да некаторых іншых пісьменнікаў. Напрыклад, Святланы Алексіевіч, мужная аповесць якой «Цынкавыя хлопчыкі» — аб Афганскай вайне — сустрэта ў штыкі ваенным істэблішментам, яе цкуюць у «Красной звезде», газеце БВА «Во славу Родины», пагражаюць расправіцца за яе «непатрыятызм». А якія перашкоды на шляху да чытача давялося пераадолець яе кнізе «У вайны не жаночае аблічча»? Я помню расказ Святланы Аляксандраўны аб тым, як сустрэлі рукапіс гэтай аповесці ў ЦК КПБ — пераважна лаянкай і пагрозамі.

Н. П. — Чаму кніга «У вайны не жаночае аблічча» выклікала злоснае незадавальненне ідэалагічных чыноўнікаў, вайсковага, як вы кажаце, істэблішмента? Пісьменніца зняла са сваіх гераінь вайны параднае адзенне, праз іх лёсы паказала сапраўдную карціну вайны, жыццё чалавека на ёй, у дадзеным выпадку — жанчыны. Гэта прыйшло ў супярэчанне з ідэалагічна-выхаваўчымі ўстаноўкамі, з «генеральскімі», разлічанымі на піянерскую аўдыторыю, падфарбаванымі малюнкамі вайны. За дзесяцігоддзі выступленняў перад піянерамі той генерал даўно забыўся, якая гэта страшная рэч вайна. І тут, раптам, аголеная праўда вайны з яе брудам, жорсткасцю, нечалавечымі ўмовамі. Хіба могуць яны гэта дараваць пісьменніцы?

Я меў дачыненне да стварэння Віктарам Дашуком фільма на падставе кнігі Святланы Алексіевіч і, як галоўны рэдактар кінастудыі, неаднойчы быў сведкам спроб нашых начальніцкіх «эстэтаў» прымусіць аўтараў фільма выразаць многія «натуралістычныя падрабязнасці», расказаныя жанчынамі-франтавічкамі. Нямала папсавалі крыві рэжысёру, але ён чалавек стойкі, упарты. Урэшце фільм удалося адстаяць без страт...

М. З. — Калі я ехаў сюды, дык на плошчы Перамогі ўбачыў карціну, якая стала ўжо руціннай. Пад'ехаў вясельны картэж легкавушак, пераплеценых уздоўж і ўпоперак каляровымі стужкамі, з адной з машын выйшлі з букетамі кветак маладыя і ў суправаджэнні шумнага натоўпу гасцей пайшлі ўскладаць кветкі да Вечнага агню. Пасля гэтага ўсе з рогатам, крыкамі доўга фатаграфаваліся.

Ці не кашчунна так «прычашчацца» да памяці продкаў? Не ведаю, як вам, а мне заўсёды цяжка глядзець і на надзьмутыя ад пачуцця ўласнага гонару твары школьнікаў у ганаровай варце ля Вечнага агню.

Н. П. — Я з самага пачатку ўспрыняў гэтыя дзіцячыя гульні ля манумента Перамогі з унутраным супраціўленнем. Не трэба апашляць сур'ёзную справу. Так, ганаровая варта ў дні свята ў такіх месцах — рэч патрэбная. Дык прывязіце сюды ў той жа дзень Перамогі роту салдат і хай яны з сапраўднымі аўтаматамі, а не з муляжамі, як цяпер школьнікі, аддаюць даніну памяці паўшым на вайне.

М. З. — Што здарылася, чаму ганаровыя варты піянераў, ускладанне маладымі кветак да помнікаў, сустрэчы ветэранаў з моладдзю не беспадстаўна ўспрымаюцца сёння як фармальныя акты, пазбаўленыя душы, сапраўднага пачуцця, шчырасці, нарэшце...

Н. П. — Відаць, таму, што мы многае з некалі шчырых парываў загналі ў паказуху. А ў той жа час не зрабілі дзеля памяці паўшых многае з самага галоўнага. Сувораў сказаў, што вайна не можа лічыцца скончанай, пакуль не будзе пахаваны апошні забіты салдат. А што ў нас? Прайшло пасля разгрому фашысцкай Германіі сорак пяць гадоў, а на былых палях бітваў, скажам, як паведамлялі газеты і тэлебачанне, на Пскоўшчыне, дзе вяла цяжкія баі другая ўдарная армія, дагэтуль у лясах, у балотах ляжаць непахаванымі астанкі дзесяткаў тысяч салдат. Гэтымі днямі з тэлепраграмы «Взгляд» мы даведаліся, што непахаваных астанкаў загінуўшых салдат шмат нават у Падмаскоўі. Што ж гэта такое робіцца? Што ж мы за людзі? Што ж мы за грамадства?

М. З. — А нашы шмат якія недагледжаныя ваенныя могілкі, брацкія магілы? Аддаўшы многа сіл і сродкаў у многім паказушнаму Хатынскаму мемарыялу, куды возяць важных гасцей рэспублікі, мы забыліся пра помнікі, знакі памяці, устаноўленыя адразу пасля вайны на месцах адзінкавых і масавых пахаванняў. Баліць сэрца, калі глядзіш на паўразбураны цэментны слупок за ржавай агароджай — магілу салдата, прозвішча якога знікла разам з бляшанкай, на якой яно некалі было вышкрабана...

Н. П. — У сярэдзіне шасцідзесятых гадоў, помню, «ЛіМ» распачаў на сваіх старонках праблемную гаворку пад рубрыкай «Не забудзем мы — не забудуць нашчадкі» аб увекавечанні памяці пра ваеннае ліхалецце. Гаворка гэтая мела вялікі рэзананс, была заўважана і падтрымана «Праўдой», дала практычныя вынікі.

У той час увогуле ў рэспубліцы было многае зроблена, каб замацаваць у народнай свядомасці эпапею нашай смяротнай схваткі з фашызмам. Але змяняюцца пакаленні, ля руля ўлады сталі людзі, якія па ўзросце не маглі прымаць удзелу ў вайне, ведаюць пра яе толькі з кніг і кінафільмаў, і паступовае занядбанне памяці народнага подзвігу іх, думаецца, не вельмі хвалюе.

М. З. — Як ні сумна пра гэта гаварыць, але мне здаецца, што пік чытацкай цікавасці да літаратуры аб Айчыннай вайне застаўся ззаду...

Н. П. — Сёння ўвогуле на чытацкую свядомасць абрушылася лавінай столькі нечаканага, вострага, трагічнага з розных перыядаў нашай гісторыі, што ваенная рэчаіснасць як бы згубіла свой прыярытэт перад іншымі пераваламі нашай гісторыі. Але згаснуць цікавасць да яе не можа. Справа, аднак, у тым, што падтрымліваць і з новай сілай абуджаць гэтую цікавасць літаратура не зможа, застаючыся на пазіцыях дасягнутага. Патрабуецца новы ўзровень асэнсавання рэчаіснасці. Здаецца, для гэтага ствараюцца спрыяльныя ўмовы, перашкоды на шляху да праўды падаюць адна за другой. «Прыйдзе новы а мудры гісторык» і адкрые такія новыя пласты праўды падзей, людскіх характараў і страсцей на тым жа быццам бы ўжо добра асвоеным мацерыку жыцця нашага народа ва ўмовах акупацыі, мацерыку партызанскай барацьбы, што пра зацікаўленасць чытача не трэба будзе хвалявацца.

М. З. — Новая «Вайна і мір»?..

Н. П. — Як дасціпна зазначыў некалі Канстанцін Федзін, у адной кнізе ўсяго не скажаш — нават і ў дрэнна напісанай. Я маю на ўвазе не адну кнігу, а тэматычны напрамак літаратуры, у тым ліку і дакументальнай. Такімі рэчамі, як «Я з вогненнай вёскі...» Алеся Адамовіча, Янкі Брыля і Уладзіміра Калесніка, «У вайны не жаночае аблічча» Святланы Алексіевіч, аповесці Івана Новікава пра мінскае падполле, наша дакументалістыка паказала, што можа даць зварот і давер да бяскрайняга мора памяці людзей, народа, да архіўных скарбаў. Хоць і з архіўнымі скарбамі трэба абыходзіцца з розумам, бо там хапае і паказухі, і прыпісак, і проста беспардоннай брахні.

Адным словам, я пазіраю ў будучыню з пэўным аптымізмам і ўпэўнены, што літаратура, прысвечаная асэнсаванню вайны, як бы тая эпоха ад нас не аддалялася, будзе ўзбагачацца новымі плённымі здабыткамі.

М. З. — Дзякуй, Нічыпар Еўдакімавіч, за шчырую гутарку.

Кастусь ЦВІРКА

Пагоня

О Беларусь! Спрадвек
Усе цябе ў нас кралі —
Тваю зару між рэк,
Азёр тваіх каралі.

Чароды новых дзён,
Як долю, ты страчала —
Арала, брала лён,
Палола, пела, жала.

Ды зноў чужак, бы цмок
(Дзе лік паганцам-цмокам?),
Цішком цябе здалёк
Высочваў хіжым вокам.

І, падабраўшы міг,
Ужо капыціў долы.
Як стрэхі хат тваіх
Тады палалі ў полымі!

Сама ж пад стук падкоў
Ты паланянкай нема
Пры сёдлах крыжакоў
Крычала, звала неба.

Той крык сынам тваім
Ірваў душу, бы пешняй.
Сыны па краі ўсім
Сядлалі коней спешна.

І вось той зграі ўслед
Па балатах, па гонях
Не віхар мчаў праз свет —
Крывіцкая пагоня!

Чуў млосць ажно ў касцях
Крыжак, як, заяснелы,
Ўваччу ўзвіваўся сцяг
Твой бел-чырвона-белы.

У спіны ж — уцячы б! —
Храплі ўжо коні ў гоне.
Імгненне — і мячы
Скрыжоўваліся ў звоне.

Кіпеў пад небам бой —
І ходкая сякера
Шукала пад бранёй
Ужо крыжацкі чэрап.

Як ворага рады
Пагоні сталь палола,
Не знаў ён ад жуды,
Дзе дзецца ўжо з палонам...

І так спрадвеку ты
Страчала каля гоняў
Навалу сваты,
Свой бараніла гонар.

А хто ж за гонар твой
Здалее ўстаць сягоння?
Дзе, за якой гарой
Цяпер твая Пагоня?

Як мы не збераглі
Агонь яе праз вёсны?
Як упусціць маглі
Уласнай долі вёслы?

Парою найліхой
Перадалі ў бязволлі
Мы новай сіле злой
Сябе, свой край і долю.

Нам так яе ў той час,
Пагоні, не ставала,
Як ліха з ліха
Нас
Тугім шнурком вязала,

Як скрозь —
Што той Нагай! —
Пад сцягам найкрывавым
Пайшоў гуляць наган —
Яго закон і права!

Гукаць бы — бойся, гун! —
Пагоню нам і ў час той,
Калі з пятлёй хапун
Па нашых хатах шастаў

Ды нас у золь-туман
У ямы клаў пластамі,
Каб д'ябальскі свой план
Перавыконваць намі...

Ну, а калі з нябёс
Якісь бандыт чарговы,
Пульнуўшы ў хмару, трос
Нам трасцу на галовы,

На жыта, на гады,
Смяротную, на скроні,
Нам трэба б і тады
Было ўздымаць Пагоню!

Ды хто б яе гукаў!
Мы дома — горш, чым госці:
Залежым ад кіўка
Брывянага чыйгосьці.

Яма

Пакуль яшчэ ў яме усе мы,
у яме!
Мы толькі вылазім
з той ямы глыбокае
з вамі!

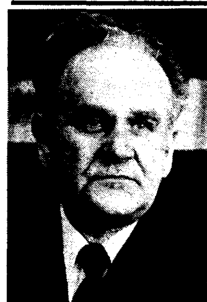
У гэтую яму —
у Светлую Яму Вялікую —
Так правадыры нас
наймудрыя
клікалі!

У казанях іх,
што лавіла, як манку,
краіна ўся,
Яна за ўсе сонцы ярчэй
прамянілася!

Казалі яны нам,
што шчасце,

Не забываецца...

Янка Брыль

Усё

Ніколі невядома, дзе што згубіш, дзе што знойдзеш.

У наваполацкай гасцініцы, слухаючы па рэпрадуктары абласную радыёперадачу, раптам пачуў ад вясковага дзеда такое акрэсленне нашай «галоснасці» — няціхота.

«А што цяпер няціхота такая, дык гэта добра!..»

У народа ёсць усё.

Вясёлы Маўр

Нешта хутка пасля вайны, у гуртку па вывучэнні гісторыі партыі, адзін з нашых выказаў недаўменне:

— І няўжо яны, капіталісты, не бачаць, што наша ідэалогія вышэйшая, што яна пераможа?

— Вы мне нагадваеце аднаго знаёмага ксяндза, — сказаў на гэта Іван Міхайлавіч. — Той таксама здзіўляўся: як гэта ўсе людзі не бачаць, што пан Бог — толькі каталіцкі?!

А ў шэсцьдзесят шостым я запісаў такое:

— Паслухай, Брыль, як я галасаваў. Работніца наша захварэла, дык ёй прынеслі урну. Паглядзеў я і кажу: «А можа, і мне, старому чалавеку, можна дома прагаласаваць?» Дазволілі. Малады сінявокі балван стаў перада мною ў позу і пачаў: «Голосуя за блок коммунистов и беспартийных, мы голосуем за нашу могучую индустрию, за дальнейшее процветание нашего сельского хозяйства, за...» І панёс, і панёс! Я выслухаў, устаў з канапы. «Во имя отца и сына, и святага духа. Аминь». Перахрысціўся акуратна і ўкінуў у тую урначку свой чысценькі бюлетэнь. Ой, кажу табе, — трэба было бачыць, як ён, мой сінявокі, аслупянеў ад нечаканасці!..

На любым пісьменніцкім сходзе, калі нешта галасавалася і вядучы дзеля формы, па прыкладу вышэйшых паседжанняў, не гледзячы ў залу, пытаўся «хто за?», яшчэ і «хто супраць?», і «хто ўстрымаўся?», стары Маўр быў абавязкова ці супраць, ці ўстрымліваўся. Узнятая рука — адна на ўсіх. Усе да гэтага прывыклі. А калі хто з новенькіх ды службовенькіх недаўмяваў, пытаўся, а чаму тут такое, не так сабе вясёлы дзед — былы рэвалюцыянер, географ, эсперантыст — адказваў: «У нас дэмакратыя». Сур'ёзна і без клічніка.

Згадка

Пра Чорнага мне было жыва, хораша згадалася здалёк, з Польшчы, з Зялёнагурскага ваяводства.

Гаварылі нам пра славутых сілезскіх ткачоў, — не толькі пра іх умельства, але і пра тое, што ім было цесна ў родных мясцінах, і яны ездзілі, а то і хадзілі далёка ў людзі, шукаць работы, хлеба, месца на Зямлі.

І ў Беларусь траплялі.

А потым — і на старонкі яе грунтоўна таленавітага летапісца.

Праз год, на васьмідзесяцігоддзі Мікалая Карлавіча, у Цімкавічах, я гаварыў пра гэта ў сваім выступленні каля школы, перад землякамі патомнага парабка, якому жорсткі час не даў стаць нашым Бальзакам, гаварыў у яго роднай вёсцы, якой яму прагатыпна хапіла б, як ён казаў, на ўсё яго творчае жыццё.

Ён спадзяваўся, вядома, на доўгае, плённае. Не на сорак чатыры гады. Уключна з арыштам, катаваннямі, турмой і немаччу на апошняй свабодзе...

Любіць і ахоўваць

Нешта ў пачатку пяцьдзесят сёмага года, на пісьменніцкім пленуме, Кандрат Крапіва гаварыў пра лёс нашых сатырыкаў. Ён яму нагадвае тых лекараў, якіх даўней, у змрочным сярэдневякоўі, калі пачыналася якая эпідэмія, натоўп раз'ятрана мардаваў, бо лічылася, што гэта ад іх, ад медыкаў, чума ці іншая халера...

Гэта не трапіла ні ў друк, ні ў стэнаграму.

Не надрукавалі і яго выступлення на рэспубліканскім з'ездзе настаўнікаў у жніўні шасцідзесятага. Не надрукавалі поўнасцю, абкарнаўшы да бяззубага стандарту. А на другі дзень, на вячэрнім паседжанні таго з'езда, дзве знаёмыя камсамольскія кар'ерыстачкі, седзячы ў прэзідыуме абапал мяне, шэптам, уперабіўку расказвалі мне, што было ўчора, калі я не быў, абураліся паводзінамі «гэтага дзіўнага Крапівы», якому трэба было б «усыпаць», і як быццам нехта ўжо «ўсыпаў» за тое, што ён — падумаць толькі! — заклікаў любіць і ахоўваць беларускую мову. Сказаў нават, што ў настаўнікаў, як і ў пісьменнікаў, гэта — святы абавязак!..

Назола

Пры дарозе з Алма-Аты ў Талды-Курган мы, група ўдзельнікаў дзён літаратуры ў Казахстане, аглядалі авечы адкормачны комплекс.

Лета семдзесят чацвёртага. Гарачыня — як вытрымаць. Дзве неабсяжныя прасторы — млосна-бясхмарнае неба і рыжа-спалавелы стэп. Церпкі пах безлічы светла-шэрых жывых кажухоў. Яшчэ і нейкія прамовы, і расказ пра дасягненні...

Ах, як не хочацца называць, і не буду, бо ў гэтым ён вельмі далёка не ўвесь, добры рускі пісьменнік, які і тут, каторы ўжо дзень з ранку да вечара ледзь-ледзь трымаецца на нагах. Горка скажам: як ад імя свайго вялікага народа — перад народам меншым.

Стоячы ў гурце ззаду, раскіслы твар «старэйшага брата» бачыў я толькі памяццю. І тое зблізку бачыў, як адзін з гаспадароў, што сустракалі нас, кіраўнік раённага рангу, пад гальштукам і ў капелюшы, слухаючы прамову яшчэ вышэйшага, ціха, старанна, урачыста — як ад імя казахскага народа — раз-поразу зганяў з прыгорбленай спіны маскоўскага госця, які стомлена пагойдваўся, сярэднеазіяцкую назолу-муху...

Абыходзімся

На з'ездзе украінскіх пісьменнікаў.

І ў дакладзе, і ў выступленнях усё так гладка ды сонечна. А два таленавітыя, якім бы толькі радаваць чытача, — Грыгір Цюцюннік і Віктар Блызнец, — «за справаздачны перыяд»... павесіліся.

І пра такое — ані слова...

Запісаў я гэта ў сакавіку восемдзесят першага года. Цяпер гаворыцца: у час застою.

У кастрычніку восемдзесят сёмага, выступаючы на ўсесаюзнай творчай канферэнцыі ў Ленінградзе, Алесь Ганчар сказаў (перакладаю з «Літературної України»):

«Хіба ж можна было атмасферу такой адчувальнай духоўнай прыгнечанасці лічыць спрыяльнай для развіцця літаратуры і культуры ва ўсіх яе адгалінаваннях? І ці не таму ў тыя застойныя гады трагічна ішлі з жыцця маладыя найдаравіцейшыя людзі з асяроддзя нашай творчай інтэлігенцыі?..»

«Литературная газета», перадрукаваўшы гэтае выступленне, без другога сказа ў маёй цытаце... абышлася.

А ўжо ж, калі сапраўды «галоснасць», дык Ганчар мог бы хоць дома, у Кіеве, назваць імёны тых, што самахоць пагінулі.

Дружба

Савецка-польскія ветэраны другой сусветнай вайны, набліжаючыся да канца свайго шляху Разань — Шчэцін, мы павінны былі звярнуцца — у імя найважнейшай справы — да ўсіх пісьменнікаў свету.

Праект звароту напісалі гаспадары, палякі, на чале з Войцехам Жукроўскім. А рэдагаваць яго з незразумела поўным правам узяўся кіраўнік нашай савецкай дэлегацыі, чыноўнічак з маскоўскага апарату Саюза пісьменнікаў, таварыш Нятой, якому за тым Жукроўскім, як літаратару, толькі б чамадан падносіць.

Аказёньвае тэкст, абанальвае. Палякі пярэчаць, даводзяць сваё, для справы безумоўна лепшае. А ў нашага — апошні аргумент:

— Я что — из-за тебя должен свой партбилет положить?!

Праўда, было гэта ў канцы восемдзесят трэцяга.

А што вы думаеце

З нестарою цёткай каля студні.

— На калхозным, — гаворыць яна, — дык і трава лепшая, і картопля лепшая, чым у людзей...

— А чаму? — пытаюся. — Бог так распараджаецца?

— А што вы, Антонавіч, думаеце? Чалавек усё-такі неяк выкруціцца, а калхозу не дай урадзіць — яму тут і хана!..

І смяецца. Пры другой жанчыне, старэйшай, якая таксама ўсміхаецца.

Культура гандлю

Пісьменнік, што любіць падтрымліваць сувязь з вёскай, з працоўным народам, таргуе на Камароўскім рынку тварожны сыр.

Бойкая цётка:

— Бяры, браток. Вось хутка наша пакаленне вымра, у вёсках не застанецца нікога — скулу тады купіш. Бяры. Сырок настаяшчы.

Вёска

— Якая там, браце Іване, вёска цяпер! Восемдзесят два двары, а на работу выходзіць дваццаць два чалавекі! Дый то адны бабы. Бо куды ж тут мяне ці Арсена лічыць? Толькі дрэбы... Раней я кумам часта быў. Падлічыў неяк — аж дванаццаць разоў. А цяпер? Цяпер мяне толькі ямы капаць і клічуць. Людзі ж усё паміраюць, вядома старыя. Рукі ўжо мне паўрывала лапатай. А як не пойдзеш, не паслухаеш?..

Духоўнасць

Група пісьменнікаў у перадавым калгасе на Браншчыне. Пасля агляду гаспадаркі — гутарка ў праўленні. Паэт Дзмітрый Кавалёў, часцей за ўсё неспакойны, сказаў-спытаўся:

— Поспехі вашы і сапраўды значныя. І на палях, і на фермах, і людзі жывуць нядрэнна. Ну, а духоўнае жыццё, — што для душы?

Праслаўленага старшыню калгаса выручыў сам сакратар райкома, «парень-рубаха», «в доску свой, народный»:

— Калі чалавек добра наесца, тады з яго і выходзіць душа. Га-га-га!..

Спакойна!

У школе, на бацькоўскім сходзе.

Сын двоечнік, другагоднік. А бацька, няраслы адстаўны палкоўнічак, увесь у

якое спрадвеку шукаем,
Нарэшце, у Яме той велічнай
мы адкапаем!

Каб вера у Яму
была ў людзей непахісная,
Яе у Гісторыю Новую
золатам
звонка упісвалі.

У гонар той Ямы
у святы
гарматы грымелі салютамі,
Яе перад светам усім
абвяшчаючы
Ісцінаю Абсалютнаю!

Яе, Найвялікшую Яму,
паэты,
філосафы
У кнігах — з іх склаў бы
да месяца лесвіцу —
гэтак узносілі!

Яе мастакі,
яву Ямы,
пэндзалямі вымалёўвалі...
Усе нас
у ямным тым духу
выхоўвалі.

А хто не жадаў сабе шчасця,
таго
у Яму
штурхалі
Штыхамі...

Так моцна заселі мы ў яме,
звычайнай,
адно што хлуснёй
пазалочанай,
Вось толькі — хто злічыць —
якою цаною аплочанай?..

Мы ў яме... З яе нас
не выбавіш лёгка і кранам!
Па вушы мы ў ціне наліплай
абмана,

Мы ў звычках даўно закарэлі —
і доўга
Нам біцца у сецях
заплесненых догмаў...

Запарожцы

Куды ты нас вяла ўрачыста,
«Адзіна верная дарога»?
Я чуў нядаўна ад статыстаў:
Мы ўсе — за беднасці парогам.

У Дом Дастатку, Хорам Шчасця
Мо ўбеглі хіба сцяганосцы.

А ўсім нам як туды дапасці?
Мы— за парогам. Запарожцы!

Няўжо ж мы ўломкі, абібокі?
Калі наш люд цураўся працы?
Ды з мазаля ж яго ў аблокі
Ішлі, свет дзівячы, палацы.

Было ў яго не пуста ў дзежцы,
У госці мог ён сябрука зваць.
Ды толькі лезлі самадзержцы
Як жыць, як жаць яму указваць.

Усіх у рай дубцамі гналі —
Што ім людзей пакуты-мукі?
Інструкцый путамі вязалі
Яму, народу, моцна рукі.

Наш люд, што працаю быў
знаны,
Цяпер пад гукі гімнаў
гордых
Не працаваў—выконваў планы,
Стаяў на вахце, біў рэкорды.

Ён не араў, як скрозь ратаі —
За першынство змагаўся часта,
Не сеяў — біўся за ўраджаі,
Не жаў — ішоў на жыта
ў наступ...

Але зямля той грознай мовы
Чамусь зусім не разумела
І змагарам за хлеб часовым
Аддаць яго ўсё ж не хацела.

Ды мы крычалі: перамога!
Трубілі ў горны: пераможцы!
І вось — за беднасці парогам
Стаім цяпер мы, запарожцы...

Герой часу

Зірне — дыхне ільдом на вас,
У мове — звон метала.
Яго ў баях часаў сам час,
Эпоха гартавала.

І на сябе, змагар, забыў,
Не дбаў пра хлеб свой, хату.
Ідэяй велічнаю быў
Адною ён багаты.

Яе шчырэй, чым што, бярог —
Няхай паўсюль квітнее!
Ён галаву на плаху мог
Пакласці за Ідэю.

А хто б асмеліўся б чапаць
Ідэі той устоі,
Уміг гатовы быў змяшаць
Ён смельчака з зямлёю.

—Ён за яе—«зару жыцця», —
Казалі ўсе з аглядкай, —
Не пашкадуе і дзіця,
А трэба — нават маткі.

Ён сцяг свой яркі ў новы век
І па касцях панёс бы.
Зара ў вачах: не чалавек —
Ідэі зорнай носьбіт.

Раскрыў усім нам вочы час,
І вось сыпнула градам
Эпохі бруд і гной на нас
Бязлітасная Праўда.

Яна дарэшты ў грамадзе
Сумненні ўсе пасекла:
Ідэя зорная вядзе
Зусім не ў рай, а ў пекла.

А наш герой? Імпэт мо спаў?
Як быць з такой ідэяй?
Ён з ёю жыў, з ёй еў і спаў —
Ці ж здраджваць у бядзе ёй?

Няхай уперадзе — міраж,
Яе не прамяняе!
З ёй пойдзе ў бой яшчэ!
Яна ж
Свая, хоць і «не тая».

ордэнскіх ды медальных планках. Наслухаўшыся непрыемнага, супакойвае і настаўнікаў, і бацькоў:

— Таварышы, не будзем лішне хвалявацца! З такіх, як мой Толя, вырастаюць буйныя дзяржаўныя дзеячы.

Амаль усе смяюцца. З неабстрактным падтэкстам, кожны сабе ўспамінаючы сяго-таго са знаёмых і незнаёмых.

«Лучша»

Бачыць яго даводзілася рэдка, часцей за ўсё ў прэзідыумах. А сёння выпадкова сустрэў у Гомелі, на вуліцы. Ішоў стары цяжка, з прыкметнай дыхавіцай, *аднак па-дзелавому заклапочаны.* Спыніліся павітацца.

— Куды ж вы так? — спытаўся я.

— Ды вось, разумееце, клопат які. Аддаў сюды свой камсамольскі білет, у музей. А цяпер во Мінск папрасіў аддаць ім. Дык я прыехаў, забяру. Усё-такі *лучша...*

З *думкай пра царства нябеснае?*

Не памыліцца

У вайну ці адразу пасля вайны, у Германіі, наш капітан-шыфравальшчык у свабодны час трохі выпіваў і тады напяваў сабе ціхенька:

«Да здравствует товарищ Сталин, наш любимый вождь, да здравствует товарищ Сталин, наш...»

— Што ж ты так? — спытаўся ў яго другі афіцэр, журналіст. (Дарэчы, ён мне пра гэта і расказваў).

— Ды так, брат, каб толькі не памыліцца, не заспяваць чаго-небудзь іншага...

Папраўвачка

У чытальнай зале бібліятэкі кактэбельскага *дома творчасці быў вечар паэзіі.* Адзін з паэтаў, прозвішча якога я не запомніў, як уступ да верша, пачаў празаічна апраўдваць прысутнасць у ім Сталіна:

«Мы з яго імем ішлі ў бой».

Улетку шэсцьдзесят пятага гэта гучала як паварот да таго, што нядаўна было асуджана.

Другі паэт, Аляксандр Мікалаеў, таксама франтавік, без рукі да пляча, асадзіў той пафас, зноў жа перад чытаннем вершаў:

«Не мы крычалі «за Сталіна», — крычалі палітрукі».

Па-антычнаму

На палубе волжскага цеплахода, у шэсцьдзесят сёмым, чытаю напісаныя пасля з'езда партыі разважанні пра помнік правадыру на канале Волга — Дон.

Каб гэта ж, думаецца, усю тую нудную безліч істуканаў ды істуканчыкаў, — ад бацькі сельсавецкага да бацькі волга-данскога, дзе дыяметр генералісімусавай шапкі каля чатырох метраў, — каб усю тую процьму іх, што пакрывала нашу краіну, узяць ды поўнасцю раздзець! Паказаць яго па-антычнаму: толькі з вусамі ды ў шапцы?

Хоць бабы напляваліся б усмак, употай!..

Пільнасць

Прыстойна сівенькі журналіст, даўно знаёмы і паважаны таварыш, падзяліўся са мною ўспамінам:

— У трыццаць сёмым і мяне, брат, прымусілі давесці сваю адданасць ды пільнасць. Рэдактар выклікаў: «Столькі часу працуеш, а яшчэ ніводнага ворага не выкрыў, — як гэта разумець?» Так было яно. І напісаў я на аднаго. Гэты... так сказаць, вораг, канчаў тады самагубствам са страху, але толькі аслеп. І яшчэ ўсё ходзіць па Мінску, кійком сваім торкае. Бог веку прадоўжыў. На гора і маё.

Усё навокал

У акупацыю. Расстрэл раздзетых. Першы і апошні раз сям'я ўся разам голая. Безабароннасць гранічная. Вопратка, любая — даражэйшая за цябе. Вышэйшая нечалавечая, фашысцкая пагарда...

Зямляк мой, гулагаўскі пакутнік Коля С. (герой апавядання «Уступленне ў рэквіем»), дагараючы ад рака, ледзь не шаптаў задыхана, калі я сядзеў пры ім, у сонечнай новай хаце:

У трыццаць сёмым нашы пакідалі ў бялізне. Яму, у лагеры, расказваў пра гэта немец-камуніст, асуджаны на *вышку і ўжо ў сутарэнне прыведзены.* Штабель трупаў у бялізне і выканаўца высокай справядлівасці з мелкакаліберкай. Вось-вось ужо было б і гэтаму, чарговаму па ўсім, аднак прыбег пасыльны, — у канцылярыі ўспомнілі, што немец той — германскі грамадзянін.

Чалавек пасля таго сутарэння так і *не пазбавіўся ад уражання, што ўсё навокал* — у крыві...

Псеўданім

Старога талстоўца, няхай сабе ў нечым абмежаванага, але ж сумленнага, добрага чалавека, вясковага кнігалюба з бедных і цёмных «панскіх» часоў, пасля вызвалення Заходняй хацелі завербаваць у стукачы. Ён ім тлумачыў, чаму не можа быць такім, спасылаўся і на вялікае, любімае імя. Яму прапанавалі:

— Ну и что же? Своей фамилией ты не подписывай, — пиши: Толстой...

Цытата

Выступаючы на вечары памяці Браніслава Тарашкевіча, глыбока ціхі Фёдар Янкоўскі — з разуменнем і адчуваннем — працытаваў:

«Ужасный век, ужасные сердца!..»

Не могучы тады ўголас сказаць пра трагедыю гэтай сям'і, — злачынны расстрэл бацькі і загадкавую гібель у партызанах яго адзінага маладзенькага сына...

Раманаў не было

Для кнігі «Я з вогненнай вёскі...» жанчыны расказвалі лепш, чым мужчыны. Аднак і ў гэтым былі выключэнні. Адно з іх у... ну, у адным з раённых цэнтраў Магілёўшчыны.

На сустрэчу з намі накіравалі ў райком нейкую адказную старую дзеву ці, можа, і замужнюю зануду, і ціхага, няросленькага Вульфа Львовіча, вартаўніка канторы дзяржбанка. Ён — партызан з верасня сорак першага, яна пазнейшая, аднак жа праведная «на ўсе сто». Вульф Львовіч маўчаў, а дзева на ўсе роспыты адно:

— Сражались все, как настоящие патриоты, а как **фамилие** — уже не помню...

Так спакайней. А потым яна дадала і свайго:

— Вот вы все пишете, писатели, что и на войне была любовь, были романы всякие. А это ведь неправда. Никакой там любви не было, мы воевали! Вот мы с Вульфом Львовичем в одной землянке спали, а никакого романа ведь не было, нет!..

Валодзя Каленік, падпольшчык і партызан на ўвесь размах, які і хваляваўся ад страшных расказаў, здавалася, найбольш, і нецярпячы бываў у дарозе на непатрэбнае, цяпер усміхнуўся, як для разрадкі, і сказаў:

— Ну, дарагая, тут ужо Вульф вінаваты!..

А той сядзіць сабе, як быццам нават сарамліва, усміхаецца.

На вышыні

Сонечны ранак. Адны дзеці ідуць у школу, другія ў садок, у яслі. З мамамі, бацькамі ці бабулямі. Людзі на працу ідуць. А тут будаўніцтва дома. Высока пад ясным небам тырчыць разумны кран, з якога чуецца, як божы гром, *выразна падкрэслены мат,* **узняты ў нас на вышыню.**

Ох, дробязі!..

Той дырэктар першай савецкай дзесяцігодкі, што пасля вызвалення замяніла ў гарадку польскую гімназію, — як ён харкаў, пляваў пад свой стол.

Доктар філасофіі, што ў доме адпачынку папрасіў мяне ўзяць і яму білет у кіно, а плацячы мне за яго... угаворваў рэшту пакінуць сабе.

Сімпатычная дамачка, медык, якая сціпла смяялася, што адзін з найвышэйшых, дый самы высокі, выступаючы па тэлевізары на ўвесь свет, па найважнейшых пытаннях сямідзесятых гадоў, са смакам сліniў палец, перагортваючы старонкі.

Верым

«Нехта напіша: увайшоў чалавек, і не верыцца, а Гогаль напіша: увайшоў чорт — і верым».

У разумна, народна вясёлага балгарына Ердана Радзічкава, у кнізе «Успаміны пра коней», бедны дзядзька, чыча па-іхняму, парубшчык, уцякае ад лесніка. Ужо няма куды дзецца, а тут над полем стаіць раскошная вясёлка. І ён пабег па ёй, як па гарбатым мосце над ракою, цераз якую лесніку не пераправіцца. І ўсё было б як найлепш, аднак з рукі, з вясёлкі ўпала сякера... Ах, сякера — як і яе набыць у бядоце няпроста!.. А ляснік задаволены, яму большага і не трэба, падняў і пайшоў у свой лес.

І я, чытач, задаволены — напісана хораша і праўдзіва.

Спад

Думаючы пра важную надзьмутасць аднаго з нашых, зноў вось успомніў чэхаўскае апавяданне «Орден».

«Лев Николаевич...» Герой такі. «Тут просіцца нешта адпаведна значнае, а ў аўтара — будзьце спакойны! — спад на прозвішча: «...Пустяков».

І паўтараеш смачна: «Лев — Николаевич — Пустяков!..»

Прапанова

На хаду, праз акно машыны, чытаючы на заднім борце грузавіка «Соблюдай дистанцию!», падумалася, што такія надпісы, таксама вялікімі літарамі, трэба вывешваць і над прэзідыумамі сходаў.

Каркас

Схематычная, з псіхалагічнымі праваламі аповесць жывога, недатыкальнага класіка — нібы толькі каркас, які прыязныя ды флюгерныя крытыкі ў рэцэнзіях дапоўняць домысламі ды здагадкамі.

Хочацца ўсмешкі

Немаўлятка крычыць непрыгожа. Хоць і сваё, але ж плач той — грымаса грымасай.

Сапраўдная радасць прыходзіць да бацькоў, калі яно ўсміхаецца. Ужо адухоўлена.

Гэта — пра наймалодшых у літаратуры. Вось і яшчэ адно пакаленне пачынае са скаргаў, з плачу ды крыку, з грымасаў. Цяпер ужо на тое, што бацькі іх абакралі, пазбавілі роднай мовы!.. Толькі бацькі... Сам ён, бачыце, не можа яе ані як след любіць, ані вывучыць. Хоць і ганяў футбол на поплаве, побач з бібліятэкай, да васемнаццаці гадоў.

Хочацца іхняй усмешкі — як адзнакі росту.

Акрэсленне...

Неяк пасля вайны я прыехаў у родную вёску. Тады яшчэ з адчуваннем, што не ў госці, а дахаты. На шарай гадзіне, адзін у матчынай хаце, не знайшоў запалак, а праз акно ўбачыў, што цераз вуліцу, на суседскай лаўцы кураць.

Аказалася — дзядзька Кандрат, тады часовы фінагент, і нейкі райупаўнаважаны, незнаёмы. Пакуль я падышоў да іх, дзядзька шапнуў яму пра мяне, і ён, даўшы мне прыкурыць і запрасіўшы прысесці, пачаў:

— Дык што, ты пісацель?

— Ага, — адказалася неахвотна.

— Эпізадыст? Эпізоды апісваеш?

Не памятаю, што я на гэта адказаў. А яшчэ і такое акрэсленне жанру, якім ахвотна займаюся, сяды-тады ўспамінаецца.

...і спачуванне

Механізатар на пенсіі. Інвалід вайны. Значна старэйшы за сваё гады і п'янаваты. На другім годзе ўрадавай пастановы супраць п'янства.

Вяртаемся з санаторыя. І там я неаднойчы бачыў яго пад патаемнай чаркай, з нейкай нягеглай фанабэрыяй вышэйшасці. У нашым купэ яго знайшоў знаёмы *па санаторыі,* з другога вагона. Пагаварыць яны выйшлі на калідор. Адтуль, цераз прыадчыненыя дзверы, пачулася, як той знаёмы шаптаў інваліду, хто я. Вярнуўшыся ў купэ адзін, таварыш, крыху памаўчаўшы, спытаўся:

— А вы пісьменнік? Я і не ведаў.

Зноў памаўчаў, а тады, уздыхнуўшы:

— *Дурная, браце, работа!*

Адкуль ён ведае гэта, я не спытаўся. Аднак бывае, калі прыцісне,і падумаеш: а ці ж не праўда?..

ВЕЛІКОДНЫ ТЫДЗЕНЬ

Трэцяя вандроўка ў Полацк

Яднанне

Прызнаемся, грэшныя: усе мы разам вельмі многае страцілі. Развучыліся проста радавацца пражытаму дню і адпачываць на святы: усміхацца і давяраць адно аднаму, а не пасміхацца і зайздросціць; паважаць чалавека і цярпець чужыя перакананні; цаніць ветлівасць і не спускаць з языка словы злыя ды брыдкія...

Знясіленыя ад зла ды нявер'я людзі ўжо спрабуюць вярнуць у агульнаграмадскі ўжытак некалі пад корань высечаныя паняцці: Храм, Пакаянне, Пропаведзь... Няма свабоды сумлення — няма і сумлення, а без яго далейшае жыццё робіцца немагчымым. А высокае мастацтва? Вядома, яно заўсёды ствараецца і жыве паводле законаў свабоднага сумлення, заўжды нясе ў сабе духоўнасць. Для людзей нераўнадушных сустрэча з высокім мастацтвам — як прыход у храм, дзе ёсць і пропаведзь, і споведзь, і малітва. Тым больш, калі адбываецца сустрэча ў сапраўдным храме.

Храм, сабор, саборнасць, збіранне ў адно, яднанне... Зноў Полацкая Сафія сабрала гасцей на Усесаюзны фестываль старадаўняй і сучаснай камернай музыкі. Сёлета ўжо трэці, ён прысвячаўся 500-годдзю Скарыны. Адкрываў яго (традыцыя!)

Крыжаўзвіжанская царква.

14—15 красавіка. Усяночная.

Дзяржаўны камерны хор СССР пад кіраўніцтвам В. Палянскага.

Хор спяваў духоўную музыку: канцэрты Д. Бартнянскага, фрагменты з літургій С. Рахманінава і П. Чайкоўскага. Дзівосная музыка: сілкуе дух... Сам хор з першымі ж гукамі ператвараўся ў нейкую невытлумачальную істоту, чыя высакародная духоўная энергія працінала паветра ў храме, пранікала ў святая святых чалавека — душу, яднала на гэтыя хвіліны зусім розных людзей.

Палачане ўмеюць слухаць і прымаць музыку. Але такога яшчэ, здаецца, не бывала. На фоне авацый і воклічаў залы звінела-ўспыхвала неверагодна суладнае «Брава!» — гэта зверху, з хораў, гукала капэла полацкіх ды наваполацкіх настаўнікаў, створаная зусім нядаўна. Яна ж мілагучнымі спевамі вітала і адкрыццё фестывалю. А яшчэ ўразілі (і ўражвалі штодня) ружы: гэткімі свежымі вытанчанымі кветкамі ў Мінску адорваюць толькі «выбраных». Тут — усіх гасцей.

Такі быў пачатак — 14 красавіка, напярэдадні Вялікадня. І хрысціянскі дух старажытнага людскога свята, сёлета ўжо разняволенага, адзначанага шырока, лунаў і ў сценах Сафіі.

Амаль уся праграма фестывалю ўспрымалася гарманічна з высакароднай архітэктурай сабора.

У адзін з вечароў, калі В. Палянскі выступаў і як аркестравы дырыжор за пультам Дзяржаўнага камернага аркестра БССР (таксама традыцыя!), прагучала «Літургія дамесьтыка» А. Грачанінава, створаная для хору, аркестра і аргана (салістка Л. Голуб).

Храмавая акустыка рабіла «анёлападобнымі» спевы дзіцячага хору «Вясна» (кіраўнік А. Панамароў, Масква).

У гэтых сценах не была чужаніцай фартэпіянная музыка, прадстаўленая ў канцэрце А. Бахчыева і А. Сарокінай. «Жывой хрэстаматыяй жанру» названы гэты унікальны ансамбль у адным з апошніх нумароў «Музыкальной жизни». Палачане ці не ўпершыню пабачылі за адным раялем дуэт, які грае творы для 3—4 рук. Прытым прафесар А. Сарокіна захоплена каменціравала праграму. І слухачы падарожнічалі ў Лондан XVIII стагоддзя, на радзіму фартэпіянных дуэтаў, знаёміліся з творчасцю заканадаўцы тагачасных музычных густаў Ч. Бёрні. Пераносіліся ў Францыю, дзе дасюль існуе знакамітая фірма раяляў, два стагоддзі таму заснаваная І. Плеелем — у свой час яго не абмінула слава кампазітара, вартага параўнання з Гайднам, але цяга да камерцыі перамагла творчы дар...

Паслухалі опусы і гэтых, і іншых сучаснікаў Моцарта, названага Чайкоўскім «Хрыстос у музыцы». А Моцарт вянчаў выступленне дуэта: сярод іншага была саната, створаная дзевяцігадовым геніем, і Фантазія фа мінор, напісаная за тры месяцы да ягонага скanання.

Скрыпачка, педагог Святлана Бязродная і створаны ёю «Вівальдзі-аркестр». Унікальны жаночы ансамбль (адзіны мужчына тут іграе на ўдарных, гэта В. Раманенка, якога часам запрашаюць у свае праграмы «Віртуозы Масквы»). Існуе толькі год, а ўжо не раз быў госцем у Мінску, Віцебску, Полацку. Два фестывальныя вечары — дзве непаўторныя праграмы: «Поры года» А. Вівальдзі, «Дзіцячы альбом» П. Чайкоўскага, «Дзіцячая сімфонія на тэмы Гайдна» бацькі В. Моцарта — Леапольда, канцэрты І.-С. Баха і сімфонія ягонага сына Вільгельма-Фрыдэмана, танцавальная музыка Вены XVIII—XIX стагоддзяў. Поспех — неверагодны. Па аўтограф да С. Бязроднай выбягалі проста на сцэну.

Пасля канцэрта мне давялося прысутнічаць пры вельмі кранальнай размове. Узрушаны малады чалавек, які падышоў да Бязроднай па аўтограф, між іншым расказваў пра сябе. Армянін, з Нагорнага Карабаха, два гады жыве ў Полацку — працуе па размеркаванні. Заўсёдны слухач канцэртаў у Сафіі. Даводзіў, што ягоным землякам «там» вельмі цяжка цяпер, што ім патрэбна маральная падтрымка, дабрыня мастацтва «Вівальдзі-аркестра», прыезд калектыву з канцэртамі. «А вы ведаеце што? — задумалася С. Бязродная. — Я зараз падарую вам фатаграфію. Яна зроблена нядаўна, на святкаванні 90-годдзя Казлоўскага. Ён вельмі добры чалавек, і, можа, думка пра ягоную дабрыню неяк сагрэе вашу душу, і гэта будзе дапамагаць вам перажываць смутак. А наконт канцэртаў — дам каардынаты людзей, ад якіх залежыць арганізацыя нашых гастроляў...»

Мы хораша пагаварылі са Святланай Барысаўнай — пра музыку, пра яе калектыў, у якім іграе і наша зямлячка, выпускніца БДК кантрабасістка Надзя Гайдай, прынятая ў ансамбль у выніку ўсесаюзнага конкурсу.

Праз тыдзень я ўбачыла «Вівальдзі-аркестр» на тэлемарафоне «Чарнобыль». Сыгралі; кіраўніца папрасіла слова, успомніла пра сваіх беларускіх сяброў, што, мабыць, сабраліся ля экранаў, аддала вядучай перадачы канверт з асабістым грашовым узносам — на выратаванне ад бяды, якая паяднала ўсіх. У Маскве было дзве гадзіны ночы...

Айцец Сергій

Вакальны ансамбль «Благовест» падарыў фестывалю вечар духоўнай музыкі. Хор увогуле не свецкі, яго ўдзельнікі раней спявалі ў адным з маскоўскіх храмаў, ды, заняўшыся асветніцкай дзейнасцю, былі вымушаны «разысціся» па розных цэрквах, каб на час канцэртных вандровак не пакідаць прыхаджан без хору. Сёння «Благовест» (рэгент Г. Кальцова) мае падтрымку за мяжой, у яго цікавыя запрашэнні; нядаўна спяваў у Зальцбургу, на радзіме Моцарта, у «ягоным» храме, у прысутнасці епіскапа. Быў хор і ў Мінску, на І фестывалі духоўнай музыкі.

Калі «Благовест» выйшаў на сцэну Сафійскага сабора, адзін з пеўчых павіншаваў «братоў ды сёстраў» са святою Пасхай, мовіўшы: «Христос воскрес!» У адказ хтосьці нясмела запляскаў у ладкі, але тут жа зала спахапілася, дружна працягнула: «Воистину воскрес!» Пачаўся канцэрт з каментарыя: што ёсць літургія, з чым звязана кожная яе частка, як трэба слухаць...

Уражвала строгае і вельмі мяккае гучанне ансамбля, салісты з прыгожымі галасамі, аксамітная неруш паўз. І авацыі залы. І шчодрае спяванне на «біс». І тое, як стоячы слухала публіка выкананае двойчы «Многолетие» («Многая лета»).

Так, быў велікодны тыдзень. Напярэдадні свята я і прыехала ў Полацк, бачыла людзей, што апанавалі аўтастанцыю: з клункамі, з тортамі. (А ведаеце, мінчане: у Полацку — Наваполацку свежы торт можна было купіць і пад свята ўвечары, і ў звычайны выхадны дзень, ды нават «Птушынае малако»!). Я дык з аўтобуса — на канцэрт; потым трэба было ехаць у Наваполацк, уладкоўвацца ў гасцініцу, адпачываць пасля бяссонай ночы і шасцігадзіннай дарогі. Ехаць на Усяночную да царквы не выпадала, але можна было глянуць тэлетрансляцыю з маскоўскага храма, каб уранні па ўсіх правілах разгавецца прывезенымі з Мінска пафарбаванымі яйкамі. Рытуальная ежа была і сціплым камандзіровачным сняданкам...

Мой полацкі знаёмец ездзіў той ноччу ў Спаса-Ефрасіннеўскі манастыр, з дазволу (благаславення) Уладыкі фатаграфаваў свята. Расказваў, што доўжылася яно гадзін шэсць. Людзі ставілі свечкі, спявалі, праходзілі вакол царквы... Служба была ў адноўленым Крыжаўзвіжанскім храме. Як жа не наведацца туды, не глянуць, што ж змянілася за год?

Не ўсё пазнала ў гэтым запаветным кутку, над якім лунае неўміручы дух Прадславы-Ефрасінні. Ужо вызначылася манастырская тэрыторыя, з'явіліся начаткі паркана. У малюсенькім расчыненым акенцы дамка, што ля брамы-званіцы, застыў на поўны рост, як фотка ў рамачцы, белы кот. Ды паназіраць за ім не давялося: позірк міжволі пераключыўся на высокія асляпляльна светлыя сцены. Што ж тут было мінулым разам? Вялікая царква, якая два гады таму здавалася непапраўна разбітаю — рудая патрушчаная цэгла, ды яшчэ розныя варварскія надпісы, жывога месца няма. І летась амаль тое ж, толькі вакол ужо нехта працаваў на рыштаваннях ды ззялі абноўленыя купалы з крыжамі; вось што значыць — трывалы падмурак: тады і перабудову, ці адбудову, можна пачынаць зверху. Цяпер гэта бялюткі, з зіхоткімі «галоўкамі», гмах. Быццам апусцілі яго з неба, паставілі на гэтую змучаную, недагледжаную зямлю.

Ансамбль «Благовест».

«Камерата» (жаночая група).

Крыху далей — знаёмая, крохкая з выгляду, але вечна загадкавая Ефрасіннеўская царква. А справа — падноўленая «зімовая». Дзейнічаюць усе тры. Праўда, Крыжаўзвіжанская не зусім яшчэ вызвалілася ад рыштаванняў, на непатынкаваных баках відаць сляды вайны і «мірнага» вандалізму. Дый унутры рамонт не скончаны. Для набажэнстваў у прасторным вялікім храме ёсць пакуль толькі самае неабходнае, іканастас таксама часовы.Як будзе далей? Кабеты на падворку параілі пагаварыць пра гэта з айцом Сергіем. Кватаруе ён побач з мірскім людам у тым самым двухпавярховым дамку ля брамы.

Дом спрадвек належаў манастыру, пакуль не змяніліся часы. Вядома, яны мяняюцца ізноў, неўзабаве Спаса-Ефрасіннеўскі манастыр будзе цалкам адроджаны, яго колішнія пабудовы вернуцца ва ўласнасць царквы. Нават адкрыецца жылы дом для паломнікаў — накшталт гасцініцы. Ужо ў верасні пераселіцца сюды больш за паўсотню манашак з Жыровіц, да іх далучацца і тутэйшыя сёстры... А пакуль айцец Сергій запрашае нас з калегаю да сябе дамоў, папярэдзіўшы: «Жывём сціпла, але з Богам».

Увайшоўшы з вуліцы, мы, аднак, не адчулі хатняга цяпла. Цёмны агульны калідор, сыраватае паветра; вялікі таз пад рукамыйнікам, керагаз на стале; ажурныя парэнчы лесвіцы, што вядзе на другі паверх. Быццам бы азірнуліся ў канец 40-х, ідучы следам за айцом Сергіем да ягонай кватэры. Апынуліся ў невялікім сціпла абсталяваным пакоі, толькі што адрамантаваным. Большасць жа кватэр у гэтым і ў падобным суседнім доме занядбаныя, абодва будынкі ў аварыйным стане, а ў іх жа, нагадаў наш субяседнік, неўзабаве павінны засяліцца манашкі. Аказваецца, мітрапаліт Мінскі і Гродзенскі Філарэт, Патрыяршы Экзарх Беларусі, перадаў гарадскім уладам Полацка буйную суму грошай на тое, каб для насельнікаў гэтых пабудоў зрабілі сучаснае жытло, а вызваленыя імі манастырскія дамы адрамантавалі. Ды справа ідзе марудна.

Назаляць духоўнай асобе сваёю цікаўнасцю было ніякавата, але сам сабою пацягнуўся ланцужок пытанняў: якое месца зойме мова Скарынавай «Біблії» ў царкве яго роднага горада? хто будзе афармляць інтэр'ер Крыжаўзвіжанскага храма? ці зменіцца тут парадак з прыходам манахаў?..

Айцец Сергій і сам задаваў пытанні, а распавяд перамяжаў прыпавесцямі з уласнага вопыту, біблейскімі выслоўямі. Паказаў велікоднае пасланне мітрапаліта Філарэта, напісанае па-беларуску, як знак таго, што ў праваслаўную царкву беларуская мова прыйдзе. (Дарэчы, сам айцец Сергій з Полаччыны і на родную мову не забыўся). Наконт роспісу храма казаў, што фрэскі свецкім мастакам не даверацць рабіць — пасля заказаных ім і забракаваных тутэйшым Уладыкам абразоў (а той сам дасведчаны ў іканапісу). Можа, запросяць нават замежных майстроў. З дапамогай замежных спецыялістаў будуць адліты і званы.

Уклад жыцця манахаў не дазволіць рабіць поруч справы мірскія: вянчанне, хрышчэнне. Для такіх абрадаў праваслаўныя ў Полацку просяць Багаяўленскі сабор, дзе месціцца карцінная галерэя, частку амаль рэканструяванай да свята Скарыны брацкай школы, дзе запланаваны музей кнігадрукавання. А едуць у Полацк прыхаджане і з наваколля, адусюль, дзе былі разбураны цэрквы: з Шуміліна, Расонаў, Узды... На Вялікдзень, кажуць, тысяч пяць з'ехалася.

Цяперашняе жыццё Сафіі айца Сергія не радуе, бо храм скарыстоўваецца не па спрадвечным прызначэнні: устанавілі арган, ладзяць фестывалі. Таму, маўляў, і крыж з купала зваліўся...

Крыжа (разам са шпілем) і сапраўды няма на адным з купалоў, і відовішча гэтае нават палохае. Але ж крыж з храма не падаў: яго знялі на рэстаўрацыю. І зусім не з прычыны канцэртаў. Нам казалі, як мінулым летам, скарыстаўшы рыштаванні, нейкі нячысцік узбіўся на купал Сафіі, асядлаў крыж і пагушкваўся, пакуль той не пагнуўся.

«У свеце ёсць толькі двое: Бог і Сатана, трэцяга не дадзена», — раз-пораз паўтараў айцец Сергій. І раіў: чытайце Біблію, з яе пачынаў кожны працоўны свой дзень вялікі Пушкін, таму і зрабіўся самым мудрым паэтам ва ўсім свеце.

А ў свеце ёсць толькі... Каб жа ўсім было дадзена гэта зразумець!

«Абсурдысты»

На паркеце ў фае філармоніі нерухома ляжаў чалавек. Пад ім было відаць палотнішча — белае са скрыжаванымі чырвонымі паласамі. Чалавек ляжаў, няўклюдна выкруціўшы бледныя далоні і ногі ў чорных чаравіках, тварам уніз. Зрэшты, твар вызначыць было немажліва: усю галаву, шыю закрывалі акуратныя віткі бінту. На спіне гэтага ці то манекена, ці то муляжа дэманстрацыйна ўзвышалася галава свінні — без вушак, з пабурэлым лычом — ну проста з гастранома. Не адразу рабілася зразумелым, што прыціснутая ёю спіна...дыхала!

Увойдзе ў гісторыю фестывалю «Мінская вясна» вельмі ўжо неспадзяваная, нават для занятых у канцэрце нашых музыкантаў, гэтая акцыя ў антракце — І. Кашкурэвіча і Л. Рысавай. Мастакоў, удзельнікаў праграмы «Музыка падсвядомасці» (поруч з інструментальным ансамблем «Класік-Авангард», вакальнай групай «Камерата», шведскім паэтам-абсурдыстам Э. Лапалайненам). У Полацку разам з музыкантамі мы ўспаміналі гэты эпізод. Аказалася, у адносінах да іх пачало рабіцца тое, што на зразумелым для ўсіх жаргоне называюць «шыць палітыку». Бо кагосьці з начальства шакіравала (у нас жа тут з вамі не заграніца, хоць і Еўропа) дзёрзкае самавыяўленне-пратэст мастака. А выканаўцы спадзяваліся, што прыцягнуць увагу незвычайнай сваёй творчасцю (авангардныя кампазіцыі ў вакале — гэта пікантна і ўнікальна!), адчуюць афіцыйную падтрымку. Наіўныя! У нас на ўсю культуру тыя ганебныя 0,7 працэнта. У чарзе на «працэнты ад працэнтаў» трансавангард, падсвядомасць, абсурдысты яўна лішнія.

Праўда, іх любіць і чакае публіка. Маладая, інтэлектуальная. Як прымалі тую ж «Камерату» ў Мінску, у Полацку! Хоць, канечне, акустыка Сафійскага сабора — не для спецыфічнай эстэтыкі ансамбля, прыладжанай да сучасных гукатэхнічных эфектаў. «Камерата» і прыехала сюды без мікрафонаў, і карэкціравала звыклую для сябе манеру спявання, і хай без выдаткаў не абышлося, публіка ўсё ж упадабала трактоўку джазавай класікі, негрыцянскіх народных песень ды арыгінальных кампазіцый кіраўніка ансамбля А. Шыкунова і піяніста, кампазітара А. Пыталева.

А я ўсё меркавала: чаму людцы гэтак дружна ўсхопліваюцца на барацьбу з незразумелымі для іх з'явамі, з нетрадыцыйнымі напрамкамі ў мастацтве, а заадно і з тымі, хто проста нечым вылучаецца сярод падобных да сябе? Чаму тыя людцы не скіруюць свой грамадзянскі гнеў ды абурэнне, ваяўнічы імпэт на барацьбу са з'явамі сапраўды небяспечнымі, згубнымі ў сваёй абсурднасці?

Полацк... Які «абсурдыст» знявечыў мудрую старасць горада, разгладзіўшы сляды пражытых вякоў? Папсаваў ягонае аблічча недарэчнасцямі накшталт адыёзнай дзевяціпавярхоўкі — на месцы ўзарванага ў сярэдзіне 60-х велічнага храма? Хто першы прыдумаў гэтак «амаладжваць» гістарычны вобраз нашай зямлі?

Чыё гэта штукарства паабапал шасейкі? Пыльныя палеткі, прарэзаныя нешырокімі каналамі, на бетонных берагах — чырвоным па белым: «Меліярацыя — зарука ўраджаю»; «Меліярацыя — дастаянне народа»... А для каго «абсурдыст» пакінуў лесвічныя спускі на абодвух берагах Дзвіны — нягеглыя, даўно пабітыя, ўтравелыя прыступкі ў нікуды?

І каму першаму ўспала на думку спускаць неачышчаныя прамысловыя ды бытавыя сцёкі ў светлую плынь рэк, «лятучую хімію» выкідаць проста ў паветра? Усё адно, што пэцкаць уласную талерку, ліць атруту сабе ў шклянку... Не ведаю, чым сілкуецца наваполацкі водаправод, але гарбату, настоеную на гэтай вадзе, піць брыдка. Не ведаю, якую грымучую сумесь выпускаюць «на свет цэлы» мясцовыя заводы, але ад глытка свежага ветрыку тут можа паблажэць.

Сустрэла на фестывалі знаёмую музыкантку-палачанку, дык тая ці не ў слёзы: «Я гатовая пешкі бегчы ў Мінск. Псіхіка не вытрымлівае. Нас рэгулярна інструктуе служба грамадзянскай абароны — на выпадак выбуху на хімічным заводзе. Іх тут хапае, абсталяванне дапатопнае, ачышчальных прыстасаванняў быццам і зусім няма. Мітынгі, пратэсты людзей не дзейнічаюць: прадпрыемствы саюзнага падпарадкавання, гаспадар далёка. Бывае, нават употай па начах выпускаюць у паветра «хімію», а калі вецер, дык праз пяць мінут не толькі Наваполацку — і Полацку хопіць...» Паспрабуй знайсці суцяшальнае слова, калі мне самой не раілі ехаць сюды нават на тыдзень, калі сама збянтэжылася, пабачыўшы ля дзвярэй полацкай крамы лістоўкі ГА са зваротам да мясцовых жыхароў — што трэба рабіць у выпадку аварыі на хімпрадпрыемстве...

Я ўпэўнена, што «абсурдысты», якія сваімі дзеяннямі, ці бяздзеяннем, ці маўчаннем набліжаюць экалагічны крах, бавяць час не на джазавых канцэртах, не ў тэатры абсурду, не ў оперы і не ў хатняй бібліятэцы, а менавіта на беразе рэчкі, з якой можна выцягнуць рыбіну на вячэру сабе ды дзеткам. А між тым, закідваць вуду ў нашыя рэчкі ўжо небяспечна...

Вясна. Працяг жыцця

Нецярплівая сёлетняя вясна дражнілася саладкаватым пахам таполевых пупышак: яго не перабівала цяжкае індустрыяльнае дыханне горада. Дрэвы за які тыдзень прыбраліся ў майскую зеляніну, хоць да таго мая — ажно 10 дзён. На клумбах зацвілі прымулы, пачалі налівацца чырванню галоўкі цюльпанаў, і ўжо зусім бесцырымонна (ну, не чэрвень жа!) рассыпаліся па газонах ды пустках вясёлыя сонейкі дзьмухаўцоў; у зацішку паказаліся браткі.

Пад гасцінічным вакном лямантавала чайка: прысуседзіўшыся да галак ды галубоў, чакала свайго штодзённага кавалка булкі з сырам. Калі ласка... Толькі хто вас заўтра, птушкі, пачастуе? Апошні канцэрт — і з'язджае ўвечары наш «фестывальны дэсант».

Час дазваляе зайсці ў Багаяўленскі сабор, на выстаўку савецкага жывапісу 20—70-х гадоў з фондаў рэспубліканскага мастацкага музея. Пажылыя служыцелькі карціннай галерэі перамаўляюцца: «Можа, ім музыку ўключыць? — А якая ў вас музыка? — пытаюся. — Вельмі добрая». Праз хвіліну — уражанне такое, быццам проста з-пад купалаў, разам са святлом яснага ціхага нядзельнага дня — храм напаўняюць праваслаўныя спевы. Можна падняцца і на хоры — па высокіх стылых прыступках, кранаючы далонямі магутную кладку, дзе цагліны, здаецца, навек прыраслі адна да аднае...

Музыцы ў Полацку ёсць дзе і для каго жыць. Але што будзе з фестывалем?

Яго арганізатар, дырэктар гісторыка-археалагічнага запаведніка, знаёмая нашым чытачам, і сёлета не дачакалася гасцей з Міністэрства культуры. Няўжо іх адсутнасць мог кампенсаваць указ аб наданні ёй, Т. Д. Рудавай, звання «заслужаны работнік культуры БССР»?.. Дарэчы, падхапіўшы гэтую навіну, «Вівальдзі-аркестр» зрабіў сюрпрыз: скончыўшы выступленне, С. Бязродная публічна павіншавала гаспадыню фестывалю, а ўдарнік В. Раманенка спусціўся са сцэны ў сваім чорным фраку і, галантна зняўшы белы цыліндр, уручыў Таццяне Давыдаўне букет руж. І зашчыравала (звыш праграмы!) святочная музыка: і марш, і вальс, і полька!

Дык вось, размова з дырэктарам пра наступны фестываль. Задумкі (прынамсі, запрашэнне замежных музыкантаў) ёсць. Але адчула я трывогу за лёс самога запаведніка. Праваслаўныя прэтэндуюць на Багаяўленскі сабор, брацкую школу, нават вядуць гаворку пра Сафію (хоць практыка вядомых рэлігійных цэнтраў сведчыць: можна спалучаць і манастыр, і духоўную семінарыю, і спраўляць вянчанне, хрышчэнне, адпяванне). Каталікі просяць аддаць Сафію ім (хоць ёсць магчымасць аднаўлення касцёла на руінах старых муроў).

Свяшчэнныя пачуцці веруючых, вартыя павагі іх правы. Ды надта дорага для ўсіх астатніх абыходзіцца выпраўленне колішніх трагічных памылак пабудовы новага жыцця. У горадзе спецыяльна не будавалі ні карцінную галерэю, ні канцэртную залу — узяліся адраджаць старызну, і то апошнім часам. Куды ж людзям свецкім падацца (а статыстыка паказвае, што такіх у нас 85 працэнтаў)? Дзе — скажу так — «свецкім хрысціянам» задавальняць эстэтычныя патрэбы, супакойваць душу?

«Што скажа дырыжор?» Мінскія музыканты на рэпетыцыі.

Лаўрэат міжнароднага конкурсу Валерый ПАЛЯНСКІ пасля канцэрта.

Адноўленыя Багаяўленскі, Сафійскі храмы, ужо амаль давезеная да ладу брацкая школа былі, як гаворыцца, па цаглінцы выпеставаныя рэстаўратарамі, дзякуючы энтузіязму супрацоўнікаў запаведніка, і не на сродкі царквы. Рэстаўрацыя знявечаных вайною помнікаў каштавала немалых грошай дзяржаве і Фонду культуры. Грошы можна вярнуць. Але які маральны, душэўны капітал укладзены ў тую ж Сафію: тры фестывалі з удзелам сусветна вядомых музыкантаў — ужо гісторыя і, калі хочаце, святая справа! Невыпадкова бываюць на канцэртах і духоўныя асобы. Дык ці па-хрысціянску гэта — усчынаць зараз спрэчкі вакол Сафіі, якая ўжо зрабілася храмам музыкі для соцень людзей?

Веру ў працяг жыцця фестывалю, у працяг яго летапісу — у радыёфанаграмах, рэпартажах і нарысах, у пласцінках. (Сёлета, праўда, не выйшла ў тэрмін другая фестывальная пласцінка, хоць своечасова былі падрыхтаваны нават яе канверт, — у справу ўмяшаўся дырэктар Беларускага дома грампласцінкі, не разабраўшыся, адпрэчыў тую музыку як непатрэбную, але «пашумела» Рудава, і сяброўства з фірмай «Мелодия» зноў наладзілася).

Веру ў полацкую публіку. Самаадданая і цягавітая памочніца дырэктара, загадчыца канцэртнага аддзела Л. Емяльянава сцвярджае: публіка не расхалоджваецца, праяўляе да фестывалю ўсё больш гарачую цікавасць. Вось і тут: нядзеля, разгар дня, надвор'е цудоўнае, а людзі — на канцэрт.

Фестываль завяршыла прэм'ера «Курантаў», ананімнага зборніка XVIII стагоддзя ў канцэртнай транскрыпцыі В. Капыцько — работа Мінскага дзяржаўнага камернага хору, саліста В. Скарабагатава, інструментальнай групы; дырыжор І. Мацюхоў. Музычны помнік славянскай культуры, жыццё якога прадоўжылася амаль праз тры стагоддзі, — нагода для асобнай гаворкі. Таму пакуль ні слова пра «Куранты». Адзінае што — канцэрт меў поспех. Потым усе стоячы слухалі арган — фестывальную пастлюдыю (ці мо прэлюдыю да новых музычных сустрэч?).

І зусім банальнае: аўтобус да Мінска, плаўны надыход ночы... Убачыўшы за акенцам першыя зоркі, я чамусьці ўсю дарогу ўглядалася ў іх, быццам чакала адтуль нейкага сігналу.

С. БЕРАСЦЕНЬ.
Фота А. МАРЦІНКЕВІЧА.
Полацк. Наваполацк — Мінск.

Логіка жыцця і стэрэатыпы мыслення

(Пачатак на стар. 5).

ецца І. Антановіч, М. С. Гарбачоў настойвае на тым, што Кастрычніцкая рэвалюцыя была гістарычнай неабходнасцю. На жаль, гэтае запэўніванне аніяк не аргументавана. Праўда, М. С. Гарбачоў гаворыць, што пры іншым падыходзе нас чакала не буржуазная дэмакратыя, а дыктатура. Але, па-першае, гэты аргумент сам мае патрэбу ў аргументацыі. Па-другое, наш Прэзідэнт у запале палемікі забывае на адну дробязь: горш за тое, што з намі адбылося, адбыцца ўжо ніяк не магло. Не думаю, каб дыктатура Карнілава ці каго-небудзь іншага магла б хоць аддалена параўнацца з чакаўшай нас дыктатурай Сталіна. Ва ўсялякім выпадку гісторыя не ведае яе прэцэдэнтаў.

Я схільны думаць, што ў якасці неабходнасці Кастрычніцкай рэвалюцыі ў дадзеным выпадку проста прымаецца сам факт яе здзяйснення. Але ж гэта не сур'ёзна! Вядома, усялякая з'ява мае сваю прычыну, беспрычынных з'яў у прыродзе не існуе. Аднак прычынная абумоўленасць з'явы яшчэ не робіць гэтую з'яву неабходнай. Калі чалавек трапіў у аўтакатастрофу і загінуў, адсюль зусім не вынікае, што ягоная смерць была неабходная, хоць яна і мела сваю прычыну. Кастрычніцкая рэвалюцыя, безумоўна, мела свае прычыны і прычыны досыць важкія. Але рабіць на гэтай падставе выснову, што яна была неабходная — значыць, змешваць прычыннасць з неабходнасцю. І. Антановіч — філосаф, доктар філасофскіх навук. Тым больш дзіўна, як мог ён заблытацца ў гэтых нават не трох, а дзвюх дыялектычных соснах.

Ці азначае гэта, што нам варта вярнуцца да 1917 года? Пачаць усё спачатку? На жаль, як немагчыма наноў пражыць жыццё, так немагчыма павярнуць назад гісторыю. Такога роду спробы былі б чысцейшай утопіяй. Ды і проста неразумна было б не скарыстаць той сацыяльны вопыт, які мы назапасілі за гэты час такім крывавым коштам. Мара пра «светлую мінуўшчыну» — такая ж маніла ўшчына, як і мара пра «светлую будучыню», у тым дагматычным яе вытлумачэнні, у якім яна вітае ў галовах артадаксальна мыслячых тэарэтыкаў і палітыкаў. Дык давайце ж перастанем, нарэшце, з упартасцю фанатыкаў адстойваць старыя міфы і спараджаць новыя. Толькі поўная праўда аб нашай гісторыі зарука нашай будучыні.

Каб скончыць з тэарэтычнымі праблемамі, пастаўленымі І. Антановічам, спынюся яшчэ на адным палажэнні. Гаворка пойдзе пра месца КПСС у палітычнай структуры грамадства. Падвяргаючы крытыцы «Дэмакратычную платформу», аўтар піша: «Замест канкрэтных прапаноў у дэмплатформе адна ідэя фікс: КПСС павінна адмовіцца ад авангарднай ролі ў грамадстве, ператварыцца ў партыю агульнадэмакратычнага тыпу. Апошняя ўстаноўка, лічу, зусім непрымальная для партыі, якая ўзнікла і развівалася як палітычная масавая арганізацыя, што выказвае і абараняе інтарэсы рабочага класа і ўсяго працоўнага народа».

Чытач, пэўна, ужо заўважыў, што дыялектыка не з'яўляецца моцным бокам І. Антановіча як тэарэтыка. Цяпер я вымушаны канстатаваць, што не ў ладах ён і з традыцыйнай, фармальнай логікай. Сказаць, што КПСС з'яўляецца партыяй і рабочага класа, і ўсяго працоўнага народа — гэта раўназначна таму, што сказаць: чалавечая супольнасць складаецца з жанчын і людзей. Так і хочацца заўважыць: калега, логіка «так не ходзіць». Але не гэта нават галоўнае. Важна іншае. Калі КПСС з'яўляецца партыяй рабочага класа, дык яе ідэалогія і палітыка павінны насіць класавы характар. Калі ж яна ёсць партыя «ўсяго працоўнага народа», дык, наадварот, яе ідэалогія і палітыка носяць агульнадэмакратычны характар. Але тады яна і ёсць менавіта партыя «агульнадэмакратычнага тыпу». Палітыка таксама «так не ходзіць», як прапануе ёй хадзіць І. Антановіч.

КПСС, якая вядзе сваю радаслоўную ад РСДРП, канстытуявалася, насуперак меркаванню І. Антановіча, як партыя рабочага класа, а яе авангардная роля пастулявалася, зыходзячы з тэзісу класічнага марксізму аб асаблівай гістарычнай місіі пралетарыяту. Прычым такая палітычная ўстаноўка арганічна вынікала для Маркса (і марксістаў) з агульнага яго погляду на гістарычны працэс і лёс класаў. Маркс лічыў, што ход развіцця капіталістычнага грамадства з яго канкурэнтнай барацьбой заканамерна вядзе да палярызацыі двух грамадскіх класаў: на адным полюсе аказваецца пралетарыят, які складае пераважную большасць грамадства, на другім — буржуазія, якая ўяўляе сабой нікчэмную меншасць. У выніку сацыялістычнай рэвалюцыі, якая ў гэтых умовах становіцца непазбежнай, пралетарыят ліквідуе не толькі буржуазію, але і самога сябе як асобныя класы грамадства, паколькі буржуазія, пазбавіўшыся ўласнасці, перастае быць буржуазіяй, а пралетарыят, набыўшы гэту ўласнасць, перастае быць пралетарыятам. Інакш кажучы, і буржуазія, і пралетарыят у выніку сацыялістычнай рэвалюцыі пазбаўляюцца сваіх класавых прыкмет. Са сказанага павінна быць зразумела, чаму і ў якім сэнсе камуністычная партыя, на думку Маркса, будучы партыяй рабочага класа з'яўляецца адначасова з гэтым і партыяй «усяго працоўнага народа»: адбываецца татальная пралетарызацыя «працоўнага народа».

Цяпер мы ведаем, што гісторыя, прынамсі ў гэтай частцы яго тэарэтычных уяўленняў, пайшла не па Марксу. Тэндэнцыі развіцця сучаснага капіталізму паказваюць, што ніякай пралетарызацыі грамадства не адбываецца. Наадварот, доля рабочага класа ў грамадскай вытворчасці няўхільна змяншаецца. Збядненне пралетарыяту, якое прагназіравалася Марксам, таксама не адбываецца. Замежныя камуністычныя і рабочыя партыі ўжо зрабілі з гэтага адпаведныя высновы. Мы ж, як прававерныя дагматыкі, ніяк не можам «паступіцца прынцыпамі».

Але, можа, так справы абстаяць «у іх», а «ў нас» усё наадварот? Мне б не хацелася ўлазіць зараз у аналіз сацыяльнай структуры савецкага грамадства. Гэта завяло б нас занадта далёка ўбок. Але калі нават зыходзіць з той зацверджанай ілюзіі, што ў савецкім грамадстве ёсць два класы і «праслойка» — інтэлігенцыя (інтэлігенцыя — не клас толькі таму, што мы ніколі не прызнавалі ў мінулым і, мяркуючы па ўсім, не хочам прызнаць і сёння права інтэлектуальнай уласнасці і, як вынік гэтага, лічым зусім дапушчальнай звышэксплуатацыю разумовай працы), дык і ў гэтым выпадку ўсе гаворкі пра нейкую месіянскую ролю рабочага класа і яго партыі зусім беспадстаўныя і ў тэарэтычных адносінах, і па сутнасці. Ніякае асобнае, ніякая частка не могуць быць цалкам тоесныя агульнаму і цэламу. Гэта — азбука дыялектыкі. У перакладзе на мову рэальнай палітыкі гэта азначае, што ніводны клас па самой сваёй сутнасці не можа выказваць інтарэсы ўсяго грамадства, а значыць, і логіку гістарычнага працэсу. Ліслівячы перад рабочым класам, фарміруючы слой «рабочай арыстакратыі», якая ўжо даўно не адрознівае фрэзерны станок ад такарнага, але затое прадстаўляе рабочы клас у органах партыйнай і дзяржаўнай улады, выступае ад яго імя ў праводзімых кіруючай элітай кампаніях, пануючая бюракратыя адстойвае толькі свае ўласныя карыслівыя інтарэсы. Дзякаваць богу, сам рабочы клас пачынае гэта добра разумець.

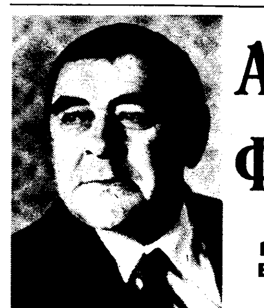
Калі КПСС прэтэндуе на нейкую асаблівую ролю ў грамадстве, дык якія функцыі яна адводзіць іншым палітычным партыям, юрыдычнае права каторых на існаванне яна прызнала? Ці не функцыі тых дзіўных утварэнняў, якія яшчэ нядаўна называліся альтэрнатыўнымі палітычнымі партыямі і якія марнелі ў «краінах сацыялістычнай садружнасці»? Ёсць вельмі важкія падставы думаць, што сяму-таму іменна гэтага і хацелася б. Пытанне толькі ў тым, ці захочуць іншыя палітычныя партыі прымаць удзел у гэтым палітычным тэатры Абразцова? Мяркую, што не захочуць.

І час гэта зразумець. Нельга бясконца смяшыць народ. То мы насіліся з тым, што партыя сама пачала перабудову (і тут жа безнадзейна ад яе адстала — чаго б гэта?), як быццам не зразумела было, што перабудову пачала не партыя, а тая сумленная і мыслячая частка партыйнага кіраўніцтва, якая глыбока ўсвядоміла, што грамадства стаіць перад эканамічнай і палітычнай безданню і што калі не пачаць перабудову «зверху», яна пачнецца «знізу», з усімі вынікаючымі адсюль паследкамі. Зараз мы ставім сабе ў вялікую заслугу заканадаўчую ініцыятыву аб пераглядзе 6-га артыкула Канстытуцыі СССР, быццам камусьці было незразумела, што пытанне гэта было прадвырашана З'ездам народных дэпутатаў і што Пленум ЦК КПСС вымушаны быў канстатаваць статус-кво. Калі ж мы, прагназіруючы будучыню на сто гадоў наперад, бачачы тое, «что временем сокрыто», навучымся прадбачыць падзеі хоць бы на тыдзень наперад? Вось і І. Антановіч падлічвае колькасць камуністаў, якія стаяць на альтэрнатыўных ЦК КПСС платформах. Гэткая, ці бачыце, палітычная празарлівасць у межах чатырох арыфметычных дзеянняў...

Ніхто не адмаўляе права КПСС быць палітычным авангардам грамадства. Але гэтую сваю авангардную ролю яна можа выканаць сёння толькі як партыя парламенцкага тыпу, г. зн. пастаянна даказваючы гэтае свае права ў палітычнай барацьбе. Іншага шляху, мяркую, няма, і не будзе.

Я глыбока перакананы, што КПСС можа зберагчы сябе як аўтарытэтная і ўплывовая палітычная сіла толькі рэфармаваўшы сябе радыкальна, як гэта і прапануе «Дэмакратычная платформа». І ў першую чаргу адмовіцца ад месіянскай ролі, якую яна сама ж сабе і дэлегавала. Яна павінна, нарэшце, заняцца не ідэалагічнай міфатворчасцю, а рэальнай палітыкай, якая, як вядома, ёсць мастацтва магчымага.

Абраннік Фартуны

Народнаму артысту БССР Віктару ЧАРНАБАЕВУ — 60

Хітраватае вока гарэзліва бліснула і падміргнула камусьці. Выцягнуўся ўказальны палец. Скрывіўся ў нейкай злавеснай усмешцы рот. Голас выразна і напеўна прамовіў: «Блохе... кафтан?». Потым прарагатаў сваё амаль што д'ябальскае «Хе-хе...» і сцвердзіў: «Блохе — кафтан!» Спявак ужо, здаецца, замаўчаў, а голас яшчэ ракатаў, лунаючы недзе пад столлю.

Было гэта ў філармоніі. Мы слухалі Віктара Чарнабаева ў ранішнім канцэрце для школьнікаў. Артыст мог бы дазволіць сабе палёгку і выканаць свой нумар дзяжурна. Ну, у лепшым выпадку, як кажуць, строга акадэмічна. Ды было ў Чарнабаеве столькі сарказму і горычы, ён гэтак здзекаваўся з караля і каралевы, якія песцяць сваю любімую блыху, што здавалася, быццам гэта ў яго, у спевака, ёсць нейкі асабісты рахунак да вяльможных асоб. Фанабэрлівых ёлупняў ды ўладных самадураў, разбэшчаных і нікчэмных. Яны атручваюць жыццё яму, артысту, і ўсім нам, і ён зараз пяе хрэстаматыйна вядомы твор, які памагае свабодна выказаць уласную пагарду, высмеяць саноўных дурняў і той блышыны натоўп вакол каралеўскага трона.

На тым канцэрце мы былі разам з маленькім тады ўнукам. Гады мінаюць. Ды толькі пачуецца па радыё: «Блыха», як пасталелы хлопец усміхаецца і з пашанай вымаўляе: «Чарнабаеў». Зайздросны артыстычны лёс, калі з гучаннем пэўнага музычнага твора звязваецца імя ягонага выканаўцы! Звычайна гэта здараецца тады, калі слухач чуе твор упершыню ў жывым мастацкім выкананні, і менавіта ў такім: натхнёным, працятым нейкім асабістым тэмпераментным пачуццём артыста. Віктар Чарнабаеў — з тых майстроў вакалу, якія сваім талентам узрушаюць і зусім непасрэдную публіку, і знаўцу-тэатрала.

Прырода опернага тэатра такая, што яго салісту наканавана спяваць партыі са сталымі традыцыямі выканання, асветленыя імёнамі славутых папярэднікаў. Басу амаль абавязкова трэба «прайсці» шаляпінскі рэпертуар. Не ведаю, што і як перажывае сам Віктар Максімавіч, калі рыхтуецца да вячэрняга спектакля — а ў ягоным рэпертуары і Мефістофель («Фауст») і князь Галіцкі («Князь Ігар»), і Млынар («Русалка»), і кароль Філіп («Дон Карлас»). Але ж яму вядома, як гэтыя партыі выконваліся геніем сярод басоў свету...

Ёсць у мяне пэўны сантымент у адносінах да спевака В. Чарнабаева. У дзяцінстве мне аднойчы ў правінцыйным клубе давялося трапіць на канцэрт, які даваў нехта Гуга Ціц. На афішы было пазначана, што гэта «былы саліст Берлінскай оперы». Чаму — «былы»? І як гэта ён апынуўся на Урале — з Берліна, сталіцы Трэцяга рэйха? Высветлілася (хлопцы мы былі цікаўныя!), што спявак Гуга Ціц вымушаны быў эмігрыраваць з Германіі, дзе запанаваў Адольф Гітлер. Сімпатыі да артыста ў нас павялічыліся ўдвая... Нават імя гэткае — Гуга Ціц — здалося прываблівым і мілагучным, бо належала антыфашысту! І вось высвятляецца: вучыўся Віктар Чарнабаеў у Гугі Ціца, які пазней выкладаў у Маскоўскай кансерваторыі і вучылішчы пры ёй, дзе выхаваў многіх добрых артыстаў-спевакоў. «Вучань Гугі Ціца», — гэта, скажу вам шчыра, для мяне асабіста гучыць надта аўтарытэтна.

Праўда, калі слухаеш спевы В. Чарнабаева, пра гэта не думаеш. Артыст здатны так захапіць сваім мастацкім вобразам, што і «здань Шаляпіна» не адчуваеш побач хоць бы з ягоным Грэміным («Яўгеній Анегін») ці царом Дадонам («Залаты пеўнік»), з Дон Базіліо або Дон Бартала («Севільскі цырульнік»). Звычайна тое, што паказвае В. Чарнабаеў, — гэта завершаны характар, які выяўляе сваю сутнасць перш-наперш праз вакал. Віктар Максімавіч амаль па-старамоднаму грыміруецца, мае багатую мімічную палітру, пластычны ў руху, натуральна пачувае сябе ў баярскім камзоле і ў лахманах небаракі. Ці не гэтая гарманічнасць у сцэнічных паводзінах персанажаў В. Чарнабаева і стварае ўражанне, быццам артыст «нічога не робіць». Не забываю надзіва натуральнае яго пераўвасабленне ў таго ж Бартала ці ў Гаспара («Карневільскія званы» Р. Планкета), у Агамемнана (танееўская «Арэстэя») або ў пана Гадлеўскага («Яснае світанне» А. Туранкова). Ведаю, што прафесіяналы могуць па-навуковаму растлумачыць прыроду такога натуральнага існавання ў оперным мастацтве. Я — аматар з партэра, і мне бачыцца «сакрэт» артыстычнай абаяльнасці В. Чарнабаева ў поўнай свабодзе спеваў, у нязмушанасці ягонага вакалу. От, узнагародзіла чалавека прырода здольнасцю ў спевах выказваць свае самыя шчырыя пачуцці! Як кажуць, пацалавала яго Фартуна, калі захацела аднойчы паслухаць моцны і адначасова аксамітна мілагучны бас.

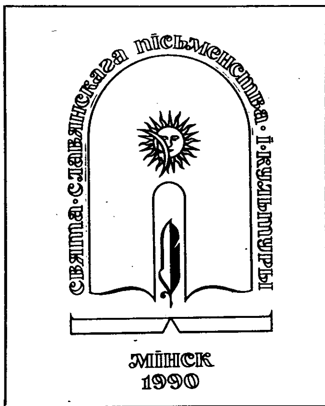
Чуў яго на канцэртных эстрадах, на падмостках нашага опернага, у юбілейных вясёлых застоллях (помню, як ён спевамі «ўсё сказаў» Паўлу Малчанаву ў сямідзесяты дзень нараджэння гэтага нашага выдатнага драматычнага артыста). І заўсёды Чарнабаеў як бы робіць сваімі тэксты і мелодыі знакамітых кампазітараў або вядомыя беларускія народныя песні. Так, праспяванае слова звычайна перадае і азначае для нашага вуха (і — для сэрца) нешта большае, чым тое ж слова, прачытанае на паперы або пачутае ў размове. Ды што слова — гук, праспяваны майстрам вакалу, можа сказаць нам пра запаветны стан душы, адкрыць у эмоцыях чалавека тое, чаго ён інакш выказаць не здолеў бы ніколі. Пры ўсёй артыстычнай кідкасці выканання партый у спектаклях і канцэртных нумароў (прынамсі, камерных твораў Ю. Семянякі, Л. Абеліёвіча, А. Янчанкі) у В. Чарнабаева часта спяваецца пра большае, чым нясе само слова.

Магчыма, я памыляюся ў сваіх высновах. Ды і ведаю далёка не ўсё, што мае ў сваім рэпертуары спявак. Выказваю сваё агульнае ўспрыманне гэтага артыста. Дарэчы, ён аднойчы ў сяброўскай кампаніі, дзе былі кампазітары і паэты, не без іроніі прамовіў пра сябе: «Я ж адно толькі — спявак...» Як гэта многа і як важна — спявак, Віктар Максімавіч! Спевы не перакладаюцца на звычайную мову лагічных разваг і меркаванняў. Яны западаюць нам у душу.

Калісьці, трапіўшы ўпершыню на каўказскае ўзбярэжжа Чорнага мора, я ўзняўся на высокую гару, з якой адкрываўся дзівосны краявід на блакітна-зялёную прастору, узгорбленую ланцугамі бясконцых хваляў. Сонца з-за беласнежных аблокаў фарбавала тую прастору то ў таямнічы аквамарын, то ў свінцовую шэрасць, то ў бурштынавае золата. Стоячы на вяршыні і агля даючы даль, раптам адчуў: дух заняло і да горла з сэрца мкне песня... І вось чытаю ў адным нарысе пра В. Чарнабаева, што ён родам з чарнаморскага Новарасійска, у маленстве разам з бацькам хадзіў у горы на нарыхтоўку лесу. Там яму з вяршыняў і адкрывалася тая блакітна-зялёная марская прастора, і там ён, здаецца, упершыню заспяваў. А многа пазней быў беларускі ДАВТ. Мінск, дзе яму пашчасціла на сяброўства і творчую садружнасць з Л. Александроўскай і Д. Смолічам, з А. Багатыровым і Ю. Семяняком, з Т. Каламійцавай і Я. Вашчаком, з С. Данілюк і З. Бабіем, з А. Саўчанкам і Г. Праваторавым, з С. Картэсам і Г. Вагнерам, С. Штэйнам і А. Кагадзеевым...

Кажуць, лёс літасціва вядзе таго, хто схільны сам ісці, і сілком падштурхоўвае і прымушае таго, хто ўпарціцца, — і праўда! Добра нарадзіцца з гэткай схільнасцю таленавіта крочыць да мэты. Добра своечасова ўзысці на сваю гару, на якой з душы тваёй пальецца песня. Добра сустрэць дбалых настаўнікаў, якіх варта браць за ўзор, і чулых калег па творчасці. Тады лёс памагае табе самому гартаваць у сабе майстра.

Барыс БУР'ЯН.

З класічнай і сучаснай балгарскай паэзіі

Хрыста ЯСЕНАЎ

●

Развітваюся з днём я ў слязах і
неспакоі,
у цьмяных прадчуваннях, са страхам
і журбой,
што цёмны бог ускіне загадкавай рукою
на цёмныя фіялкі дыван таемны свой.

Сцямнее нада мною маркотным
надвячоркам.
Ноч стомлена накрые разгорнутым
крылом.
Чароды цёмных думак, пакутлівых
і горкіх,
дабавяць новых зморшчын на
зморшчаны мой лоб.

І пагляджу са страхам я на імглісты
захад,
заплачу — горкі вязень, пазбаўлены
надзей,
бо недзе там, далёка, зрабіўся золак
прахам,
а разам з ім, магчыма, і самы лепшы
дзень.

Развітваюся з днём я ў слязах
і неспакоі,
у цьмяных прадчуваннях, са страхам
і журбой,
што цёмны бог ускіне загадкавай рукою
на цёмныя фіялкі дыван таемны свой.

Павел МАЦЕЎ

Вера

Прошлое воюет с настоящим.
М. СВЕТЛОВ.

На гэтым свеце жорсткім і жаданым,
дзе жар і лёд у вечнай барацьбе,
жыву ў няшчасці я — быць заканым
і ў шчасці незямным кахаць цябе.

Між захадам і досвіткам вандрую,
знаходзячы то буру, то спакой,
асуджаны бяздзейнічаць, гару я.
І — у вір пакут, аслеплы, з галавой.

Свой дзень ад прыцемкаў абараняю.
З малітвай і пратэстам у вачах,
я веру, ты мяне аплачаш, тая,
што і пашану зведала, і жах.

Хрыста РАДЗЕЎСКІ

Слёзы

Дождж сыпаў уначы. А раніцой
зямля вясёлай і чысцюткай стала,
і на галінкі ўвішнаю рукой
надзеты шчодра пацеркі караляў.

Ды дрэвы свежай раніцы уздых
ускалыхнуў — гарэзлівы вятрыска.
І з радаснага твару дня уміг
упалі ў травы слёз шчаслівых пырскі.

Колё СЕВАЎ

Месячная саната

У гэту ноч з-пад пальцаў тваіх чуйных
пальюцца гукі месячнай санаты.
Я гэта сэрцам трапяткім адчую,
калі спадуць маёй самоты краты.
У гэту ноч над стужкай белых клавіш
зноў затрапечуць пальцы твае лёгка,
ты праз акно ў прастору заўздыхаеш,
і пойдзеш ты па Млечным Шляху
крохкім...
Іграй жа! Найпяшчотную санату
далёка ў моры буду чуць і помніць.
Яна — начное незямное свята,
яе пісалі месячныя промні.
Іграй, іграй, хоць я зусім не знаўца
музычных тонаў, нот і партытураў,
і калі нават узаўецца бура —
працягвай, не ламай танюткіх пальцаў,
бо клавішы марскіх салёных хваляў,
калі іх вецер выцінаў з налёту,
шалёныя акорды выбівалі
і з сэрца гналі ўсякую пяшчоту.
Іграй, каб гукі месячнай санаты
былі са мною у любой далечы,
бо ёю шлях нязгасны правяла ты
мне у душу навечна.

Весялін ХАНЧАЎ

Не, ніяк не заснуць...

Не, ніяк не заснуць. Выйду ў росны
разлог, пад нябёсы.
Там, дзе зоры гарэць, ветру буйнага
чуецца спеў,
буду ў думках з табой. Сэрца ўсё табе
выказаць просіць,
што сароме́уся ці не паспеў.

Дакахаць мне цябе, мая любая,
не давялося,
не дапесціў цябе, абавязак — між мной
і табой.
Ты яго не кляні. За каханне, за
светлыя лёсы
я іду на світанку ў бой.

Калі ў стэпе забіты ўпаду пад
сцюдзёным сузор'ем,
помні з ласкай мяне, але ты ля труны
не рыдай.
Шчыра радасць сустрэнь, адстаянную
з мукай і горам,
за мяне, за сябе дакахай.

Мне пакуты не зведаць, мне ў шчасці
спачыць і спакоі.
Біўся не за журбу, на вайну не за слёзы
пайшоў.
...Ужо світанак імжыць. І сябры ўжо
гатовы да бою.
Спі, адзіная, спі. Добрых сноў!

Любамір ЛЕЎЧАЎ

Сонца

Ты вабіш, сонца лістапада,
ды следам — снег усё адно.
Не легкавернасць вінавата
у тым, што любіць сэрца зноў.
Прычын на тое не прыкмеціў,
ды й не хачеў бы
іх пачуць.
Другая, восеньская квецень,
стань домам мне,
мне храмам будзь!
Хай позні слоў прысуд кароткі
на строгіх з'явіцца губах.
Гарыць касцёр.
Агонь салодка
травою і лісцём запах.
Снегаахоўныя заслоны,
распяцце —
ў каваля ў руках.

Я чыстым снегам
лягу роўна
на свой зямны і грэшны шлях.

Надзя КЕХЛІБАРАВА

Вечнасць

Міне вясновы светлы неспакой.
І квецень летняя ўсё ж міне.
І ліст, кранутьі восені рукой.
І з інею малюнак на акне.

Ці велічным палацам быў твой дом,
Ці ў каляіне свой кавалак еў —
І ты адыдзеш з кволым цвыркуном
І згубішся між камянёў і дрэў.

І смеласць адхіліць не здольна смерць.
Не мае сэнсу і жаночы страх.
Не можа свечка без канца гарэць.
Жалезаператворыцца ў прах.

А песня, у якой палын і мёд,
Дзе і святло, і непрагляды змрок,
Не змоўкне, будзе жыць за годам год,
У будучыню смела зробіць крок.

І слова гэтае ўзнясецца зноў,
Такі закон вякамі існуе:
Раз песня здабыла і плоць і кроў —
Няма ёй смерці, не забыць яе.

Ты будзеш пець? Калі душой — тады
Душой дасі жыццё радкам сваім.
І... Мо не знішчаць голас твой гады.
А як імя? Галоўнае не ў ім.

Рашка СТОЙКАЎ

●

Не адкладайце назаўтра!
Кажыце добрыя словы!

Можа, яны патрэбны
некаму
тэрмінова.

Можа, у мозгу нечым
з лямантам
нешта
рвецца.

Зябне ў прасторы слова,
не дасягнуўшы
сэрца.

Іва ХАРЛАМПІЕВА

Вясёлка

Ах, вясёлка мая, майскі цуд над зямлёй,
хто ж прынёс цябе — свежую, раннюю?
Надзялі мяне дзіўнай красою сваёй
і прыгожай зрабі, закаханаю.

Ах, вясёлка мая — чысціня цераз край!
Хто ж стварыў цябе песняй нябачанай?
Ты, вясёлка, вады мне жывой сваёй дай,
надзялі мяне шчасцем, удачаю.

Буду кветкі збіраць і купацца ў расе.
Ззяй, вясёлка, агнямі і ласкаю!
Пацалунак твой радасць мне сёння нясе,
ты — любоў мая першая майская!

Пераклад з балгарскай
Марыны АБРАГІМОВІЧ.

У канферэнц-зале—журналісты

Сваю чарговую канферэнцыю Генеральнае консульства Народнай Рэспублікі Балгарыі ў Мінску прысвяціла Святу славянскага пісьменства і культуры. У канферэнц-зале Дома літаратара сабраліся прадстаўнікі сродкаў масавай інфармацыі, каб падрабязна даведацца, як да гэтых дзён ставіцца балгарскі бок.

Вядучы канферэнцыі Генеральны консул НРБ у Мінску С. Фердаў, кіраўнік балгарскай навуковай дэлегацыі, якая прыбыла ў горад-герой Мінск, М. Бычвараў гаварылі аб тым, як ідэі вялікіх балгарскіх асветнікаў, пачынальнікаў славянскага пісьменства Кірылы і Мяфодзія сталі жыватворнай сілай, якая яднае славянскія народы, далучае іх да вышынь сусветнай культуры. Здзейсненае імі сугучна ідэям нашай абнаўляльнай эпохі, падкрэслівалі балгарскія сябры.

Даўні прапагандыст балгарскай літаратуры ў Беларусі, кавалер балгарскага ордэна Кірылы і Мяфодзія Н. Гілевіч таксама нагадаў аб ролі балгарскай культуры ў духоўным станаўленні славянскіх народаў, аб тым, як балгарская літаратура прапагандуецца ў нашай рэспубліцы.

З беларускага боку ў прэс-канферэнцыі прынялі ўдзел старшыня Беларускага аддзялення Міжнароднага фонду славянскага пісьменства і славянскіх культур С. Законнікаў, член аргкамітэта па правядзенні свята Л. Караічаў, вядомы перакладчык, кавалер ордэна Кірылы і Мяфодзія В. Нікіфаровіч, прафесар Беларускага дзяржаўнага універсітэта імя У. І. Леніна Д. Мельцар.

НАШ КАР.

«Справа Кірылы і Мяфодзія— справа ўсіх славян»

(Пачатак на стар. 1).

культуры і сваёй чалавечай вышыні. У катаклізмах існуючага ў марах свету, які некаторыя гэарэтыкі называюць неажыццявімым і «утопіяй», справа братоў Кірылы і Мяфодзія з невядомай дагэтуль сілай вярнула сваё значэнне для славянскіх народаў, але ўжо ў новым выглядзе. Яна стала цэнтрам апірышча, нябачанай спайкай паміж людзьмі, агульным духоўным небам для народаў Еўропы.

Мы зноў упісваем у велізарную несмяротную кнігу вякоў словы ўшанавання двум славянскім асветнікам — Кірылу і Мяфодзію. Усе славянскія творцы ведаў і мудрасці наносяць на беласнежныя аркушы паперы вечныя знакі, створаныя Кірылам і Мяфодзіем. Калі мы зазірнём у пацямнелыя ад часу старонкі гэтай кнігі, калі перагартаем іх і адчуем цвёрдасць пергамента, то там мы знойдзем адлюстраваную ў іх гісторыю балгараў і тую дарогу, якая вывела іх з цемрадзі невуцтва і прывяла да святла сонца. Свет гэтай даўніны даносе да нас звон мячоў, вольны напеў поўнай фарбаў і пачуццяў народнай песні. І там, у прахалодным змроку стагоддзяў, нашы вочы ўбачаць дрыготкі агеньчык свечкі. Засталіся ззаду бяссонныя ночы, чалавек кладзе гусінае пяро, у яго[ных] руках — пергаментны скрутак, яго вусны штосьці шэпчуць, і шэпт гэты, як ранішні вецер, нясе прахаладу пустыням чалавечых душ. Яго словы ціхія, але іх пачуюць усе — і сябры, і ворагі:

— Браты, я нясу вам святло, я даю вам вочы, каб вы бачылі яго! Ідзіце да мяне!

Гэты шэпт пазбаўляе сну Папу, гэты шэпт прымусіць Варда — кесара Візантыйскага — узяцца за меч, а базілеўса Міхаіла склікаць саноўны сінкліт, таму што тое, што з'явілася на белы свет, магло стаць грознай, непераможнай зброяй у руках славян. Азбука выведзе іх з-пад засені чужога культурнага неба, якое стала ўсяго толькі прыкрыццём духоўнага ўрывання ў землі балгараў. Максіма: «Словам авалодаць душамі, а з дапамогай мяча— землямі»,— ляжыць у падмурку ўсёй візантыйскай палітыкі. І вось цяпер адшукаліся браты, гатовыя служыць мору славянскіх народаў! І Кірыла, які ніколі ў жыцці не трымаў у руках сваіх меч, ужо рыхтуецца ўзняць сваю малалікую армію літар, каб заваяваць любоў і павагу балгараў. Іх трэба спыніць! Але як? Выправіць іх у Маравію. Прыйшоў той час, калі гэтым цудоўным воінам, што змагаюцца за праўду, прадстаіць прайсці праз горы і раўніны, калі іх будуць цкаваць і гнаць адусюль, але ніхто і ніколі не здолее іх перамагчы. У адрозненне ад законаў жыцця, колькасць іх праваднікоў з кожным днём будзе расці, а іх будзе па-ранейшаму гэтулькі ж — усяго жменя, якая не ведае стомы; і вялікая хада часу акажацца бяссільнай перад імі. Іх старасць будзе маладосцю, час — мудрасцю. Гэта адзіныя заваёўнікі ў чалавечай гісторыі, у гонар якіх народ складае песні, узводзіць помнікі і з удзячнасцю аддае свой паклон. Гэтыя трыццаць знакаў прыйшлі, каб абессмяроціць перамогі і пакуты, каб апець у песнях вечную магію любові, уславіць гераізм і закляйміць подласць.

Наша ўдзячнасць славянскім асветнікам за іх справу пачалася не сёння. Яна заўсёды была са славянамі на працягу ўсёй іх тысячагадовай гісторыі. Гэтая ўдзячнасць саграваля сэрцы балгараў у самыя цяжкія для іх дні. Яна была іскрай, іскрай нязгаснага агню ведаў. А колькі вучняў Кірылы і Мяфодзія раздзьмувалі полымя з гэтай іскры! Колькі нязгасных вогнішчаў асвятліла іх шлях! Колькі свечак адбілася ў вачах невядомых летапісцаў з тых часоў і да нашых дзён! Не злічыць іх імёнаў! Але пра першых трэба гаварыць. Гэта тыя змучаныя і пакрытыя дарожным пылам людзі, тыя вучні братоў, якія спазналі гвалт і здзек з боку жорсткіх нямецкіх духоўнікаў і якіх балгарская сталіца Пліска сустракала як родных. Пліска раскрыла перад імі свае каваныя вароты, каб даць ім прытулак, каб даць ім прастору для працы, пергамент і цішыню для ўслаўлення ісціны і праўды. У якім годзе гэта было? Год вядомы, але ён не мае ніякага значэння. Куды важней тое, што ў той час, як іншыя народы Еўропы былі далёкія ад думкі аб падобнай асветніцкай дзейнасці, у Праславе і Охрыдзе вучні братоў паклалі пачатак небывалай у культурным развіцці нашага народа эпохі.

А дата пачатку? Няхай яна застанецца недзе там, у часе. Куды важней тое, што салдат, які стаяў на варце ля варот праслаўскай крэпасці, праз год пасля прыбыцця вучняў Кірылы і Мяфодзія папрабаваў вастрыём нажа высекчы на вапняковым камені сцяны першыя літары свайго імя і гэтым адзначыць пачатак прасвятлення цэлага народа і вынік дзейнасці нястомных сейбітаў на ніве пісьменства і ведаў. З таго памятнага года балгарскі народ не толькі думаў, а і стараўся пісаць па-балгарску. Так пачала праяўляць сябе сіла яго духоўнасці, якая ўратавала яго ад асіміляцыйных замахаў Візантыі.

Справу Кірылы і Мяфодзія немагчыма вымераць на вагах звычайных чалавечых паняццяў аб велічы. Для яе не існуе раўнацэннай манеты, яна зраслася з душэўным светам славян гэтак жа, як балгарская зямля зраслася са старымі Балканамі, як Дняпро і Волга з лёсам вялікай краіны.

І цяпер Кірыла і Мяфодзій сталі яшчэ больш неабходнымі ўсім славянам.

Агенцтва «САФІЯ-ПРЭС».

ВЫБАРЫ ПА-ВІЦЕБСКУ,

або Як я «спрабаваў захапіць уладу»

(Пачатак на стар. 3).

Вечарам мае давераныя асобы абмалявалі сітуацыю. Плакаты, якія заказвала акруговая выбарчая камісія, яшчэ не надрукаваны, і калі будуць — невядома. Забягаючы наперад, скажу, што патрэбнай інфармацыі (хоць тэкст праграмы быў мной перададзены своечасова), акрамя партрэта і некалькіх радкоў біяграфіі, выбаршчыкі з тых плакатаў не атрымалі. Ды і распаўсюджана была толькі частка іх, прытым за некалькі дзён да галасавання. У адным з клубаў выбаршчыкаў мы натыкнуліся на цэлыя стосы гэтай прадукцыі, якая ляжала мёртвым грузам. Заставаліся сустрэчы, якіх акруговая камісія для ўсіх чатырох кандыдатаў мелася арганізаваць аж тры. Ну, што ж, падумалася, будуць вялікія аўдыторыі, глядзіш, і нешта дойдзе да людзей. Але гэтыя спадзяванні былі марныя.

Назаўтра на сустрэчу ў пединстытуце прыйшло, відаць, каля 200 чалавек. Усе чатыры кандыдаты прадставілі свае праграмы, а затым адказвалі на запіскі і пытанні. Іх на гэтай сустрэчы, як і на наступнай, больш за ўсё было «чужым» — мне і Э. І. Шыркоўскаму. Гаворка была вострая, напружаная. Прывяду толькі некалькі запісак, адрасаваных мне: «Ці лічыце вы магчымым правядзенне сапраўды дэмакратычных выбараў ва ўмовах аднапартыйнай сістэмы?», «Платформа КПСС прадугледжвае арганізацыю новых партый, саюзаў і г. д. А ці будзе магчымасць арганізаваць іх без перашкод (на прыкладзе БНФ)?», «Ваша меркаванне, ці прадаставіць КПСС праз сваю разгалінаваную сетку сродкаў масавай інфармацыі магчымасць праводзіць свае ідэі грамадскім арганізацыям і партыям, якія будуць створаны ў будучым?», «Як вы лічыце, наколькі кампетэнтнае цяперашняе кіраўніцтва рэспублікі? Ці правамерна Беларусь называюць «Вандэяй» перабудовы?», «Як вы ацэньваеце работу Саўміна БССР і яго кіруючых кадраў, асобныя з якіх пенсійнага ўзросту?», «Ці з'яўляецеся вы членам БНФ? Калі так, то які ваш удзел?», «Ваша ацэнка З. Пазняка?», «Ваш бацька займаў адказныя пасады ў выдавецтве ЦК КПБ, а вы пайшлі па шляху пратэкцыянізму. Ці сціпла вылучаць сябе кандыдатам у дэпутаты?», «Якімі льготамі і прывілеямі карысталіся асабіста, калі былі на адказных пасадах у ЦК рэспублікі?», «Як рэдактар часопіса і выхаванец ЦК, ці часта вы ўзгадняеце сваю дзейнасць з апаратам?», «Ваша меркаванне, ці ёсць у часопіса «Полымя» ўласнае палітычнае крэда і якія рэдакцыі знаходзяцца ў апазіцыі да вас? У чым прычына?», «Якім шляхам вы будзеце прышчапляць любоў да беларускай мовы? Законам і сілай?», «Растлумачце, як вы будзеце, як дэпутат, практычна ствараць умовы, якія аблегчаць працу жанчын?», «Кім вы вылучаны ў кандыдаты? У шасці акругах Віцебскай вобласці няма альтэрнатыўных кандыдатаў. Чаму вы не пажадалі балаціравацца па такой акрузе?»

Трэба аддаць належнае прысутным, амаль пад кожнай запіскай стаяла прозвішча. Людзі не баяліся, як кажуць, «засвяціцца», уставалі з месца, удакладнялі свае пытанні. І гэта было прыемна.

Даводзілася адказваць на ўсе, часам надуманыя, а часам і яўна правакацыйныя, з кручком пытанні. Растлумачыў людзям, што мой бацька ніколі не быў на адказных пасадах у выдавецтве ЦК КПБ, а больш сарака гадоў адпрацаваў настаўнікам вясковай школы, што ніякага пратэкцыянізму ў маім вылучэнні няма і г. д.

Увогуле, можна было б радавацца актыўнасці выбаршчыкаў, калі б не канфуз, які здарыўся ў самы разгар гаворкі. Раптам з задніх радоў пачалі падымацца і прабірацца да выхаду людзі. Вядучы сустрэчы супыняў іх, але марна. Аказалася, каб запоўніць аўдыторыю, для масавасці ўгаварылі застацца тут пасля лекцый студэнтаў. Прытым тых, якія да выбарчай акругі № 184 ніякага дачынення не мелі. Галодныя, незадаволеныя студэнты, канешне ж, не схацелі высядзець да канца ўсю сустрэчу. Што ж, давялося паспачуваць ім і пажадаць прыемнага апетыту. Яшчэ больш цікава стала, калі мы даведаліся, што і з тых людзей, якія засталіся, многія не будуць удзельнічаць у галасаванні, бо жывуць не ў гэтай акрузе, а прыйшлі на сустрэчу дзеля цікавасці. Непрыемнае ўражанне ад усяго гэтага крышку змякчыла наступная запіска: «Паважаны Сяргей Іванавіч! Ваша платформа ясная. Адношуся да вас з павагай і свой голас аддам толькі за вас. Гэта зробіць і мая сям'я. Прашу вас зразумець нашу горыч і бяду, прымаць захады з Чарнобылем хутка, таму што фон там не змяншаецца, выродлівасці становіцца ўсё больш, і дзеянні павінны быць больш рашучыя. Я была там у верасні-кастрычніку. Толькі гаварыльня, а дзеянняў няма. Жадаю вам удачы». Пасля сустрэчы мяне абступіла чалавек дваццаць, яны выказвалі канкрэтныя просьбы, раіліся па самых розных пытаннях.

Назаўтра ў сустрэчы на тэлезаводзе прыняло ўдзел каля 150 чалавек, але гэта былі сапраўдныя выбаршчыкі. Акрамя таго, наша размова транслiравалася па радыё, і людзі на рабочых месцах маглі, хоць краем вуха, нешта ўлавіць. Гаворка была не менш вострая і карысная для абодвух бакоў. Але, як я заўважыў, у дачыненні да мяне пытанні мелі свой накірунак. Нехта дасканала азнаёміў з маёй біяграфіяй групу «актывістаў», і «штыкавыя» ўдары наносіліся па такіх пазіцыях: работа сакратаром райкома камсамола, у ЦК КПБ.

Дарэчы, «актывісты», якія, як цень, снаўдалі за мной з сустрэчы на сустрэчу, мелі сваю, бяспройгрышную тактыку. У маладзёжных аўдыторыях, дзе нават такі адказ: «Так, я член КПСС» выклікаў гул, яны мусіравалі ў сваіх запісках прывілеі і льготы, якімі як быццам, працуючы ў ЦК КПБ, я быў абсыпаны з галавы да ног. А там, дзе было шмат пажылых людзей, ветэранаў, пенсіянераў, самай вялікай заганай падавалася тое, што мяне падтрымлівае БНФ. Асабліва стараліся на адной з сустрэч два кругляявыя мацачкі ў аднолькавых імпартных цёмных плашчах, якія, па ўсім было відаць, атаварваліся на адной базе. Калі мне абрыдзелі іхнія выпады і празмерная надакучлівасць, я адрасаваў ім не такую ўжо і вострую, але з'едлівую рэпліку. Гэта выклікала ў іх спалох, яны хуценька рэціраваліся з залы.

На апошняй арганізаванай акруговай выбарчай камісіяй сустрэчы пабыць мне не давялося. Моцна застудзіўся, магчымасці трапіць у паліклініку ў Віцебску не было, таму паехаў лячыцца дадому. На развітанне Уладзімір Пятровіч Ганчароў — даверaная асоба і мой самы актыўны і шчыры памочнік — параіў: «Лячыся, але не спі ў шапку. Усе друкуюць лістоўкі. Падумай і ты, як данесці да людзей сваю праграму».

Я і сам ужо зразумеў, што безаблічныя плакаты, нешматлюдныя сустрэчы нічога не дадуць. Выбаршчыкі будуць галасаваць уцёмную, каму якое прозвішча спадабаецца. Дык што ж гэта за выбары?

З вялікімі цяжкасцямі (няма паперы, дзе размясціць заказ і г. д.) усё ж праграма была надрукавана. І зноў праблема — як давезці пакункі? Але на гэты раз пашанцавала. Званок з Літаратурнага музея Я. Коласа, просяць прыняць удзел у адкрыцці выставы «Па Нёману песня плыве», прысвечанай народнаму песняру. «А дзе ж вы думаеце яе адкрываць?» — папытаў я. Пачуў адказ: «У Віцебску, у коласаўскім тэатры», і ўзрадаваўся. Тое, што трэба. І дапамагу музейным работнікам, і сам дабяруся без лішніх клопатаў.

ПЕРАД САМЫМ ад'ездам у Віцебск мне перадалі шматтыражку тэлезавода «Рабочее слово», дзе была апублікавана справаздача аб сустрэчы з выбаршчыкамі чатырох кандыдатаў. Чытаў яе і вачам не верыў. Орган парткома завода не пасаромеўся займацца інсінуацыямі, адкрытымі нападкамі не толькі на мяне, але і на ўсю творчую інтэлігенцыю. У канцы публікацыі быў заклік байкатаваць маю кандыдатуру на выбарах: «...на жаль, красамоўны кандыдат амаль заўсёды — не практык, не ўмелец у рашэнні канкрэтных і надзённых нашых праблем. Не прымаю «славесы», якія чамусьці атрымалі сёння званне дзелавых якасцей. З цяжкасцю веру ў магчымасці дэпутатаў творчай прафесіі зразумець беды рабочага чалавека. Аддаю перавагу тым, якія ідуць да канца, валодаюць прабіўной сілай». Сярод чатырох кандыдатаў, на думку аўтара справаздачы Г. Воцінцавай, адзін я не заслугоўваў падтрымкі выбаршчыкаў.

Але гэта быў толькі пачатак. Тое, што пачуў ад даверанай асобы Рыгора Барадуліна — выкладчыка Віцебскага пединстытута, паэта Анатоля Канапелькі, — перавярнула ўсю душу. Барадулін быў вылучаны кандыдатам у народныя дэпутаты БССР таксама ў Віцебску. І вось на адной з сустрэч у час выступлення А. Канапелькі, які расказваў на роднай мове пра кандыдата, адзін з брыгады тых, што рэгулярна хадзілі на кожную сустрэчу і падкідалі правакацыйныя пытанні, злосна крыкнуў: «Адстрэльваць трэба такіх, як ты і твой Барадулін!» Нападкам падвяргаўся і нядаўна прыняты Закон «Аб мовах у Беларускай ССР», дзе беларуская мова аб'яўлена дзяржаўнай. Некаторыя кандыдаты ў народныя дэпутаты БССР адкрыта заяўлялі на сустрэчах: «Першае, што я зраблю, калі стану дэпутатам, гэта пастаўлю пытанне аб адмене дзяржаўнасці беларускай мовы».

Такая ж сітуацыя была і ў Полацку, дзе балаціраваўся яшчэ адзін зямляк, паэт Генадзь Бураўкін. Яго сапернік — Валянцін Нагорны — рэжысёр народнага (!) тэатра — заявіў, што ён сам беларус, але супраць дзяржаўнасці беларускай мовы. На яго думку, прыняты закон — гэта ўсё роўна як выпускаць чорнага ката сабакам. У лістоўках, якія хадзілі па Полацку, былі такія словы: «Не аддавайце ўладу ў мінскія рукі. Яны ўжо нават свята Скарыны хочуць правесці ў Мінску». Ішла фальсіфікацыя, нагаворы супраць таго чалавека, які сумленна, усё жыццё адстойвае праўду, які столькі зрабіў для адраджэння роднай мовы, культуры. І прытым — гэта ўжо гатовы, падрыхтаваны, прафесіянальны парламентарый, што даказана Генадзем Бураўкіным за час яго дэпутацтва.

Аналізаваў усё гэта і думаў: «Як жа актыўна нагнятаецца ў вобласці атмасфера падазронасці, варожасці да дэмакратычных сіл, да пісьменнікаў, не толькі непрымання, але і нянавісці да сваёй роднай мовы, культуры». Далейшы ход падзей пацвердзіў гэта яшчэ неаднойчы.

Той тыдзень у Віцебску быў вельмі напружаны. Пабыў у рабочых інтэрнатах, сустракаўся з настаўнікамі, студэнтамі. Група падтрымкі дапамагла распаўсюдзіць праграму.

Перад самым галасаваннем паехаў у Мінск. Былі неадкладныя справы ў рэдакцыі, ды і не хацелася спецыяльна чакаць вынікаў. І вось начны званок з Віцебска. Нястомны Уладзімір Пятровіч Ганчароў прадыктаваў: С. Законнікаў — 6731, К. Карнілаў — 3663, А. Стэльмах — 3074, Э. Шыркоўскі — 3536 галасоў. «Бачыш, — гаварыў ён радасна, — а ты сумняваўся. На ўчастках, дзе галасавалі прадстаўнікі тэлезавода, — твая перавага, як і ў цэлым па акрузе». Прызнаюся шчыра, і ў мяне было пачуццё радасці, радасці да людзей, якія не вераць хлусні, самі робяць асэнсаваны выбар.

ВЫНІКІ ПЕРШАГА ТУРА напалохалі апаратчыкаў. А таму яшчэ з большым імпэтам яны пачалі «дзейнічаць». Рэгулярна ішлі нарады, інструктажы, разборы. Выбарчая кампанія ператварылася ў арэну баявых дзеянняў. Да выпуску «кампрамата» на дэмакратычна настроеных кандыдатаў былі прыцягнуты парткомы многіх буйных прадпрыемстваў горада. Тым больш, што ў іх праблем з паперай і паліграфічнай базай няма. Звароты, лістоўкі з адкрытай маной сыпаліся на галовы выбаршчыкаў, як з вялізнага мяха, дзесяткамі тысяч.

Мая асоба прыцягнула ўвагу «актывістаў» не толькі з той акругі, дзе балаціраваўся. Але самы моцны наступ ішоў тут. Пад кіраўніцтвам парткома савет працоўнага калектыву тэлезавода надрукаваў і паўсюдна расклеіў зварот да працоўных калектываў акругі, дзе не толькі падтрымліваўся як кандыдат К. Карнілаў, але і зноў вяліся нападкі на «чужака», які не зможа абараняць інтарэсы горада, завода, рабочага класа. І ў лістоўках у падтрымку К. Карнілава, якія былі расклеены не толькі па ўсёй акрузе, але і ў аўтобусах, кожны раз не забываліся «пэцнуць» і мяне. (Хачу аддаць належнае майму саперніку — Канстанцін Фёдаравіч Карнілаў публічна на адной з сустрэч з выбаршчыкамі адмежаваўся ад гэтых нападак і сказаў, што ўсё гэта робіцца без яго, яму сорамна, і прынёс мне прабачэнні. Але на гэтай сустрэчы прысутнічала 60—70 чалавек, а выбаршчыкаў, нагадаю, — 27 тысяч...).

Адчуваючы надзейную падтрымку з самага верху партыйнай іерархіі, мясцовыя сілы «прагрэсіўнага кансерватызму» дзейнічалі несумленнымі, забароненымі прыёмамі, не зважаючы на маральныя ды і прававыя нормы. Апафеозам масіраванай атакі стала чарговая лістоўка, якая была расклеена ў акрузе ледзь не ў кожным пад'ездзе. Яе тэкст заслугоўвае таго, каб быць прыведзеным поўнасцю.

«Задумайцеся, людзі! Сёння да ўлады актыўна рвуцца прадстаўнікі так званага «Беларускага народнага» фронту. Кіраўніцтва БНФ — гэта група людзей, якія, спекулюючы на праблемах беларускага народа, прыкрываючыся прыгожымі і безадказнымі лозунгамі, імкнуцца любымі шляхамі захапіць уладу. Пра гэта некалькі дзён назад афіцыйна заявіў іхні па-экстрэмісцку настроены лідэр З. Пазняк. Так пачыналася і ў рэспубліках Прыбалтыкі.

Зараз іх лозунг, хоць і старанна завуаліраваны, — «Чым горш, тым лепш». Гэта меў на ўвазе М. С. Гарбачоў, калі гаварыў пра сілы, якія «раскалыхваюць наш карабель». Іх асноўная мэта — аддзяленне Беларусі ад СССР і рэстаўрацыя капіталізму.

У студзені гэтага года рукамі «баевікоў» Народнага фронту Азербайджана забіты наш зямляк — Аляксандр Канаплёў. Сёння ліецца кроў у Арменіі і Азербайджане. Там экстрэмісты з народных франтоў забіваюць людзей за тое, што яны належаць да іншай нацыянальнасці. Першы крок да гэтага зрабіў БНФ, які абвясціў у сваёй праграме цэнз аседласці.

Галасуючы за народных кандыдатаў, памятайце, што СТАЎЛЕНІКІ БНФ — гэта не тыя людзі, якія забяспечаць вам дастатак і спакой у доме».

Вось так. Ва ўсіх бедах рэспублікі вінаваты БНФ, а не тыя, хто кіраваў ёю ў застойныя часы і кіруе сёння, хто свае правалы ў рабоце і на выбарах хоча спісаць на падрыўную дзейнасць нефармалаў. Калі верыць гэтай лістоўцы, якая вытрымана ў духу многіх выступленняў на пленумах, актывах, публікацый партыйнай прэсы, то ў недасведчанага чалавека можа скласціся ўражанне, што ў Беларусі пачалася грамадзянская вайна. Нашы людзі і так давeдзены да краю духоўнай і сацыяльнай галечай, няпэўнасцю заўтрашняга дня, а тут яшчэ нагнятаюцца страсці, жахі, драматызуецца сітуацыя, атручваецца і без таго трывожнае жыццё.

У лістоўцы было канкрэтнае азначэнне — стаўленікі БНФ. А хто ж у акрузе № 184 гэты стаўленік? Вядома ж, паэт, галоўны рэдактар часопіса, той, хто размаўляе на роднай мове. І самае цікавае, што лістоўкі з правакацыйным зместам не толькі расклейвалі, іх прынёс у адзін з выбарчых клубаў... прадстаўнік парткома тэлезавода. Далей ужо, як кажуць, ісці няма куды. Але пасля тэндэнцыйных, непісьменных у гістарычным і навуковым плане публікацый у абласной газеце «Віцебскі рабочы», якія з'явіліся якраз напярэдадні паўторнага галасавання, зразумеў, што ніякія законы для «агітатараў» не пісаны, ва ўсіх іх ёсць надзейнае прыкрыццё. Не, нездарма на сустрэчах выбаршчыкі згадвалі «Вандэю». У Віцебску паўсюдна ішло шальмаванне непажаданых кандыдатаў (я чытаў дзесяткі лістовак з паклёпамі на іх), таму і звярталіся яны ў пракуратуру, КДБ, парушаўся закон аб выбарах пры галасаванні (для прыкладу гл. «Чырвоную змену» за 5 красавіка 1990 г.).

АЛЕ ВЯРНУСЯ да напружаных дзён перад паўторным галасаваннем. Насуперак усяму сустракаўся з ранку да цямна з выбаршчыкамі ў рабочых і студэнцкіх інтэрнатах, у дварах, у самых людных месцах акругі. Людзі падыходзілі, дзяліліся сваімі малымі і вялікімі клопатамі, трывогай, бядой. Яны былі розныя: гаваркія і маўклівыя, эмацыянальныя і разважлівыя, злосныя і памяркоўныя, зняверaныя і з пэўным запасам аптымізму, са слязамі на вачах і ўсмешлівыя, абыякавыя і дапытлівыя, неінфармаваныя і дасведчаныя... Але гэта былі людзі, той народ, з якім трэба весці гутарку не толькі ў час выбарчых кампаній, а штодня, і прытым не з трыбуны па паперцы, а твар у твар, вочы ў вочы. За апошнія гады ў мяне такіх сустрэч было шмат. Без гэтага не змог бы напісаць новую кнігу паэзіі, паэму «Чорная быль», якая выклікала адваротную сувязь — шматлікія пісьмы чытачоў.

Развярэдзілі душу і віцебскія выбаршчыкі. Будаўнікі расказвалі, як іх прымушаюць узводзіць аб'екты побач з забруджанай зонай на Магілёўшчыне, дзе ніхто не зможа жыць, як выкідаюцца такія патрэбныя сёння сродкі на вецер, іншыя людзі — пра злоўжыванні, махлярства і хамства ў гандлі, у сферы бытавога абслугоўвання. Разам з былым дэсантнікам пабыў у доме № 6 па праспекце Перамогі, дзе жыве шмат інвалідаў, наслухаўся прыкладаў, як мясцовыя ўлады адносяцца да гэтых людзей. Выбаршчыкі ўспомнілі і тое, як пускаўся пыл у вочы высокаму начальству ў час наведвання вобласці Я. К. Лігачовым, як падманвалі людзей у сувязі з будаўніцтвам атамнай электрастанцыі, якое павінна было весціся побач з Віцебскам, як завозіцца з забруджаных раёнаў жывёла ў вобласць для адкорму, як прадаваліся прадукты, непрыгодныя для харчавання, як доўгія гады не рэагуюць на просьбы перанесці бензакалонку, пабудаваную галавацяпамі ў густанаселеным мікрараёне, і г. д.

Мне могуць сказаць: «Гэтым нікога не здзівіш. Такое стала нормай жыцця».

У тым і наша трагедыя, што рэспубліка жыве па старым раскладзе, пакуль усе мы яшчэ не ўсвядомілі да канца, што трапілі ў эпіцэнтр жахлівай бяды, раны ад якой давядзецца лячыць не адно стагоддзе. І да гэтага сітуацыя была складаная: знясіленая, атручаная зямля, забруджаныя рэкі і азёры, захімізаванае паветра, знявераныя, адлучаныя ад народных традыцый, роднай мовы і культуры людзі, разгул злачыннасці, ценявой эканомікі, мафій усіх масцей і г. д. А зараз на ўсё гэта легла смяротная чарнобыльская хмара. Здавалася б, у такіх абставінах трэба зрабіць усё, каб сказаць народу праўду, кансалідаваць, падняць людзей на неймаверна цяжкую працу, ратаваць дзяцей і ўсіх, хто трапіў у бяду. Але многія прадстаўнікі кіруючых органаў вырашылі, што можна абысціся паўпраўдай, паўмерамі, як гэта было раней. Тры гады праўда пра чарнобыльскую бяду замоўчвалася. Не, не абышлося. Страчаны давер, аўтарытэт. Людзі не вераць, што сённяшняе кіраўніцтва рэспублікі здольнае кампетэнтна, смела і энергічна рашаць звышскладаныя задачы экалагічнага, сацыяльнага і духоўнага выжывання нацыі, выкарыстаць увесь свой эканамічны патэнцыял, дамагчыся канкрэтнай дапамогі ад урада краіны.

Ведаючы гэты настрой людзей, апаратчыкі і стараліся пераключыць увагу выбаршчыкаў на іншае: БНФ, нефармалаў, «экстрэмістаў», прыхільнікаў «Дэмакратычнай платформы». Метады, якімі яны дзейнічалі, далёкія ад палітычнай культуры. Ды і не трэба забывацца, што палітычнай культуры не можа быць без пэўнага ўзроўню адукацыі, элементарнай чалавечай культуры — духоўнай, эстэтычнай. Але адкуль яна возьмецца, калі ў рэспубліцы на развіццё культуры затрачваецца толькі 0,78 працэнта (!!!), а па краіне —1,4 працэнта. Тое ж самае з адукацыяй, пра што я гаварыў на сустрэчы з кіруючымі работнікамі рэспублікі перад XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыяй. Паглядзіце, у якіх умовах працуюць нашы школы. У многіх з іх вучняў больш за норму ў два разы. А ВНУ? Дальбог, парасяты і цяляты, размешчаныя ў шыкоўных прасторных комплексах і фермах, звысоку пазіраюць на вучняў і студэнтаў. Для ацэнкі гэтай сітуацыі ёсць біблейскае выслоўе: «Свінні з'елі людзей».

У такой атмасферы выхоўваліся і выхоўваюцца сёння пакаленні беларусаў. І таму не дзіўна, што яны не ведаюць сваёй гісторыі, традыцый, роднай мовы, культуры. І ў гэтым вінаваты не толькі тыя, хто за беларускае слова катаваў, ссылаў у сталінскія канцлагеры, расстрэльваў, але і той, хто ў хрушчоўскі і брэжнеўскі час выракся сваёй спадчыны, знішчаў нацыянальныя школы, ВНУ дзеля кар'еры, каб дарвацца да начальніцкіх вышынь, да поўнага карыта, у імя абсурднай ідэі зліцця моў і нацый, якая ў Беларусі атрымала найбольшую чыноўніцкую падтрымку, выпаліла душы людзей.

Гэтая атмасфера страху, рабства, бездухоўнасці, прыгнечанасці, немагчымасці паверыць у тое, што можна жыць інакш, задаволенасці сціплым кавалкам хлеба, а ў лепшым выпадку (калі здабудзеш) каўбасы, — застаецца. І тут свабода таму, хто мае манаполію на ўладу.

Дзеля атрымання мандата дэпутата, каб больш надзейна ўмацавацца ў апаратным крэсле, можна пайсці на ўсё. Можна закідаць на дні выбараў магазіны сваёй акругі дэфіцытнымі таварамі, паслаць падручных «карабейнікаў» з апельсінамі, сасіскамі, каўбасой па далёкіх вёсках, запрасіць польскі ансамбль на свае сустрэчы з выбаршчыкамі, звярнуцца па дапамогу нават да ненавіснага «Саюдзіса», паабяцаць вернікам перадачу касцёла або царквы, накіраваць выбаршчыцам віншавальныя паштоўкі да свята 8 Сакавіка, якія падпісваў (трэба ж надпісаць імя і імя па бацьку кожнай!) мабілізаваны апарат, залатаць перад выбарамі яміну ў асфальце, якую гадамі не бачыў. Што ж, многія людзі купіліся на такія акцыі. Але не ўсе. Нельга купіць сумленне тых, хто разумее апаратныя гульні, становіцца вышэй гэтай, да падзеі прымеркаванай «купецкай» падачкі. Працэнт галасоў, які набралі безальтэрнатыўныя кандыдаты пасля такой стараннай апрацоўкі выбаршчыкаў, якраз і сведчыць пра гэта.

Людзі хочуць, каб у кіраўніцтве, у парламенце былі сумленныя, прафесіянальна падрыхтаваныя, адукаваныя, кампетэнтныя прадстаўнікі народа, сапраўдныя патрыёты Беларусі, якія думаюць пра захаванне нацыі, а не дачаснікі, не тыя, хто жыве адным днём, каб толькі ўтрымацца ў крэсле ці пераскочыць у вышэйшае, а потым спакойна пайсці на персанальную пенсію.

Усё ў жыцці ўзаемазвязана. Духоўны пачатак, культура заўсёды дапамагаюць якаснаму развіццю эканомікі, рашэнню экалагічных, сацыяльных праблем і, у рэшце рэшт, прыняццю разумных і справядлівых законаў...

АЦЯПЕР — пра выніі выбарчага марафона: С. Законнікаў—49,8 працэнта, К. Карнілаў — 39 працэнтаў. Мне б вельмі не хацелася, каб тое, што я пішу, было ўспрынята, як голас пакрыўджанага. Такім сябе не лічу. Наадварот, адчуваю вялікую маральную перамогу. Нягледзячы на жорсткі прэсінг, за паэта, рэдактара часопіса, «залётную птушку», «чужака», кандыдата, які на ўсіх сустрэчах з людзьмі гаварыў на роднай мове, аддалі свае галасы 8 тысяч 871 чалавек (не хапіла 35 галасоў). І ў асноўным гэта былі прадстаўнікі рабочага класа. Тыя, інтарэсамі каго, як сцвярджае орган парткома тэлезавода газета «Рабочее слово», ніколі не жывуць пісьменнікі. Не, людзі пачынаюць разумець, хто ёсць хто, каму неабыякавы лёс народа, адгукаюцца на шчырасць, на вострую, часам не вельмі прыемную, але сумленную размову пра наша жыццё, пра тое, як зрабіць яго лепшым, ацэньваюць прынцыповую пазіцыю, рэальны ўклад пісьменнікаў, журналістаў у перабудову. Дзякую ўсім, хто падтрымліваў мяне і ўсіх кандыдатаў-пісьменнікаў. Пакуль што толькі трое з іх сталі народнымі дэпутатамі БССР. Але ёсць спадзяванне, што праз пяць гадоў на выбарчыя ўчасткі ўсе мы прыйдзем іншымі.

Радасна, што людзі, ператораныя таталітарнай сістэмай, кіруючай арміяй мясцовых «суперінтэрнацыяналістаў» у насельніцтва, у нямую рабочую сілу без палітычнай і грамадскай актыўнасці, без роднай мовы, культуры, апрамененыя апошнім часам не толькі чарнобыльскай бядой, але і масіраванай маной, пралом у якой удалося прабіць нядаўна, — гэтыя людзі пачынаюць станавіцца сапраўдным народам. Народам, які думае, выбірае, рашае і стварае сваё жыццё.

Шкада толькі, што, як на Віцебшчыне, так і па ўсёй Беларусі, гэты працэс ідзе надта марудна.

Ганарар за гэты матэрыял аўтар просіць перавесці на рахунак «Дзеці Чарнобыля».

свята · славянскага пісьменства · і · культуры
МІНСК
1990

Музыка дорыць прэм'еры

Крочыць праз Беларусь свята ўсіх нашых славянскіх братоў — свята духоўнасці і гуманізму. Літаратурныя чытанні ля помнікаў беларускім песнярам; урачыстая літургія ў саборы Святога Духа і вялікая служба на Кафедральнай плошчы; фестываль музычнага мастацтва...

Свята музыкі ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі ўпрыгожана мастацтвам нашых гасцей — Сімфанічнага аркестра балгарскага горада Шумэн. 26 мая ў канцэртнай зале гучыць сімфонія «Вялікі Праслаў» Весяліна Стаянава. Гэты старэйшы балгарскі кампазітар выказаў свае ўражанні ад наведвання старапрастольнага горада Праслава — адной з першых сталіц балгарскай дзяржавы.

У той жа вечар з удзелам Акадэмічнай харавой капэлы БССР імя Р. Шырмы (мастацкі кіраўнік Л. Яфімава) выконваецца меса Іагана Міхаэля Гайдна (роднага брата ўсім вядомага Франца Йозефа Гайдна) — «У гонар Кірылы і Мяфодзія». Ноты твора былі знойдзены ў Англіі, адкуль трапілі да балгарскіх музыкантаў, і дзякуючы ім зараз мы маем магчымасць пазнаёміцца з гэтай своеасаблівай музыкай. Цікава хоць бы тое, што кампазітар услаўляе справу славянскіх, праваслаўных дзеячаў культуры ў тыпова каталіцкім жанры месы. Дырыжыруе канцэртам прафесар Іван Вульпэ (Балгарыя) — лаўрэат аднаго з найбольш прэстыжных міжнародных конкурсаў Санта-Чэчылія ў Італіі.

25 мая ў Зале камернай музыкі, што на Залатой Горцы,— праграма рускай і беларускай духоўнай музыкі ў выкананні нашых гасцей — камернага хору «Рускі партэс» пад кіраўніцтвам І. Жураўленкі (хор вядомы мінскім слухачам па выступленні сёлета ў лютым). Вельмі старажытны славянскі пласт музыкі, пакуль што мала вядомы шырокаму слухачу, — гэта цікава і сугучна ўсяму святу!

А хіба чалавек неераўнадушны абміне заключны канцэрт 27 мая — «Свята славянскай духоўнай музыкі»? Тут можна будзе пачуць разнастайныя харавыя калектывы: шырмаўскую капэлу, Мінскі дзяржаўны камерны хор, камерны хор Гомельскай абласной філармоніі, царкоўны хор «Древнерусский распев» Выдавецкага аддзела Маскоўскага Патрыярхата. Музыка — беларуская, руская — аб'ядное ў рознакаляровым вянку галасы братніх славянскіх народаў.

Яшчэ адзін штрых фестывалю: у яго рамках наладжаны і канцэрты камернай музыкі. Як вядома, сёлета — 150-годдзе П. І. Чайкоўскага, генія славянскай музыкі, які зрабіўся адным з самых славутых і любімых кампазітараў у свеце. 26 мая з камернымі творамі Чайкоўскага выступае знакаміты калектыў — Дзяржаўны струнны квартэт імя А. Барадзіна, а назаўтра ў камернай зале — сустрэча з выдатным спеваком, народным артыстам СССР Аляксандрам Вядзернікавым. Дарэчы, спектаклі на музыку Чайкоўскага ідуць гэтымі днямі на сцэне ДАВТа БССР.

Музычнае жыццё беларускай сталіцы працягнецца і пасля фестывалю. Звяртаю на гэта ўвагу чытачоў, бо ў апошнія дні мая завяршаецца 52-гі філарманічны сезон у Мінску. Сачыце за афішамі! Вас чакае сустрэча з рамансамі Чайкоўскага, якія 28 мая спявае саліст ДАВТа БССР Эдуард Пелагейчанка. У Вялікай зале БДФ будзе іграць вядомы беларускі арганіст Канстанцін Шараў. У канцэрце закрыцця сезона выступіць Дзяржаўны камерны аркестр БССР пад кіраўніцтвам англійскага дырыжора Марціна Брабінса, саліст — англійскі піяніст Джэймс Кёрбі.

А пакуль — запрашаем гасцей на фестываль музычнага мастацтва, без якога немагчыма сабе ўявіць і нашу культуру, і яе свята.

Валерый УКОЛАЎ,
рэжысёр канцэртнай залы БДФ.

УСПОМНІМ І МОВУ, І КАРАНІ СВАЕ

У ранейшыя часы прыкладна б так пачынаўся адказ на пытанне карэспандэнта: у нас агульныя карані; дзякуючы вялікаму рускаму народу і ягонай культуры, і мы, беларусы, нечага дасяглі. Бо, у мінулым цёмная, забітая, непісьменная, Беларусь толькі дзякуючы гістарычнаму залпу стала раўнапраўнай, роўнай і г. д. Праўда, і тады падкрэслівалася, што Расія першая сярод роўных — па спадчыне ад кесараў яшчэ дастаўся гэтакі тытул.

У нас свята... Але ж на свята прыходзяць і людзей паглядзець і сваё паказаць. Што мы пакажам? Што анямелі, што адняло, а дакладней — аднялі ў нас мову? Прыгадваю, як ляцеў я аднойчы з групай глуханямых і з сумам падумаў — яны найбольшыя інтэрнацыяналісты. Хоць пасля афганскай авантуры і гэтае слова ў крыві нявіннай.

Даўняе гэта, але дасюль помніцца, як адна гістарычка, жонка героя Заходняй Беларусі, даказвала, што Маладзечанская вобласць (тады была і такая) раней увойдзе ў камунізм, бо лепей за ўсіх авалодвае рускай мовай, забываючы сваю. Хваліў нас (ужо рэспубліку) і дарагі Мікіта Сяргеевіч. Таксама з гэтай нагоды. У палітычным і побытным плане хвалілі нас у цэнтры, супрацьпастаўляючы прыбалтыйскім «нацыяналістам». Ва ўяўленні апаратчыкаў той, хто не выракся свайго роднага, — нацыяналіст.

Ад лектараў таварыства «Веды» (сапраўды, на месцы ставілася двукоссе) да райкомаўска-абкомаўскіх вярхоў мякка, але ўпэўнена падкрэслівалася: «Русский язык — язык партии». Вядома, адной, камуністычнай. Толькі яе можна было назваць адзінай, роднай. А родных моў павінна было быць дзве. Хоць вядома, што маці абавязкова адна, гэта яшчэ ў бацькоўстве можна сумнявацца.

І двухмоўе на практыцы прымянялі і яшчэ прымяняюць адказныя кіраўнікі партыйнага і савецкага апарату, адразу гаворачы на дзвюх, бо ніводнай не ведаюць у межах няпоўнай сярэдняй нашай адукацыі. На іх маюць усе падставы падаваць у суд і беларуская мова і вялікая і магутная руская, бо такі можна ўпасці ў адчай, бачачы, што дзеецца дома.

Дзіўна чуць і бачыць па тэлебачанні, як міністр культуры, нарэшце, вітае нашых «Песняроў» з іхнім юбілеем амаль на добрай роднай мове, а народны артыст СССР М. Яроменка, які ўзначальвае Саюз тэатральных дзеячаў Беларусі, артыст акадэмічнага купалаўскага тэатра, — на «усредненном русском языке».

Дарэчы, як я ні дамагаўся, у адпаведных інстанцыях не далі мне адказу, колькі настаўніц і настаўнікаў, якія выкладаюць беларускую мову і літаратуру, маюць званне «народны настаўнік рэспублікі». Па радыё, у прэсе мне заўсёды сустракаюцца настаўнікі з гэтакім тытулам, якія выкладаюць рускую мову і літаратуру. Без беларускай школы не можа ісці ніякай гаворкі пра культуру, яе росквіт. Мы напярэдадні свята паўтысячагадовага юбілею вялікага Францішка Скарыны, дзеяча Адраджэння. А якія ўгодкі, у колькі вякоў яны вымяраюцца, нашага нацыянальнага выраджэння? Хто адкажа ў двух значэннях: які адказ на пытанне і якая адказнасць за злачынства?

У нас свята. Хацелася б, каб было яно як у людзей — свята роўных, а не бедных і багацейшых. Бо і руская мова і культура, імкнучыся ў ранейшыя часы ўсіх вучыць, усім даваць парады, загады, наказы, шмат страціла ў сваёй самабытнасці і непаўторнасці. Бо калі акіян хоча запоўніць усе яміны, упадзіны, нізіны, ён мае небяспеку ператварыцца ў велізарную лужыну.

У нас свята. Можа, на наступны раз перад святам пачуем, як сесія Вярхоўнага Савета Беларусі вядзецца па-беларуску. Бо Вярхоўны Савет прымаў Закон аб мовах (заўважце, не аб мове!). А танцуюць, як ведаем, ад печкі. А калі шанцуе, дык у лапцях танцуе. Можа, досыць нам плесці лапці пра дбанне пра нашу мову і культуру, а ўспомніць і мову родную і карані свае? Бо нас жа, хоць і не па высокай якасці, абуваюць нашы фабрыкі ў чаравікі. Тады можна будзе і нам казаць пра свята пісьменства. А пакуль у дачыненні да Беларусі надзённа гучыць запытанне незмірымага Грыбаедава:

Воскреснем ли когда
От чужевластья мод?..

Рыгор БАРАДУЛІН.

27 мая на Беласточчыне адбудуцца выбары ў мясцовыя органы ўлады. Упершыню ў іх прымае ўдзел партыя, якая абвясціла сваёй мэтай абарону правоў беларусаў у Польшчы, — Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне (пра яго «ЛіМ» паведамляў у адным з красавіцкіх нумароў). Ці ёсць перспектывы ў БДА на Беласточчыне, ці ёсць перспектывы ў беларусаў у Рэспубліцы Польшча?

Не так даўно Беласточчыну наведала Валянціна ТРЫГУБОВІЧ, журналістка, загадчыца аддзела часопіса «Мастацтва Беларусі». Ведаючы цікавасць нашых чытачоў да жыцця беларусаў за межамі БССР, наш карэспандэнт узяў інтэрв'ю ў свайго калегі.

ПА ТОЙ БОК МЯЖЫ

— Валянціна Андрэеўна, вы ўзначальваеце камісію па замежных сувязях Беларускага народнага фронту. Беласточчыну вы наведалі як афіцыйны прадстаўнік БНФ ці як прыватная асоба?

— Я там была па прыватным запрашэнні і адначасна — госць БДА, мела сустрэчы з беларускай інтэлігенцыяй, сялянамі, моладдзю.

— Што вы можаце сказаць пра палітычную сітуацыю на Беласточчыне?

— На маю думку, самае істотнае — з'яўленне на арэне палітычнага жыцця самастойнай беларускай партыі. Як вядома, Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне — партыя парламенцкага тыпу, яна не фіксуе сваіх сяброў, дзейнічае ў шырокім маштабе толькі ў час выбараў. На сваім установчым з'ездзе БДА прыняло адозвы да Беларускага народнага фронту і беларусаў замежжа. Фронт адказаў на адозву дэкларацыяй, у якой прызнаў Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне выказнікам беларускіх інтарэсаў на Беласточчыне. Такім чынам, паміж двума палітычнымі рухамі завязаліся адносіны. Істотна, што перад выбарамі БДА паразумелася з Праваслаўным брацтвам і Саюзам украінцаў у Польшчы.

— Вашы ўражанні ад сустрэч з людзьмі Беласточчыны?

— Мне падаецца, што па той бок дзяржаўнай мяжы беларусы ў сваіх меркаваннях больш самастойныя, незалежныя. Я была на сходках, якія праводзілі члены Беларускага выбарчага камітэта. Мне гэта было вельмі цікава, бо сама я сёлета прайшла праз выбарчую кампанію як кандыдат у дэпутаты гарсавета. Дык вось, вяскоўцы Беласточчыны не азіраюцца на суседа, які мае іншую думку. Спакайней яе ўспрымаюць і маюць уласную.

Часта ўзнікала гаворка пра «Салідарнасць». І не дзіўна, бо «Салідарнасць» сёння — галоўная палітычная сіла ў Рэспубліцы Польшча. Стаўленне «Салідарнасці» да беларускай нацыянальнай меншасці далёкае ад ідэалу. Кіраўніцтва ў Варшаве больш-менш лаяльнае да нацыянальных меншасцей. імкнецца да паразумення. А вось прадстаўнікі новых уладаў на месцах ствараюць шмат канфліктных сітуацый. Беларусаў абвінавачваюць у тым, што яны «навязалі Польшчы камунізм»...

— Калі быць аб'ектыўнымі, дык беларусы якраз галоўная ахвяра польскага «камунізму». Менавіта ўсходняя Беласточчына была палігонам для ўсялякіх сумніцельных эканамічных «эксперыментаў», мэта якіх — ліквідацыя беларушчызны ў польскай дзяржаве, канчатковая і незваротная паланізацыя краю.

— А ўспомніце лёс сялян Заходняй Беларусі ў 20-ыя гады, пачытайце прамовы беларускіх паслоў Тарашкевіча ці Рагулі ў Польскім Сейме... І тэзіс Герэка: «Польшча — аднанацыянальная дзяржава...» У галаве польскага абывацеля, на жаль, гэта моцна засела.

Самі беларусы з гумарам, хоць і горкім, успрымаюць абвінавачванні ва «ўсталяванні камунізму». Мы, маўляў, і не ведалі, што такія моцныя, што нават можам навязаць усёй Польшчы грамадскі лад і дзяржаўную ідэалогію.

Усплываюць і старыя крыўды. Пра Катынь сёння ў Польшчы тэлебачанне, радыё гавораць тройчы на дзень. А многія лічаць: калі прагучала праўда аб Катыні, аб сталінскіх катах, дык трэба ісці далей і сказаць праўду аб злачынствах Арміі Краёвай. Мне расказвалі, што ахвярамі тэрору становіліся цэлыя вёскі, што акаўцы забівалі свядомых беларусаў-інтэлігентаў, сялян, разбуралі праваслаўныя храмы, каб такім чынам умацаваць на зямлі з пераважна беларускім насельніцтвам польскі дух. Карыстаючыся, так бы мовіць, зручным момантам, спадзеючыся на тое, што «вайна ўсё спіша». Лічу, тут патрэбна грунтоўнае расследаванне. Адных эмоцый — мала.

— Якія першачарговыя задачы ставіць перад сабою Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне?

— Калі ў мястэчках і гмінах, дзе пераважаюць беларусы, будуць свае радныя, дык можна спадзявацца, што беларусы самі змогуць вырашаць пытанні пра падаткі, весці самастойную гаспадарку і культурную палітыку.

Найперш Беласточчына чакае вырашэння пытанняў гаспадарчых. Сёння польскі рынак затавараны сельскагаспадарчай прадукцыяй. Эканамічная дапамога, якую краіна атрымала ад Захаду. у значнай меры — прадукты харчавання. Перад сялянамі Беласточчыны паўстала пытанне: «Як збыць уласную прадукцыю?» Былі спадзяванні на БССР: экалагічна чыстая бульба, мяса ў абмен на прамысловую прадукцыю. Сяляне нават гатовыя пераарыентаваць свае гаспадаркі з улікам патрэб рынку Савецкай Беларусі. Гатовыя прадаставіць свой транспарт, каб везці прадукцыю да спажыўцоў.

Тым больш, што такія сувязі існавалі і раней. Шмат бульбы з Беласточчыны ішло на Гродзеншчыну. Але цяпер структура міждзяржаўных эканамічных сувязей парушана, трэба ствараць яе нанава. Беласточчына зацікаўлена ў прамых сувязях, без пасрэднікаў у асобе Масквы ці Варшавы не толькі з Гродзеншчынай, але і з Мінскам, увогуле з БССР.

Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне патрабуе ўраўняць жыхароў усходняй, беларускай часткі Беласточчыны ў эканамічных правах з іншымі грамадзянамі Польшчы. БДА рашуча супраць намераў урада засяліць беларускія землі перасяленцамі з цэнтральных раёнаў Польшчы, а таксама з замежжа, з Казахстана, Літвы і гэтак далей. Другое па важнасці пытанне — культура, мова. Тут моцныя спадзяванні на патрыятычныя сілы ў Савецкай Беларусі. Зрэшты, на нешта асаблівае беларусы Беласточчыны не прэтэндуюць. Дастаткова, калі Мінск, Масква і Варшава будуць пра іх клапаціцца так, як цяпер тры ўрады клапоцяцца аб паляках у БССР.

— На якія пытанні найчасцей даводзілася адказваць?

— На пытанні, якія датычаць грамадска-палітычнай сітуацыі на Беларусі, а таксама чарнобыльскай катастрофы. У Польшчы (ды і ў нас, на жаль) большасць людзей не ўсведамляе, што такое Чарнобыль сёння і тым болей у перспектыве.

— Ці могуць беларусы Беласточчыны неяк дапамагчы нам у гэтай бядзе?

— Там паўстаў камітэт «Дзеці Чарнобыля». БДА і афіцыйныя ўлады паразумеліся ў гэтым пытанні. Спадзяюся, што днямі да нас прыедзе Сакрат Яновіч, старшыня Галоўнай рады БДА, і зможа падрабязна расказаць пра зробленае.

— Беласточчына — край пераважна праваслаўны. У той час як увогуле ў Польшчы дамінуе каталіцызм. Ці не ўзнікае канфліктных сітуацый на гэтай глебе?

— Канфесійныя пытанні даволі складаныя, а ў мяне не было магчымасці глыбока азнаёміцца з гэтым. І была я амаль увесь час у праваслаўным асяроддзі. Бачыла царкву, у якой за некалькі дзён да майго прыезду пажарам знішчаны інтэр'ер, другую царкву, што ўзводзіцца на свежым пажарышчы колішняй уніяцкай... Будуюцца, як я заўважыла, толькі цэрквы, касцёлы і прыватныя дамы. Дамы будуюць сабе людзі, што вярнуліся з Захаду з заробкаў. Касцёлы і цэрквы — вернікі, таксама на ўласныя грошы. Адбудоўваецца знішчаная ў канцы вайны Дабравешчанская царква ў Супраслі. Дзякуючы таму, што ў перадваенны час некалькі пакаленняў студэнтаў-архітэктараў практыкаваліся на гэтым аб'екце, рабілі абмеры, замалёўкі і гэтыя матэрыялы не загінулі ў вайну, як сама царква, сёння ёсць магчымасць адрадзіць помнік.

— Як у час наведання Вільні нельга не ўзняцца на гару Гедыміна, так, відаць, і пад час вандроўкі па Беласточчыне нельга не наведаць Валілы...

— Вы хочаце спытаць, ці давялося мне сустракацца з Лёнікам Тарасевічам? Так, мне пашчасціла. Я гасціла ў сям'і, дзе Лёнік з'яўляецца хросным бацькам. Даведаўшыся аб маім жаданні наведаць Валілы, гаспадары парупіліся наладзіць усё найлепшым чынам. Застаць Лёніка дома цяжка (таму і гавару — пашчасціла). Ён толькі што вярнуўся з Аргенціны і рыхтаваўся да паездкі ў Заходні Берлін. Час мастака распісаны на два гады наперад — гэта ўдзел у выставах па ўсім свеце. Калі ён дае згоду прыняць удзел у той ці іншай выставе, ён адразу патрабуе план выставачнай залы і, арыентуючыся на канкрэтнае памяшканне, складае сцэнарый экспазіцыі — якія карціны, якога памеру, у якой гаме, на якой сцяне і гэтак далей. Прычым карцін піша болей, чым трэба па сцэнарыі, бо часам тое ці іншае палатно «не садзіцца» ў экспазіцыю, вымагае замены.

Я ўжо гаварыла, што ў час майго прыезду на Беласточчыне праходзіла выбарчая кампанія. Дык вось, Лёнік пры ўсёй сваёй занятасці, аддаваў каштоўны час грамадскай дзейнасці, цэлымі днямі ён лётаў на сваёй «Таёце» па вёсках. дбаючы пра кандыдатаў Беларускага дэмакратычнага аб'яднання. Ну, а карціны для Заходняга Берліна пісаў па начах. Такі вось прадстаўнік «чыстага мастацтва» з сусветнай вядомасцю...

— І апошняе пытанне: чаму падпісчыкі не атрымліваюць «Ніву»?

— Значная частка накладу «Нівы» ішла ў Савецкую Беларусь. І, зразумела, што газета не хацела б губляць сваіх чытачоў па другі бок мяжы. Але не толькі «Ніва», увогуле польскія газеты не ідуць на Беларусь, бо, як стратная, спыніла сваё існаванне пасрэдніцкая фірма, якая супрацоўнічала з нашым «Саюздрукам». Па апошніх звестках, якія я атрымала ўжо ў Мінску, вырашана пытанне наконт датацыі, і з 1 чэрвеня польскія газеты зноў пойдуць да нас. Не ведаю толькі, ці трапіла ў іх лік «Ніва».

Яшчэ адно пытанне — тэлебачанне. На Польшчу, і адпаведна на Беласток, ідзе першая праграма ЦТ, у той час як беларусы Беласточчыны жадаюць глядзець Мінск. А каб гэта зрабіць, людзям даводзіцца ладзіць нейкія адмысловыя антэны. Відаць, рэспубліканскае Дзяржтэлерадыё павінна было б паклапаціцца пра суайчыннікаў. Думаю, што і асаблівых тэхнічных цяжкасцей тут няма.

— Дзякуй за гутарку.

Гутарыў
Пётра ВІСІЛЕЎСКІ.

З 28 МАЯ па 3 ЧЭРВЕНЯ

28 мая. 19.55

І. АЛЕКСАНДРОВІЧ. «РАЗМОВА ПРА ЛЕНІНА»

Прэм'ера спектакля БТ. Рэжысёр-пастаноўшчык С. Гавенка.

У ролі Леніна — заслужаны артыст БССР У. Шэлестаў.

28 мая. 21.50

«ЗАЛІШНЕ МЫ СПАКОЙНЫЯ...»

Да 60-годдзя з дня нараджэння пісьменніка Алеся Петрашкевіча.

У перадачы бяруць удзел пісьменнікі І. Шамякін, М. Матукоўскі, народны артыст БССР П. Дубашынскі і кінадраматург У. Халіп.

31 мая. 17.00

ТЭАТР І ЧАС

Сённяшні дзень Брэсцкага абласнога драмтэатра імя ЛКСМБ.

Вядучая — журналіст М. Гарэцкая.

3 чэрвеня. 10.05

РОЗДУМ

Графіка Сяргея Волкава.

Кніжкі, арыгіналы ілюстрацый, замалёўкі з блакнотаназіранняў, эскізы работ дадуць магчымасць судакрануцца з творчасцю мастака, убачыць яго творчую індывідуальнасць.

Размову павядзе мастацтвазнаўца У. Бойка.

3 чэрвеня. 15.05

НАШЫ ГОСЦІ

Сустрэча з калектывам Кіеўскага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра.

Гутарку вядзе журналіст С. Зямцова.

3 чэрвеня. 17.00

СПАДЧЫНА

Мастацка-публіцыстычная праграма.

3 чэрвеня. 18.00

ЗАПРАШАЕМ НА ВЯЧОРКІ

Абрад «Ваджэнне куста». Фальклорны ансамбль вёскі Камень Пінскага раёна Брэсцкай вобласці.

3 чэрвеня. 19.20

БЯСЦЭННЫ СКАРБ

Дабрачынны вечар на карысць аднаўлення Храма Хрыста Збавіцеля.

Праўленне Саюза тэатральных дзеячаў БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці члена саюза, заслужанага дзеяча культуры БССР ГУСЕВА Канстанціна Дзмітрыевіча і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 14084

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылацца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.